

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

ATATÜRK DÖNEMİNDE EĞİTİM ALANINDA
YAPILAN YENİLİKLER VE KÜTÜPHANELERİN
GELİŞİMİ (1923-1938)

Hazırlayan
Ümran ERKOYUNCU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Ergün Öz AKÇORA

Bingöl - 2020

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

ATATÜRK DÖNEMİNDE EĞİTİM ALANINDA
YAPILAN YENİLİKLER VE KÜTÜPHANELERİN
GELİŞİMİ (1923-1938)

Hazırlayan
Ümran ERKOYUNCU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Ergün Öz AKÇORA

Bingöl - 2020

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ	i
TEZ KABUL ve ONAY	ii
ÖNSÖZ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
KISALTMALAR	vi
TABLO LİSTESİ	vii
GİRİŞ	1
I. BÖLÜM	6
HARF İNKILABI	6
1.1. 1923-1928 Yılları Arasındaki Alfabe Tartışmaları	7
1.2. Harf İnkılabının 1928 Yılında Gerçekleşmesinin Nedenleri.....	11
1.3. Atatürk'ün Harf İnkılabıyla İlgili Düşünceleri ve Çalışmaları.....	11
1.4. İnkılabın Amaçları.....	16
1.5. Harf İnkılabının Gerçekleştirilmesi ve Latin Alfabesine Geçiş	17
II. BÖLÜM	22
MİLLET MEKTEPLERİ, HALKEVLERİ ve KÖY ENSTİTÜLERİ	22
2.1. Millet Mektepleri.....	22
2.1.1. Sabit Millet Mektepleri	25
2.1.2. Gezici Millet Mektepleri.....	26
2.1.3. Özel Millet Mektepleri.....	26
2.1.4. Köy Yatı Dershaneleri	27
2.1.5. Halk Okuma Odaları	27
2.2. Millet Mekteplerinin Faaliyetleri	29
2.3. Türk Ocaklarından Halk Evlerine	31
2.3.1. Türk Ocakları	31
2.3.2. Halkevleri.....	34
2.3.3. Köy Enstitüleri.....	38
2.3.4. Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti (Türk Tarih Kurumu)	41
2.3.5. Türk Dili Tetkik Cemiyeti (Türk Dil Kurumu)	44
III. BÖLÜM	48
CUMHURİYET DÖNEMİ EĞİTİM	48

3.1. Örgün Eğitim	48
3.1.1. 1920-1924 Dönemi	48
3.1.2. 1924-1933 Dönemi	49
3.1.3. 1933-1938 Dönemi	49
3.2. Okul Öncesi Eğitim	50
3.3. İlköğretim	51
3.4. Ortaöğretim	53
3.5. Yükseköğretim	54
3.6. Yaygın Eğitim	59
IV. BÖLÜM.....	61
1923-1938 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE'DE KÜTÜPHANELER.....	61
4.1. Halkevi Kütüphaneleri.....	61
4.2. Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü Kütüphanesi	62
4.3. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi.....	62
4.4. Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi.....	63
4.5. Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi	64
4.6. Türk Dil Kurumu Kütüphanesi.....	65
4.7. Yazma Kütüphaneleri.....	65
4.8. Milli Kütüphane	66
V. BÖLÜM.....	68
CUMHURİYET DÖNEMİNDE HARF DEVRİMİNİN	68
KÜTÜPHANELERE YANSIMASI	68
5.1. Harf Devrimi ve Kitap.....	68
5.2. Harf Devrimi ve Kütüphane	73
SONUÇ.....	80
KAYNAKÇA	84
EKLER.....	104
ÖZGEÇMİŞ.....	104

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Tezli Yüksek Lisans Dönem Projesi olarak sunduğum Atatürk Döneminde Eğitim Alanında Yapılan Yenilikler ve Kütüphanelerin Gelişimi (1923-1938) adlı çalışmamın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, dönem projesi içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, dönem projesi yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu taahhüt ederim.

.../.../2020

İmza

Ümran ERKOYUNCU

TEZ KABUL ve ONAY

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Ümran ERKOYUNCU tarafından hazırlanan Atatürk Döneminde Eğitim Alanında Yapılan Yenilikler ve Kütüphanelerin Gelişimi (1923-1938) başlıklı bu çalışma/...../..... tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda [oybirliği/oy çokluğuyla] başarılı bulunarak jürimiz tarafından Tarih Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Başkan	:	İmza:
Danışman	:	İmza:
Üye	:	İmza:

ONAY

Bu Tez, Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun/...../202... tarih ve sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Yaşar BAŞ

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Atatürk Döneminde Eğitim Alanında Yapılan Yenilikler ve Kütüphanelerin Gelişimi (1923-1938) konusu, Cumhuriyetin ilanından sonra ortaya çıkan sosyal ve kültürel gelişmeler ve bu gelişmelerin topluma yansımaları, bu dönemde kabul edilen yasalar ve yönetmelikler, Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk ve diğer yöneticilerin öngörülerini doğrultusunda değerlendirilmeye değer bulunmuştur.

Bu çalışmanın hazırlanmasında yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Ergün Öz AKÇORA'ya, kendimi daha da geliştirmeme katkı sağlayan Bingöl Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih bölümü hocalarına, tezin yazım aşamasında ve tashihinde katkılarını esirgemeyen eşim İlhami ERKOYUNCU'ya ve manevi olarak hep yanımda olan annem Aycan ALTINOK'a teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

...../...../2020
Ümran ERKOYUNCU

ÖZET

Tezin Başlığı: Atatürk Döneminde Eğitim Alanında Yapılan Yenilikler ve Kütüphaneciliğin Gelişimi (1923-1938)
Tezin Yazarı: Ümran ERKOYUNCU
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Ergün Öz AKÇORA
Anabilim Dalı: Tarih
Bilim Dalı: Türkiye Cumhuriyet Tarihi
Kabul Tarihi:
Sayfa Sayısı: vii (ön kısım) + 95 (tez) + 10 (ekler)
<p>Cumhuriyetle birlikte pek çok atılımlar gerçekleştirilmiş, siyasi, sosyal, eğitim, kültür, ekonomi ve hukuk alanlarında inkılaplar yapılmış ve kısa sürede pek çok sahada büyük yol kat edilmiştir. Çalışmada 1923– 1938 yılları arasındaki dönemin sosyal ve kültürel değişim anlayışının temel ilke ve amaçları çerçevesinde kütüphaneler incelenmektedir. Bunun yanında yaşanan değişimin işlev ve kurum olarak kütüphanelere yansımaları ele alınacaktır.</p> <p>Çalışmanın bulgularına göre cumhuriyet dönemindeki kültürel ve sosyal gelişim, meşrutiyet dönemlerinden bu yana alt yapısı oluşan gerek siyasi ve sosyal olaylardan, gerekse yerel ve uluslararası fikirlerden etkilenmiş ve beslenmiştir.</p> <p>Bu bağlamda, Cumhuriyet Türkiye’inde sosyal - kültürel ve eğitim alanlarında gerçekleşen bazı önemli gelişmelerden bahsedilerek, gelişmelerin kütüphanelerin toplumsal ilerleme sürecine ne şekilde katkıda bulunduğu irdelenecektir. Bu nedenle Cumhuriyetin kuruluş yılından başlayarak 1938 yılına kadar sosyal ve kültürel bağlamda alınan kararların ve hayata geçirilen uygulamaların eski ve yeni kütüphanelerin değişiminde ve gelişiminde ne gibi etkilerinin olduğu sorusuna cevap aranmaktadır.</p> <p>Araştırmada izlenen yöntem tarihsel yöntemdir. Geçmişte yaşanan olayların durumu ve bu olayların mevcut durum üzerine etkileri incelenerek analiz edilmiş ve sonuca varılmıştır. Araştırma konusuyla ilgili birincil ve ikincil kaynaklardan faydalanarak ilgili veriler toplanmıştır. Türkiye Büyük Millet Meclisi, Milli Kütüphane, Türk Tarih kurumu, Türk Dil Kurumu ve Türkiye İstatistik Kurumu vb. gibi kurumların yayınları ile dönemin gazete ve dergilerinden yararlanılmıştır.</p>
Anahtar Kelimeler: Harf Devrimi, Millet Mektepleri, Eğitim, Kütüphaneler.

ABSTRACT

Title of the Thesis: The Innovations Made in the Field of Education and the Development of Libraries in the Period of Atatürk (1923-1938).
Author: Umran ERKOYUNCU
Supervisor: Asist. Prof. Ergun Oz AKCORA
Department: History
Sub-field: History of Turkiye Republic
Date:
<p>With the republic, many initiatives were taken, reforms were made in the fields of political, social, education, culture, economy and law, and a great progress was made in many fields in a short time. The Innovations Made in the Field of Education and the Development of Libraries in the Period of Atatürk (1923-1938). In addition, the reflections of the changes in libraries as a function and institution will be discussed. According to the findings of the study, cultural and social development in the republic period has been influenced and nurtured by both political and social events that have been formed since the constitutional periods, as well as local and international ideas. In this context, the Republic of Turkey in social - cultural and mentioning some of the important developments taking place in the field of education, the development of libraries in the social progress that will be discussed in what way to contribute. For this reason, it is sought to answer the question of the effects of the decisions and implementations taken in the social and cultural context starting from the foundation year of the Republic until 1938 in the change and development of old and new libraries. The method followed in the research is the historical method. The situation of past events and the effects of these events on the current situation are analyzed and concluded. Data were collected by using primary and secondary sources. Grand National Assembly of Turkey, National Library, the institution of the Turkish History, Turkish Language Association and the Turkey Statistical Institute and so on. periodicals and newspapers and magazines of the period.</p>
Key Words: Letter Revolution, Education, Libraries, Nation Schools

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı geen eser
a.g.m.	Adı geen makale
CHF	Cumhuriyet Halk Fırkası
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
c.	Cilt
ev.	Çeviren
Der.	Derleyen
D.O.	Değişim oranı
Dr.	Doktor
DTCF	Dil ve Tarih Coğrafya Fakóltesi
Ed.	Editör
Öğr.	Öğretim
p.	Page
Prof.	Profesör
s.	Sayfa
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TC	Türkiye Cumhuriyeti
TDK	Türk Dil Kurumu
TTK	Türk Tarih Kurumu
Yay.	Yayınlayan
v.b.	Ve benzeri
v.d.	Ve diğerleri

TABLO LİSTESİ

<u>Tablo No</u>	<u>Sayfa</u>
Tablo 2.1. Millet Mekteplerinin Faaliyette Bulunduğu Dönemlerdeki Veriler	28
Tablo 2.2.Halkevlerinin Yıllara Göre Artışı	35
Tablo 6.1.1918-1927 Yılları Arasında Basılan Kitap Sayısı	71
Tablo 6.2.1928-1938 Yılları Arasında Yeni Alfabe İle Basılan Kitap Sayısı.....	71
Tablo 6.3.1935-1945 Yılları Arasında Değişim Oranlarıyla Halkevi Kütüphaneleri, Kitap ve Okuyucu Sayıları	76

GİRİŞ

Cumhuriyet öncesi kültürel ve sosyal hayata baktığımızda Osmanlı Devletinin kozmopolit yapıda olması nedeniyle bünyesinde barındırdığı toplulukların kendine has bir yapısı olduğu görülmektedir. Osmanlı Devleti anlayış olarak merkezîyetçiliğe önem vermesine rağmen bünyesinde barındırdığı bu toplulukların sosyal ve kültürel yapılarına olabildiğince az müdahale etme anlayışına sahipti. Bu çeşitlilik zamanla bir takım sorunların ortaya çıkmasına ve toplumda ikiliklerin yaşanmasına neden olmuştur. Bu boyutta değerlendirildiğinde Türkiye Cumhuriyetinin Osmanlıdan karmaşık bir sosyal ve kültürel miras aldığı söylenebilir¹.

Süreç 1923-1930 ve 1930-1938 olarak iki dönem olarak değerlendirildiğinde her iki dönemin birbirinden farklı seyirde ilerlediği ve inkılaplar gerçekleştirilirken bu süreçte birtakım arayışların olduğu görülecektir. Atatürk'ün desteği ile tüm yurtda başlatılan inkılap hareketleri, toplumu zamanın ihtiyaçlarına göre bütün anlam ve şekliyle uygar bir toplum seviyesine çıkarmaya endekslenmiştir. Bu tarihlerde ve sonrasında gerçekleştirilen inkılapların tamamında temel prensip olarak yukarıda bahsettiğimiz hedefler yer almaktadır. İnkılapların gerçekleştirilmesi ve yerleşmesi aşamasında geçen zaman aralığında memlekette yaşanan siyasal, sosyal ve mali sorunlar kültürel sorunları da beraberinde getirmiştir. Bu nedenle 1930'lu yılların başlarında Mustafa Kemal Atatürk'ü, kültür hayatını yeniden ele almaya ve bu konuda yeni görüşler ortaya koymaya sevk etmiştir². Türkiye Cumhuriyeti Devletinin 1923 yılında kurulmasına rağmen kültür politikasının otuzlu yıllar ve sonrasında şekillenmesi tesadüf değildir.

1923-1930 yılları arasında yaşanan siyasal, sosyal ve iktisadi gelişmelere baktığımızda 1923 Şubatında gerçekleşen Türk İktisat Kongresi önemli bir dönüm noktası olarak sayılabilir. Türk İktisat Kongresinde devletin ekonomik sorunları tartışılmış ve kongre liberal ekonomiyi desteklediğini ilan etmiştir. Aslında Atatürk, bir taraftan model olarak Batı medeniyetini örnek alırken diğer taraftan yeni kuracağı devletin temelini de Türk kültürüne dayandırmıştır. Daha sonrasında Cumhuriyet ilan

¹Seda Bayındır Uluskan, *Atatürk'ün Sosyal ve Kültürel Politikaları*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2010, s.2.

²Yasemin Doğaner, "Atatürk Dönemi Türkiye'sinde Sosyo-Kültürel Değişim", *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi ICANAS 38*, Ankara 2007, s.235.

edilmiş ve 1930'lu yıllara kadar Türk Milleti için hazırlanan inkılaplar devam ederek toplum ile buluşmuştur. Bahsettiğimiz bu süreçte 1929 yılı aslında dönemin kırılma noktası sayılmaktadır. Bu yılda büyük çaplı ekonomik bir kriz yaşanmış ve kriz tüm dünyayı etkisi altına almıştır.

1923 Şubatında çözüm olarak değerlendirilen liberal ekonomi kararı bu nedenle etkisini yitirmiştir. Yeni kurulmuş Türk Cumhuriyeti devletinin yaşanan bu krizden daha az etkilenebilmesi ve ayakta durabilmesi için devletin, yeni ekonomi politikası arayışı içerisine girmesine sebep olmuştur. Bu nedenle 1930'dan itibaren yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti devleti ekonomide devletçilik anlayışını, kültür politikasında da milliliği esas almıştır.

Meselenin hem siyasi hem de sosyal boyutunu da değerlendirmek gerekmektedir. 1923'te Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulduğunda CHP mevcuttu. CHP ilk kurulduğu günden itibaren anlayış olarak tek sosliliği savunmaktaydı. 1924 yılında Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının kurulması yaşanan tek sosliliğin bozulmasına neden olmuştur. O dönemde başta yaşanan Şeyh Sait İsyanı ve diğer birtakım talihsiz olaylar muhalefetin susturulması ve ayrıca Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının kapatılması ile sonuçlanmıştır. 1930 yılına kadar da CHP'nin karşısına kimse çıkamadı. Bu süreç çok partili hayata geçmek isteyen Mustafa Kemal Atatürk'ün, Fethi Okyar'ı ikna etmesiyle sona ermiştir. Böylelikle Türkiye ikinci çok partili hayata geçiş denemesini Serbest Cumhuriyet Fırkası ile gerçekleştirmiştir³.

1924 yılında olduğu gibi bu süreçte de partiden beklentiler yüksek oldu. Fakat partinin üç aylık deneme sürecinden sonra, muhalefetin daha hızlı güçlenmesi ve ilgi odağı olması Serbest Cumhuriyet Fırkasının da kapanmasına neden olmuştur. Yaşanan bu tecrübe sonrası 1930 yılında halkın, Cumhuriyetin gerekleri hakkında tam olarak bilgi sahibi olamadığı, mevcut siyasi durumdan memnun olmadığı ve devlet ile halk arasında gerekli ölçüde yakınlığın kurulamadığı anlaşılmıştır. Bu durum siyasi durumu etkileyen ve zayıflatan halkın ve halkçılık anlayışının kültürel politikasının öncelikle değerlendirilmesi sonucunu doğurmuştur. 1930'lu yılların sonuna gelindiğinde ülkede halen muhalefete karşı bir direnç söz konusuydu. Temeli Cumhuriyet üzerine kurulmuş ülkede, Cumhuriyetin ve demokrasinin yerleştirilmesi için toplum pek

³ Uluskan, *a.g.e.*, s.9.

istekli değildi. Bu sürecin sadece Atatürk ve Atatürk'ü destekleyen birkaç kişi ile gerçekleşmeyeceği anlaşılınca da, sürece bir süre ara verme zorunluluğu doğmuştur.

Bu süreç zarfında gerçekleşen ayaklanmalar, yağmalamalar, propagandalar vb. yargılamalar için kurulan İstiklal Mahkemeleri ve yargılananlardan sonra, Memlekette demokrasi bir süre rafa kaldırıldı. Tek partili hayat Cumhuriyet Halk Partisi ile bir süre daha devam etmiştir. 1931 yılına kadar siyasi problemlerin birazda olsa rahatlamasıyla, yönetim sosyal, ekonomik ve kültürel alanlarda faaliyetlere önem vermeye başlamıştır. Geçici süreliğine siyasi alanda sağlanan bu sessizlik sayesinde Atatürk, yoluna kültür çalışmaları ile devam etmiştir⁴. Atatürk, Cumhuriyet Türkiye'sinde kökten değişiklikler yaparak gerçekleşecek değişimler ile kültür devrimlerine zemin hazırlamaya çalışmıştır. Geçmişten gelen bir takım değerlerin değişimlerini tek tek hayata geçirerek projelerini gerçekleştirme şansı bulmuştur. Hıfzı Topuz gerçekleştirilen projeleri şu şekilde belirtmektedir:

“Halifeliğin kaldırılması, Efkav ve Şer’iye Bakanlığının kaldırılması ve Tevhid- Tedrisat yasasının kabul edilmesi, 3 Mart 1924

Dinsel Mahkemelerin Kaldırılması, 8 Nisan 1924

Tekke ve Türbelerin kapatılması, 2 Eylül 1925

Fes kullanımının yasaklanması, 25 Kasım 1925

Uluslararası saat sisteminin ve takvimin kabul edilmesi, 26 Aralık 1925

Medeni Kanununun kabulü, 17 Şubat 1926

Laikliğin kabulü: “Türk Devletinin dini İslamdır” maddesinin Anayasa’dan çıkartılması, 10 Nisan 1928

Latin Harflerinin kabulü, 1 Kasım 1928

Millet Mektepleri adı ile geniş bir okuma-yazma kampanyasının başlatılması, 1 Ocak 1929

Devlet okullarında Arapça ve Farsça derslerinin kaldırılması, 1 Eylül 1929

Kadınlara belediye seçimlerinde oy verme ve seçilebilme hakkının tanınması, 3 Nisan 1930

Türk Tarih Kurumunun kurulması, 12 Nisan 1931

Halkevlerinin açılışı, 19 Şubat 1932

Türk Dil Kurumunun kurulması, 12 Temmuz 1932

⁴ Levent Köker, *Modernleşme Kemalizm ve Demokrasi*, İletişim Yayınları, İstanbul 1995, s.149.

Ezan'ın Türkçe okunması, 7 Şubat 1933

Kadınlara seçimlerde oy kullanma ve seçilme hakkının verilmesi, 5 Aralık 1934

Dinsel giysilerin ibadethanelerin dışında giyilmesinin yasaklanması, 3 Aralık 1936"⁵

Cumhuriyet Türkiye'sinde bu projelerin tamamı uygulama alanı bulmuştur. 1923-1938 yılları arasında uygulamaya geçen birtakım yasalar, sosyal ve kültürel bağlamda toplumsal hayatın içinde belirleyici unsurlar olarak yer almışlardır. Bütün bu unsurların sonuçları arasında sayılabilecek olan, dönemin kütüphane rejiminin değişim ve gelişim sürecini ayrıca incelemek gerekir.

Osmanlı imparatorluğu döneminde kurulan kütüphanelere bakıldığında dikkat çeken en önemli özellik neredeyse kurulan bütün kütüphanelerin hayır kurumları olarak kişiler tarafından yürütülen vakıf yoluyla kurulmuş olmasıdır. Türk Toplum hayatı içerisinde mühim yeri olan kütüphaneler imparatorluk zamanında 1826 yılında kurulan Evkaf Nezareti'ne kadar özel vakıfların yönetiminde varlığını sürdürmüştür. Bu kütüphaneler birbirinden bağımsız faaliyetlerine devam ederken, ülke içinde sayıları artan yazma eser, dergi ya da gazetelerin resmi ve düzenli olarak toplanabileceği bir kütüphane kurulmamıştır. 1869 yılında Maarif-i Umumiye Nizamnamesinin yürürlüğe girmesi ile kütüphaneler devletin yükümlülüğü altına girmiştir. Bu dönemde aydınlarında desteği ile kütüphanelerde ıslah çalışmaları yapılmış ve bu harekete bağlı olarak kütüphane-i umumi isimli yeni bir kütüphane türü ortaya çıkmıştır. Cumhuriyet dönemine kadar devam eden bu süreçte kütüphaneler planlı bir şekilde büyüyememiştir.

Kütüphanecilik alanında yenileşme hareketleri Cumhuriyetin ilanından sonra kendini göstermiştir. 1924 yılında Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun yürürlüğe girmesi ile vakıf kütüphanelerinin tamamı Milli Eğitim Bakanlığına devredilmiş ve yönetimleri de Kütüphaneler Müdürlüğü'ne geçmiştir. İlerleyen süreçte yeni Türk harflerinin kabulü ile ülkedeki basım işi kolaylaşmış, yayın sayısının artması ile bu yayınların bibliyografik denetimi zorunluluğa dönüşmüştür. 1934 yılında kabul edilen Basma Yazı ve Derleme Kanunu ile milli kültürün kayıt altına alınması ve kaynakların korunması sağlanarak kültürel mirasın gelecek nesillere aktarımı sağlanmıştır.

⁵ Hıfzı Topuz, *Türkiye'de Kültür Politikaları*, Adam Yayınları, İstanbul 1998, s.58.

Mustafa Kemal Atatürk, bu süre zarfında tarih kongrelerinin düzenlenmesinden dil kurultaylarına, sanatçıların yetişmesi için konservatuarların kurulmasından sanat eserlerinin oluşturulmasına kadar sosyal ve kültürel alanlarda birçok yeniliğe öncülük etmiştir. Böylelikle Türk halkının kendi kültürel mirasının farkına varmasını sağlamış, bunları gerçekleştirirken bazen bir bilim adamı duyarlılığıyla bazen de bir sanat adamı hassasiyeti ile hareket etmiştir⁶. Kültür öğelerinin temelinde yer alan ve en önemli ifade araçları sayılan tarih, sanat ve dil öğeleri, milleti millet yapan ana unsurlar içerisinde yer almaktadır. Millileşme politikası içerisinde bulunan bu unsurlar Mustafa Kemal Atatürk tarafından da 1930 ve sonrasında önem verilen konular içerisinde yer almıştır.

Atatürk'ün kültürel meselelere ağırlık verdiği dönem 1936-1937 yılları arasındadır. 1936 yılında mecliste yaptığı bir konuşmasında dilden tarihe, güzel sanatlardan arkeolojiye kadar değinen ve halkın ilgisini kazanmaya çalışan Atatürk, her fırsatta Türk Dil Kurumu'nun ve Türk Tarih Kurumu'nun çalışmaları hakkında bilgiler vermiştir. Kalkınmanın ve modernleşmenin sağlam bir kültür politikasıyla gerçekleşeceğine inanan Atatürk, toplumu bilgilendirerek, bir taraftan siyasi ve ekonomik meseleler ile ilgilenirken diğer taraftan kültürel gelişmeler sağlamış ve 1930'lu yıllar bu politikanın uygulamaları ile geçirilmiştir. Bu dönemde yer alan kültürel ve sosyal yeniliklerin bazıları şu ana başlıklar altında değerlendirilebilir.

⁶ Cezmi Eraslan, "Türk İnkılabında Yöntem ve Anlayış", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, Cilt.1, Sayı.2, Ekim 2003, s. 143.

İ.BÖLÜM

HARF İNKILABI

Cumhuriyet döneminde eğitimli bir toplum oluşturmak ve cumhuriyet yönetimini zenginleştirebilmek için okuma yazmanın kolayca öğrenilebileceği bir alfabeye ihtiyaç duyulmuştur. Bu nedenlerle Atatürk, Harf inkılabını kaçınılmaz olarak değerlendirmiş ve bu dönemde batılılaşma sürecinde öngördüğü inkılaplar içerisinde alfabe konusunu da eklemiştir. Bu bölümde öncelikle Mustafa Kemal Atatürk'ün Harf İnkılabı ile ilgili görüşleri ve bu konuda yapmış olduğu icraatlar anlatılacaktır. Sonrasında da Harf İnkılabı ile neler hedeflendiği, inkılabın nasıl gerçekleştiği ve uygulanma aşamasından bahsedilecektir.

Mustafa Kemal Atatürk, tüm alanlarda çağdaşlaşmaya ve batılılaşmaya önem vermiş, ilk olarak Türk toplumuna yeni birer kimlik kazandırmak için çalışmalara başlamıştır. Aslında Atatürk, bir taraftan model olarak Batı medeniyetini örnek alırken diğer taraftan yeni kuracağı devletin temelini de Türk kültürüne dayandırmıştır. Batılılaşmayı, batılı yöntemler ile değil Türk kimliği ve kültürü ile özdeşleştirerek yaratmıştır. Gerçekleştirdiği inkılaplarla devleti öncelikle Osmanlıdan kalma eski kuruluşlardan kurtarmış ve böylelikle Türkiye Cumhuriyetini batı değerleri ile buluşturarak Türkiye Cumhuriyeti'nin modernleşmesine katkıda bulunmuştur. Atatürk, yaptığı yeniliklerde Türk toplumunun batılı tarz ve düşünce anlayışını kavramasını sağlamaya çalışmıştır⁷.

Atatürk, toplumun ihtiyaçlarını göz önüne alarak inkılap hareketlerini belirleyerek toplumun ihtiyaçlarının gerisinde kalan ve batılılaşma yolunda inkılapları sekteye uğratan tüm alanlarda değişime gitmiştir. Toplumsal yapıyı etkileyen, milli kültür ve eğitim açısından belirgin rol oynayan faktör ise alfabe alanındaki gelişmelerdir. Harf devrimi ile dilde düzeltme yapılmış, bu sayede Türkçe daha zengin, ulusal ve ilim dili haline gelmiştir.

⁷ Cengiz Dönmez, "Atatürk ve Harf İnkılabı", *ATAM Dergisi*, Cilt 79, Sayı 27, Mart 2011, s. 38.

1.1. 1923-1928 Yılları Arasındaki Alfabe Tartışmaları

Tanzimat döneminde eğitime verilen önem artmıştır. Bu dönemde toplumsal ve kültürel anlamda reformlar yapılmış ve eğitimin artması yönünde büyük engel teşkil eden harf meselesi tekrar gündeme gelmiştir.

İlk olarak 1851 yılında Ahmet Cevdet Paşa, harflerin değişimi yönünde, konuşma dili ile yazı dili arasındaki farkların giderilmesi konusunu ele almıştır. Paşa, iyi yetişmiş ve medrese eğitimi almış olması nedeniyle Arap diline hâkimdir. Arap alfabesinde yenilikler yapılması, Türkçenin eğitim dili olarak gelişip yerleşmesi ve Arap harfleriyle gösterilemeyen Türkçe seslerin yeni bir yazım tekniği ile yazılması gibi birçok konuyu ele almıştır⁸. Türkçenin Arapça ve Farsça kelimelerden arındırılması ve sadeleştirilmesi için yaptığı çalışmalar kendisinden sonrakilere örnek olmuştur.

Bu dönemde yer alan bir diğer gelişme ise Münif Paşa'nın, 1862 yılında üyesi olduğu ve çalışmalarına katıldığı özel bilim kuruluşu olan Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye'de paylaştığı görüşleridir. Münif Paşa, konferansta Arap harflerinin okumayı güçleştirdiğini, eğitimi zorlaştırdığını ve okuma- yazma bilen sayısını düşürdüğünü ifade etmiştir. Ayrıca mevcut alfabede büyük harf kullanılmaması nedeniyle yazılan özel isimlerin, diğer harflerden ayırmanın güçleştiğini belirtmiş ve bu sorunları aşmak için birtakım önerilerde bulunmuştur⁹.

Azerbaycanlı edebiyatçı Mirza Feth Ali'de Arap harflerinin düzeltilmesi ile alakalı fikirleri için 1863'te İstanbul'a gelmiş ve okuma-yazmada yaşanan zorlukları ortadan kaldırmak için hazırladığı harflerden oluşan broşürü Sadrazam Fuat Paşa'ya sunmuştur. Mirza Ali Feth, İslamiyet'in kabulünden sonra Arap harflerinin birçok kez değiştiğini bu nedenle önerdiği yeni harflerin kullanılmasının din açısından sakınca yaratmayacağını da belirtmiştir. Mirza Feth Ali'nin önerisi sadaretle görüşülmek üzere Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye'ye sunulmuş fakat öneri kabul edilmemiştir. Suavi, Namık Kemal, Şinasi gibi o dönemin aydınları da mevcut alfabede ıslahat çalışmaları yapılmasını desteklemelerine rağmen, Latin harflerine de karşı çıkıyorlardı. Osmanlı Devleti'nde Garpçılar olarak bilinen ve fikirleri genellikle İctihat Mecmuasında

⁸ M. Şakir Ülkütaşır, *Atatürk ve Harf Devrimi*, Türk Dil Kurumu, Ankara 1981, s.17.

⁹ Ülkütaşır, *a.g.e.*, s.20.

yayınlanan aydınlar da programlarında Osmanlı alfabesinin atılarak yerine Latin harflerinin kullanılacağını ifade etmekteydiler¹⁰.

Rusya Türklerinin milli bilincinin oluşumunda mühim bir yere sahip olan İsmail Bey Gaspıralı ise, 'Dilde, Fikirde, İşte Birlik' düşüncesinden yola çıkarak Rusya'daki Türklerin çağdaş bir yaşam tarzına ulaşabilmeleri için basın-yayın faaliyetlerine ağırlık vermiştir. Türk dünyasının tamamında dil birliğini sağlamak ve Türk dünyasında ortak bir yazı dilinin kullanımı için 1883 yılında 'Tercüman' isimli gazeteyi çıkarmış ve dilde Türkçe kullanımını hızlandırmıştır¹¹. Bu dönemde Türkoloji çalışmaları hız kazanmış, 2. Meşrutiyet'in ilanından sonra da milli bir dil, milli bir edebiyat oluşumu için dilde sadeleşme yoluna gidilmiş, 'Genç Kalemler' dergisinin baş makalesi 'Yeni Lisan' başlığıyla çıkarılmıştır. Dergide Milli Edebiyat kavramı kullanılmış bu anlayışla konuşma dili ile yazı dili arasındaki uçurum ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır.

Meşrutiyet dönemindeki edebiyatçılarda, karmaşık bir hal alan Osmanlıcaya karşı yeni bir dil arayışı içerisine girmişlerdir. Alfabenin değişmesi konusunu gerek sohbetlerinde gerekse yazılarında dile getiren Hüseyin Cahit Yalçın, ancak bu sayede Türkçenin kendi kimliğini bulacağını ifade etmiştir. II. Meşrutiyet döneminde Arnavutların Latin alfabesini kullanmaya başlamalarından sonra aydınlar arasında alfabe tartışmaları alevlenmiş, hatta aydınların bir bölümü Arnavutları 'bölücü, hain, gâvur' ilan etmişlerdir. Hüseyin Cahit, Arnavutluk'ta harflerle alakalı yaşanan bu gelişmeden memnuniyet duymuş hatta Osmanlı Devleti'nin de Latin Harflerinin kabulünü istemiştir. Ayrıca orduda yeni düzenlemelere imza atan Harbiye Nazırı Enver Paşa'da sesli harfler ile desteklenen yeni bir alfabeyi ordu içerisinde uygulamış ancak başarı elde edememiştir¹².

Mustafa Kemal, milli mücadele döneminde yanında bulunan idareci ve siyaset adamı Ahmet Mazhar Müfit Kansu'ya Erzurum Kongresi sırasında notunu aldırılmış, gerçekleştirilecek çalışmalar arasında Latin Alfabesi'de 5. madde de yer almıştır. Fakat atacağı her adımda diğer konularda olduğu gibi gerekli şartların oluşmasını bekleyerek en uygun zamanı belirlemiş ve inkılapların yerleşmesini sağlamıştır¹³.

¹⁰ Peyami Safa, *Türk İnkılabına Bakışlar*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1988, s.35.

¹¹ Ayşe Önder Aktaş, *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Siyasal Kitabevi, Ankara 2004, s.342.

¹² N. Bilal Şimşir, *Türk Yazı Devrimi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1992, s.44.

¹³ Mazhar Müfit Kansu, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, TTK, Ankara 1986, s.131.

Alfabe ile ilgili tartışmalar Cumhuriyet döneminde 1923 Şubatında ilk kez İzmir İktisat Kongresinde gündeme alınmıştır. Kongre başkanlığı yapan Kazım Karabekir Paşa, konunun kongre ile ilgili olmadığını dile getirerek Latin harflerinin kabulü yönündeki yönergeyi reddeder. Bu konuda Milli Mücadele gazetelerinden Hâkimiyet-i Milliye bir demeç veren Türk kumandanı ve aynı zamanda devlet adamı Kazım Karabekir Paşa görüşlerini şöyle ifade etmektedir:

“Bizim kütüphanelerimizi dolduran mukaddes kitaplarımız, tarihlerimiz, yazılarımız, binlerce cilt eserlerimiz bu lisanla yazılmış iken büsbütün başka bir şekilde olan hurufu kabul ettiğimiz gün en büyük felakete maruz kalacağız. Ve böylece derhal Avrupa'nın eline güzel bir silah vermiş olacağız. Bunlar alem-i İslam'a diyeceklerdir ki, Türkler ecnebi yazısını kabul etmişler ve Hristiyan olmuşlardır”¹⁴.

Kazım Karabekir Paşa tarafından yapılan açıklama alfabe tartışmalarının yeniden ortaya çıkmasına neden olur. Alfabe ile ilgili görüşler 1924 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi bütçe görüşmeleri esnasında yeniden ele alınır. Görüşmeler esnasında görüşünü bildiren İzmir Milletvekili Şükrü Saraçoğlu, Arap harfleri nedeniyle halkın okuma yazma oranının düşüklüğünü belirtmiş ayrıca İslam dininin okumayı gerektirdiği halde harflerden kaynaklı olarak halkın okuyamadığını ve bu sorunun çözülmesi gerektiğinden bahsetmiştir. Saraçoğlu tarafından yapılan bu açıklama hem Türkiye Büyük Millet Meclisinde hem de basında tartışmalara neden olmuş ve yazılar uzun süre devam etmiştir¹⁵.

Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi yazarlarından Ahmet Emin Yalman, yıllarca Latin harflerini savunan ve bu konuda uğraş veren Hüseyin Cahit Bey'in Mustafa Kemal'e verdiği tavsiyeleri şu şekilde anlatmaktadır:

“Cahit Bey İzmir'de Reisicumhur Hazretleri'nin sofrasında nutuk irad ederken bütün gençlik hayallerinin tahakkukundan gözleri heyecandan yaşararak bahsetmiş, yalnız 'ah Latin harfleri' demişti. Aradan ancak bir iki ay zaman geçmiş olduğu halde harfler meselesi de ciddi bir şekilde münakaşa edildiğine göre Cahit Bey'in keyfi tamam olmuştur”¹⁶.

Harf inkılabı öncesinde ortaya çıkan tartışmalar değerlendirildiğinde, Latin harflerine geçişin aslında dönemin aydınları tarafından anlaşıldığı fakat yeni harflere geçişin ağır ağır, özümсенerek sağlanmaya çalışıldığı görülmektedir. Örneğin

¹⁴ Hâkimiyet-i Milliye, 5 Mart 1923, s.2.

¹⁵ Agah Sırrı Levent, *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*, TDK, Ankara 1972, s.395.

¹⁶ Vatan Gazetesi, 19 Mart 1924, s.3.

Almanya’da aynı anda hem Latin harflerinin hem de Gotik harflerinin birlikte kullanıldığı ifade edilmiştir. Yazılan kitapların bazı kısımlarının Latin harfleri ile bazı sayfalarının ise Gotik harfleri ile yazılabildiği gösterilmiş, böyle bir uygulamanın Türkiye içinde örnek olabileceği ifade edilmiştir. Aslında temel düşünce, geçmişten gelen kültürle ve edebi eserlerle bağların kopmasından çekiniliyor olmasıdır. Bir grup aydın ise, Müslüman olmanın gereği olarak Arap harflerini kullanmak gerektiğini, harfleri kullanmayarak İslamiyet’e karşı bir eylem yapılmış olacağını savunmuştur.

1926 Şubatında Türkiye’den de katılımcısı olan Bakü Uluslararası Türkoloji Kongresinde görüşülen konulardan en önemlisi Türklerin Arap harfleri yerine Latin alfabesini kullanması ile ilgilidir. Kongrede 101 olumlu oy, 7 olumsuz oy ve 6 çekimser oy ile Türklerin, Latin harflerini kullanma kararı kendilerine bırakılmıştır¹⁷. Oylama olumlu geçmiş, sonrasında da Sovyet Türkleri yeni yazıya geçişi sağlamışlardır. Türkiye’deki eğitimi ve sorunlarını inceleyen Dr. Kühne 1926 yılında çalışmasıyla alakalı bir rapor sunmuştur. Raporunda mevcut sistemle okuyup yazabilmek için uzun bir zaman harcamak gerektiğini belirtmiş, yazı tekniğinin sadece eğitim-öğretim meselesi olmadığına aynı zamanda bir uygarlık meselesi olduğuna da dikkat çekmiştir¹⁸.

Dönemin Refet Avni, Mustafa Hamit, Abdullah Cevdet gibi aydınları Latin harflerini destekleyenler arasındadır. Destekleme nedenleri ise;

1. Halkın okuma ve yazmayı rahatlıkla öğrenebileceği bir alfabe kullanmak.
2. Türkçe'nin ne kadar zengin ve varlıklı bir dil olduğunu göstermek, aynı zamanda gelişimini sağlamak,
3. Medeni uluslarla iletişim sağlamak¹⁹.

28 Mart 1926’da Akşam gazetesinde “Latin Harflerini Kabul Etmeli mi Etmemeli mi” haber başlığıyla düzenlenen ankete verilen yanıtların çoğu Latin harflerini istemedikleri yönünde olmuştur. Anketle ilgili kamuoyu, birçok dergi ve gazetelerde fikir belirtir aynı zamanda dönemin önemli Türkologlarından Fuad

¹⁷ Şimşir, *a.g.e.*, s.74.

¹⁸ İlhan Başgöz & E. Howard Wilson, *Türkiye Cumhuriyetinde Eğitim ve Mustafa Kemal*, Dost Kitapevi, Ankara 1981, s.117.

¹⁹ Neriman Tongul, “Türk Harf İnkılabı”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Cilt. 9, Sayı. 33, Ankara 2004, s.115.

Köprülü, Zeki Velidi Togan, Veled Çelebi, Halit Ziya, Avni Başman, İbrahim Alaaddin, Necip Asım, Ali Şeydi, Ali Canip, Yusuf Semih gibi yazar ve bilim adamları alfabe değişikliğine karşı olanlar arasında yer almıştır²⁰.

Arap harfleri ile devam etmek isteyenler, bir taraftan geçmişten gelen kıymetli eserlerin değerini yitireceğini öte yandan da geçmişe ait manevi bağın yok olacağını düşünmüşlerdir. İnkılabtan önce ortaya atılan fikirlere bakıldığında, dönemin önemli yazar ve bilim adamlarının aslında Latin harflerine geçişin sağlanacağını bildikleri fakat geçişin yavaşça sağlanmasını istedikleri görülmektedir. Latin harflerine geçişi dini boyutu ile ele alan diğer bir grup ise, Müslümanlık ile Arap harflerinin bütünleşmiş olduğunu, harflerin değiştirilmesiyle İslamiyet'e karşı bir eylem yapılmış olacağını söylemekteydi. Yapılan tartışmalar ve yazılanlardan çıkan sonuca göre Türk harflerine geçiş için ortamın henüz müsait olmadığı ancak yeni nesil ile mümkün olabileceği şeklindedir.

1.2. Harf İnkılabının 1928 Yılında Gerçekleşmesinin Nedenleri

1926-1928 yılları arasında Latin alfabesi ile ilgili tartışmalar devam etmiş ve bu konuda çok sayıda kitap çıkmıştır. Dönemin Maarif Vekili Mustafa Necati Bey harflerle ilgili meseleyi siyasi bir mesele olarak değerlendirerek bu konunun Hükümet tarafından değerlendirileceği yönünde açıklamalar yapmıştır. Yapılan bu açıklamalar Avrupa'da yakından takip edilmiş ve harf inkılabını destekleyenlerin, inkılabın gerçekleşeceğine dair umutları artmıştır²¹. 1925-1927 yılları arasında gerçekleşen Şeyh Sait İsyanı, sonrasında kabul edilen Takrir-i Sükûn Kararları ve Atatürk'e karşı planlanan suikast girişimi gibi olaylar harf inkılabı için oluşması istenen ortama engel olan gelişmelerdir.

1.3. Atatürk'ün Harf İnkılabıyla İlgili Düşünceleri ve Çalışmaları

Bu bölümde Atatürk'ün harf inkılabı ile alakalı düşüncelerini oluşturan olaylardan veya düşüncelerinin temelinde yatan gelişmelerden bahsetmek uygun olacaktır. Atatürk'ün batı ile ilk karşılaşmasının temeli doğum yeri olan Selanik'le başlar. Atatürk'ün doğup çocukluğunu geçirdiği Selanik'in 1850'li yıllarına baktığımızda, Selanik'in Osmanlı Devleti ile Avrupa arasında geçişi sağlayan önemli

²⁰ Nurettin Demir - Emine Yılmaz, *Bitmeyen öykü: Alfabe Tartışmaları-Rapor*, Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, Ankara 2014, s.38.

²¹ Şimşir, *a.g.e.*, s.74-78.

bir köprü vazifesi olduğu anlaşılmaktadır. Selanik o dönemde Makedonya olarak anılmakta, Makedonya ve çevresi Osmanlı İmparatorluğunun Avrupa'daki son toprağıdır ve bunun yanında İstanbul'un batıya uzanan son penceresidir²².

Bu şehirde kullanılan tabelaların, yön belirten işaretlerin, limanda yüklenen-indirilen malların, kullanılan paraların veya pulların çoğu çift yazılıydı. Türklerin bir kısmı ayrıca Latin alfabesini de kullanmaktaydı. Mustafa Kemal, çocukluk yıllarından itibaren Selanik'te yaşadığı için Latin Alfabesini görmüş ve algılamıştır. Önce Şemsi Efendi okuluna sonrasında da Askeri Rüştüye giden Mustafa Kemal'in bu nedenlerle çocukluğunda itibaren dağarcığında farklı yazıların iz bırakmaya başladığını söylemek yerinde olacaktır²³.

Osmanlı İmparatorluğu'nda alfabenin iyileştirilmesi kapsamında düzenlenen çalışmaların ilk uygulama yeri Selanik okulları olmuştur. Selanik'teki okulları değerlendirdiğimizde modern yapıların yer aldığı, okul binalarının geniş ve büyük pencereli olduğu, elverişli koşullarda eğitim verildiği görülmektedir. Sınıflarda sıra, tahta, kürsü, silgi ve tebeşir tarzı tüm materyaller yer almaktaydı. Genel olarak Osmanlı İmparatorluğunun diğer bölgelerine göre Selanik eğitim-öğretim açısından daha iyiydi. Bu bakımdan Atatürk'te yazı bakımından algılama, bilinçlenme çocukluk yıllarından başlamıştır.

Yukarıda da bahsedildiği gibi Atatürk'ün yazı devrimi ile alakalı düşünceleri çocukluk döneminde şekillenmiş, hatta 25'li yaşlara geldiğinde Bulgar Türkolog Manolov ile Selanik'te yaptığı görüşmede ilerleyen zamanlarda harf devrimi yapılması gerektiğinden bahsetmişti. Manolov'a “Batı medeniyetine girmemize engel teşkil edecek harfleri atarak kılık kıyafetimize dâhil her şeyimizle Batılılara uymalıyız ve emin olunuz ki bunların hepsi bir gün olacaktır” diyerek bu konu hakkında kararlılığını göstermiştir²⁴. Ayrıca 6 Temmuz 1918'de Karlsbat'ta tedavi olduğu sıralarda aynı konuda hatıra defterine şu satırları yazmıştır:

“Benim elime büyük salâhiyet ve kudret geçerse ben içtimaî hayatımızda istenilen inkılâbı bir anda bir tahakkuk edeceğimi zannederim... Halkı yeni fikirlerle eğitmek ve öğrenim

²² Gürbüz D. Tüfekçi, *Atatürk'ün Düşünce Yapısı*, Tes-İş Federasyonu Yayınları, Ankara 1981, s.75.

²³ Şimşir, *a.g.e.*, s.55.

²⁴ Zeynep Korkmaz, *Atatürk ve Türk Dili-Belgeler*, TDK Yayınları, Ankara 1992, s.188.

*durumunu yükseltmek gerekir. Aydınlar toplumu kendi seviyelerine çıkarmalıdır. Bunun anlamı toplumun öğrenimini yeni ve kolay usullerle sağlamaktır*²⁵.

23 Temmuz-7 Ağustos 1919 tarihlerinde Erzurum Kongresinin toplandığı sırada yaveri olan Ahmet Mazhar Müfit Kansu'ya da 'Latin harfleri kabul edilecek' ifadesiyle notunu aldırılmıştır²⁶. Yeni harflerle alakalı düşüncelerini dile getirdiği gelişmelerden biride şu şekilde olmuştur: İzmir düşman işgalinden kurtarıldıktan sonra 12 Eylül tarihinde bir grup gazeteci İstanbul'dan İzmir'e gelmiştir. Aralarında Latin alfabesini savunan Hüseyin Cahit Yalçın'da bulunmaktadır. Mustafa Kemal Paşa'ya 'Niçin Latin yazısını almıyoruz?' şeklinde sorusunu sormuş, bu soru üzerine de Mustafa Kemal Paşa 'henüz zamanı gelmemiştir' şeklinde cevap vermiştir.

Gerçekleşen bu görüşmeden iki yıl sonra 1924'te İzmir Vekili Şükrü Saraçoğlu, TBMM'deki konuşmasında Arap harflerini eleştirmiş ve Saraçoğlu diğer vekiller tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Dolayısıyla Mustafa Kemal Paşanın Hüseyin Cahit'e verdiği yanıt olumsuz gibi görünse de harf İnkılabı için doğru zamanın gelmediği ve uygun şartların oluşmadığı ortadaydı. İlerleyen zamanlarda Atatürk, Hüseyin Cahit Bey'e vermiş olduğu ters cevap için Falih Rıfkı Atay'a şu şekilde açıklama yapmıştır: 'Hüseyin Cahit bana zamansız bir iş yaptırmak istiyordu fakat yazı inkılabının zamanı daha gelmemiştir'²⁷.

Atatürk, planladığı işleri gerçekleştirirken mutlaka hükümetin desteğini alarak inkılapları topluma mal etmiştir. Aynı şekilde harf inkılabını gerçekleştirirken de hükümetin başı çekmesini sağlamış, hükümet eliyle harf inkılabı gerçekleştirilmiştir²⁸. Böylelikle hükümetin üst düzey yönetiminde harf inkılabını destekleyenlerin sayısı artmış hatta öncesinde inkılabı karşı çıkan dönemin ileri gelenlerinden Milli Eğitim Bakanı Mustafa Necati ve TBMM başkanı Kazım Özalp gibi isimler inkılapları desteklemişlerdir. Bu süreçte önemli isimlerin ve hükümetin desteğini almasına rağmen çalışmaların birçoğunda aktif rol almıştır. Örneğin Dil Encümeni yaz dönemi çalışmalarını Ağustos ayında İstanbul'a taşındıktan sonra sürdürmeye devam etmiş böylelikle Atatürk bir dil uzmanı gibi çalışmalara katılmış ve takip etmiştir. Atatürk, Yeni Türk alfabesi oluşturulduğu sırada yazım kurallarının doğruluğundan hangi

²⁵ A. Afet İnan, *M. Kemal Atatürk'ün Karlsbat Hatıraları*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1983, s.43.

²⁶ Kansu, *a.g.e.*, s.131.

²⁷ Şimşir, *a.g.e.*, s.55-56.

²⁸ Dönmez, *a.g.m.*, s.42.

harflerin gereksiz olduğuna kadar değerlendirmiş ve alfabe üzerinde gerekli düzenlemelerin yapılmasını sağlamıştır²⁹.

Yeni Türk harflerini herkesten önce kullanan Atatürk, Başbakan İsmet İnönü'ye 4/5 Ağustos 1928 tarihinde yazdığı mektubunda şu ifadeleri kullanmıştır:

“Yeni elifbamızın kat’i şeklini tespit hususunda burada bulunan komisyon azası ile mutabık kaldık. Benim tadil ettiğim noktaları hüsn-ü telâkki ettiler. Muhabbet ve hasretlerimin size pek azını iblağ edebilecek bu mektubum, eminim ki yeni Türk harflerinin lisan ve lehçemizi tamamen ifadeye kâfi geldiği hakkındaki fikrinizi teyit edecektir. Muhabbet, hasret, iştiyak, temenni-i muvaffakiyet”³⁰.

Yukarıda kısaca değinildiği gibi Mustafa Kemal Atatürk, harf inkılabıyla ilgili halkı bilgilendirerek inkılabın halk tarafından benimsemesini sağlamak istemiş, bu amaçla yurt gezilerine başlamıştır. Bu doğrultuda değişik zamanlarda Bursa, Amasya, Sivas, Çanakkale, Tekirdağ, Kayseri, Tokat, Gelibolu gibi çok çeşitli kent ve kasabalara giderek buralarda topluma hitaben konuşmuş ve aynı zamanda dersler vermiştir³¹. Verdiği derslerde kullanılmak üzere hazırlattığı materyallerde bizzat katkısı olmuş ve çalışmaları takip etmiştir. Örneğin yurt gezilerinde halka dağıtabilmek ve Türk alfabesini öğretmek amacıyla Dil Encümeni'ne ‘Yeni Türk Yazısı İle İlk Kıraat’ isimli kitapçık hazırlatmış ve yeni harfler ile hazırlanan bu kitabı dağıtmıştır.

Atatürk, yeni alfabeyi tanıtmaya ve öğretmeye çalışmaları esnasında çevresinde yakın olduğu kişilerle de fikir alışverişlerinde bulunmuş ve doğru zamanlama için nabız yoklaması yapmıştır. Atatürk, bu doğrultuda Çankaya’da bir gün eski köşkün kitaplık odasında zaman geçirirken Yahya Kemal’e “Bu kitaplar güzel ama bütün halkımıza okutmak, öğretmek güç bu harfleri. Onun için bazı yenilikler düşünülmeli ve Latin harflerini kabul etmeli” demişti. Yahya Kemal ise Atatürk’ün bu düşüncesine karşı çıkmıştır. “Yakın geçmişimizin kültür hazinelerinin hep Arap alfabesiyle olduğunu, bunlardan kopma imkânının bulunmadığını, bu bakımdan Latin harflerinin alınamayacağını” ifade edince Mustafa Kemal Atatürk, aralarında geçen bu

²⁹ Dönmez, a.g.m., s.43.

³⁰ Şimşir, a.g.e., s.158.

³¹ Mustafa Ergün, *Atatürk Devri Türk Eğitimi*, Ocak Yayınları, Ankara 1997, s.118.

diyalogdan sonra konuyu değiştirmiş ve harflerin değişimi konusunda fikrini öğrenmek istediğini söyleyerek Yahya Kemal ile tartışma içerisine girmemiřtir³².

Bakanlar Kurulu kararı ile 23 Mayıs 1928 tarihinde Latin harfleri ile hazırlanacak yeni Türk alfabesi için heyet oluşturulmuştur. Yeni alfabe hazırlayacak bu dil encümeninde; Mehmet Emin Erişirgil, İbrahim Grantay, Ahmet Cevat Emre, Ruşen Eşref Ünaydın, Fazıl Ahmet Aykaç, Ragıp Hulusi Özdem, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Falih Rıfki Atay ve İhsan Sungu görev almıřlardır³³. 22 Eylül 1928’de Dil Encümeni tarafından çalışmalar tamamlanmış, alfabe raporu hazırlanmış, Atatürk’ün katkıları ile alfabeye son şekli verilmiştir. Alfabe raporunun hazırlanmasından sonra 9-10 Ağustos 1928’de Cumhuriyet Halk Partisi tarafından Sarayburnu’nda düzenlenen geceye katılan Mustafa Kemal Atatürk, burada yaptığı konuşmasında yeni harfler hakkında düşüncelerini ifade etmiş ve milletimizin “yazısı ve kafası ile bütün âlemi medeniyetin yanında olduğunu” göstereceğine dair inancını dile getirmiřtir³⁴. Aynı gecede Falih Rıfki’nın yeni harflerle yazılı bir metni okumasını sağlamıştır.

Atatürk, cumhuriyet yönetimini yerleştirmek ve yaşatabilmek için iyi eğitimli ve bilinçli bir topluma ihtiyaç duyuyordu. Bu toplumun oluşumu için öncelikle okuma-yazmanın kolayca öğrenilebileceğı bir alfabeye ihtiyaç vardı. Bu nedenle harf İnkılâbı kaçınılmazdı ve yapılmalıydı. Harf inkılabı bu kadar önemli iken inkılabın halk tarafından benimsenmesi gerekmektedir³⁵. Bu nedenle gerek halkı bilgilendirmek gerekse inkılabı halka mal etmek adına Samsun, Tekirdağ, Kayseri, Amasya, Bursa gibi çeşitli yerlere geziler düzenlemiş ve dersler vermiştir³⁶.

Dolmabahçe Sarayında alfabe dersleri yapılmış, dersler İstanbul Radyosunda ayrıca İstanbul Erkek Öğretmen okulunda da tekrarlanmıştır. Aynı zamanda Atatürk, yeni alfabenin yerleşmesi sürecinde halka ders verebilmeleri ve harflerin kabulüne katkıda bulunmaları adına milletvekillerine de çağrıda bulunmuştur. Bu nedenle 25 Ağustos 1928 günü yeni Türk Harfleri ile alakalı Dolmabahçe Sarayı’nda derslerin ikincisi düzenlenmiştir. 80 kadar vekil çağrıya uyarak İstanbul’a gelmişlerdir. Bu

³² İnan, *a.g.e.*, s.80.

³³ Korkmaz, *a.g.e.*, s. 53-57.

³⁴ Şimşir, *a.g.e.*, s.157-161.

³⁵ Ergün, *a.g.e.*, s.118.

³⁶ Dönmez, *a.g.m.*, s.45.

durum yabancı basın tarafından ilgi görmüş, çeşitli gazetelerde ‘Mebuslar okula gidiyor’ başlığıyla haber olmuştur³⁷. İbrahim Necmi tarafından dört buçuk saat süren ve Atatürk’ün katılımıyla gerçekleşen derste milletvekillerine yeni alfabe kitabından metinler okutulmuş aynı zamanda tahta başında yeni harfler ile cümle yazmaları sağlanmıştır. 26 Ağustos tarihinde Anadolu Ajansı yeni harfler ile ilgili gelişmeyi tüm dünyaya duyurmuş haberler aynı zamanda basında da yer almıştır. Gazetelerde yer alan haberde şu ifadelere yer verilmiştir:

“Dün Dolmabahçe Sarayı’nda yeni harflerimiz hakkında verilen konferansta Reiscumhur Hazretleri, İsmet Paşa ve Kâzım Paşa ile Dâhiliye, Hariciye, Maliye Vekilleri bulunmuşlardır. Gazi Hazretleri konferansı büyük alaka ile takip etmişlerdir. Konferansta hazır bulunanlara devlet matbaasında basılan alfabeden miktar-ı kâfi dağılmıştır”³⁸.

Atatürk, kanundan önce milletvekillerinin yeni Türk harflerini öğrenmelerini, kanun meclisten geçerken öğrendikleri bir yazıyı kabul etmelerini sağlamak istemiştir³⁹. 28 Ağustos’ta Dolmabahçe Saray’ında yazarların, bilim adamlarının, milletvekilleri ve basının yer aldığı bir toplantı düzenlenmiş toplantıda İsmet Paşa yeni Türk harfleri üzerine konuşma yapmıştır. Bu konuşmada yeni Türk harflerinin Fransız harfleri olmadığını, alfabenin Türk milletinin alfabesi olduğu ve Türk halkının ihtiyaçlarını karşılayabileceğini ifade etmiştir. Sonrasında da İbrahim Necmiye şu kararı not ettirmiştir: "Milleti cahillikten kurtarmak için, kendi diline uymayan Arap harflerini bırakıp, Latin esasından Türk harflerini kabul etmekten başka çare yoktur." Karar oybirliği ile kabul edilmiştir⁴⁰.

1.4. İnkılabın Amaçları

Harf inkılabı cumhuriyet döneminin en önemli inkılapları arasında yer almıştır. İnkılabın gerek toplum gerekse devlet üzerinde hem kısa hem uzun süreçte görünen sonuçları söz konusudur. Harf inkılabının aşağıda bahsedilen kısmında da yer aldığı gibi birden fazla amacı vardır. Bunlardan en önemlisi olan ve Atatürk tarafından da ifade edilen amaç ise Türk halkının kolaylıkla okuma-yazma öğrenmesini sağlayarak toplumu cahillikten kurtarmaktır⁴¹. Bu ifadeyle aslında arzu edilen harf inkılabı ile

³⁷Şimşir, a.g.e., s.175.

³⁸Burhan Paçacıoğlu, *Sivas Basımında Harf İnkılabı*, Cumhuriyet Üniversitesi Yay., Sivas 1990, s.40.

³⁹Cemal Avcı, “Harf İnkılabı ve Millet Mektepleri”, *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, Cilt. III, Sayı.1, Antalya 2013, s.50.

⁴⁰Sami N. Özerdim, *Yazı Devriminin Öyküsü*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1978, s.20.

⁴¹Yahya Akyüz, “Atatürk’ün Eğitim Düşüncesinin Kökenleri”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt. VIII, Sayı. 23, Ankara 1992, s.234

cumhuriyetin modern bir kimlik ve görüntüye kavuşmasını sağlamak ve cumhuriyeti yerleştirmektir. Aynı zamanda halkın hızlıca okuma yazma öğrenmesini sağlayarak eğitilmiş insan sayısını artırmaktır.

Batılılaşma esas alındığı için milli dil ve kültür birliğini sağlayarak Türk kültürünün Arap kültüründen sıyrılmasını sağlamak önceliklidir. Arap harfleri ile okuma yazma kolaylaştırılabilir beraberinde gelen kültür batılı düşünceye engel teşkil ediyordu. Bu nedenle aslında harf inkılabı ile hedeflenen diğer amaçlardan bir tanesi de toplumun çağdaş düşünceye ulaşması için engel olan zorlukları ortadan kaldırmaktır. Yine yöresel ağız farklarını ortadan kaldırarak dilde özleşmeyi sağlamak hedeflenmiştir. Türk dilinin ses yapısına uygun bir alfabe ile yöreler arasında daha çok kelime alışverişi yaşanacaktır. Böylelikle dilimizi yabancı kelimelerden arındırmak ve dilimize yeni girecek kelimelerle dilde sadeleşme gerçekleştirilecektir.

Belirlenen bu amaçlar doğrultusunda inkılabın amaçlarını şu şekilde maddeleştirmek mümkündür:

- 1- Okuma-yazmanın kolaylaşmasını sağlayarak okuma yazma oranını artırmak ve böylelikle cahilliğe son vermek.
- 2- Türk dilini özelleştirmek ve dilimize kimlik kazandırmak.
- 3- Eğitim ve öğretimde hedeflenenleri gerçekleştirmek ve verimliliği artırmak.
- 4- Bireylerin kişilik gelişimlerini engelleyen doğu kültüründen sıyrılmak.
- 5- Batı kültürü ile bağlantıyı geliştirerek çağdaş medeniyet seviyesinin üzerine çıkabilmek için gerekli koşulları sağlamak⁴².

1.5. Harf İnkılabının Gerçekleştirilmesi ve Latin Alfabesine Geçiş

Atatürk, her alanda giriştiği inkılaplar ile çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmayı hedeflerken öncelikli şartın eğitim seviyesini artırmak ve toplumu bilgisizlikten kurtarmak gerektiğini düşünüyordu. Dolayısıyla girişilen tüm inkılapların başarıya ulaşması için eğitimde seferberliğe ihtiyaç vardı. 8 Ağustos 1928'de Gülhane Parkında halkında katıldığı halk fırkasının kuruluş yıldönümünde bu konudaki düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

⁴² Hamza Eroğlu, İsmet Gönülal ve Muzaffer Arıkan, *Atatürk ve Türk Toplumunu*, Türkiye Ziraat Donatım Kurumu Yayınları. Ankara 1981, s.187-188.

“Arkadaşlar güzel dilimizi ifade etmek için yeni Türk harflerini kabul ediyoruz. Bizim güzel, ahenktar, zengin lisanımız yeni Türk harfleriyle kendini gösterecektir. Asırlardan beri kafalarımızı demir çerçeve içinde bulundurarak, anlaşılmayan ve anlayamadığımız işaretlerden kendimizi kurtarmak ve bunu anlamak mecburiyetindeyiz”⁴³.

Bu konuşmadan sonra alfabe ile ilgili çalışmalar daha da somutlaşmış, harf inkılabının alt yapısı hazırlanarak Dil Encümeni kurulmuştur. İnkılabın gerekçeleri ifade edilmiş, Türkçe'nin Latin alfabesine uyumu ile alakalı çalışmalar başlatılmış ve Türkçenin ses özellikleri dikkate alınarak Türk alfabesi Türkçeye uyarlanmıştır. Hazırlıklar devam ederken memleketin her bir yanında yeni harfleri öğretmek için seferberliğe girilmiştir. Atatürk, yurt genelinde geziler düzenleyerek %90'ı okuma-yazma bilmeyen ulusa yeni Türk harflerini tanıtmış, öğretmiş ve faaliyetleri desteklemiştir. Böylelikle yeni harfler 1928 Ekim'inde devlet kurumlarında da yavaş yavaş uygulanmaya başlamıştır. Atatürk'ün kararlığı ve destekleriyle iki aylık bir süreçte şaşırtıcı sonuçlar elde edilmiştir⁴⁴. Hazırlıklar tamamlandıktan sonra harflerin kabulünün kanunla resmileştirilmesi ve yurt genelinde uygulamaya geçirilmesi süreci başlamıştır. Alfabenin yasalaştırılması için 1 Kasım'da sona erecek olan meclis tatilinin bitmesi beklenmiştir. Atatürk'ün bu kararı gerek medeniyet alanında gerekse fikri anlamda köklü değişim ve çağdaşlaşmanın en büyük destekçisiydi⁴⁵.

Atatürk, Latin harflerinin Türk ulusu için taşıdığı önemi mecliste yapmış olduğu konuşmada ortaya koymuştur. Konuşma sonrasında yeni Türk harflerinin kanun teklifi komisyonunda değerlendirilmiştir. Kanun, dönemin Başbakanı İsmet Paşa'nın ve ardından iki milletvekilinin de konuşmasından sonra oylamaya geçilerek, 'Yeni Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkındaki Kanun' adı ile 1 Kasım 1928 Perşembe günü 1353 kanun numarası ve oybirliğiyle kabul edilmiştir. 3 Kasım 1928 tarihinde 1030 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Kanunda aşağıda belirtilen maddeler yer almaktadır:

Madde 1- Şimdiye kadar Türkçeyi yazmak için kullanılan Arap harfleri yerine Latin esasından alınan ve merbut cetvelde şekilleri gösterilen harfler (Türk Harfleri) unvan ve hukuku ile kabul edilmiştir.

⁴³İlber Ortaylı, “Harf Devrimi Üzerine Bir Değerlendirme”, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, Cilt 5, İstanbul, İletişim Yayınları, 1983, s.1297.

⁴⁴Gustov Adolf Sonnenhol, *Günümüzde Atatürk Kültür Devrimi ve Gelişim, Mustafa Kemal Atatürk 1881-1981*, Çev. Murat Ünlü, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1997, s.61.

⁴⁵Gotthard Jaschke, *Yeni Türkiye'de İslamlık*, Çev. Hayrullah Örs, Bilgi Yayınevi, Ankara 1972, s.31.

Madde 2- Bu kanunun neşri tarihinden itibaren devletin bütün daire ve müesseselerinde ve bil cümle şirket, cemiyet ve hususî müesseselerde Türk harfleriyle yazılmış olan yazıların kabulü ve muameleye konulması mecburidir.

Madde 3- Devlet dairelerinin her birinde Türk harflerinin devlet muamelâtına tatbiki tarihi 1929 Kânunusanisinin (Ocak) birinci gününü geçemez. Şu kadar ki, evrak-ı tahkikiye ve fezlekelerinin ve ilâmların ve matbu muamelât cetvel ve defterlerinin 1929 Haziran iptida sına kadar eski usulde yazılması caizdir. Verilecek tapu kayıtları ve senetleri ve nüfus evlenme cüzdanları ve kayıtları ve askerî hüviyet ve cüzdanları 1929 Haziran iptidasından itibaren Türk harfleriyle yazılacaktır.

Madde 4-Halk tarafından vaki müracaatlardan eski Arap harfleriyle yazılı olanlarının kabulü 1929 Haziranının birinci gününe kadar caizdir. 1928 senesi Kânunuevvelinin (Aralık) iptidasından (ilk gününden) itibaren Türkçe hususî veya resmî levha, tabelâ, ilân ve sinema yazıları ile kezalik Türkçe hususî, resmî bilcümle mevkut, gayr-ı mevkut gazete, risale ve mecmuaların Türk harfleriyle basılması ve yazılması mecburidir.

Madde 5- 1929 Kânunusani iptidasından itibaren Türkçe basılacak kitapların Türk harfleriyle basılması mecburidir.

Madde 6- Resmî ve hususî bütün zabıtlarda 1930 Haziranı iptidasına kadar eski Arap harflerinin stenografi makamında istimali caizdir. Devletin bütün daire ve müesseselerinde kullanılan kitap, kanun, talimatname, defter, cetvel, kayıt ve sicil gibi matbuaların 1930 Haziranı iptidasına kadar kullanılması caizdir.

Madde 7- Para ve hisse senetleri ve bonolar ve esham ve tahvilât ve pul ve sair kıymetli evrak ile hukukî mahiyeti haiz bilcümle eski vesikalar değiştirilmedikleri müddetçe muteberdirler.

Madde 8- Bilumum bankalar, imtiyazlı ve imtiyazsız şirketler, cemiyetler ve müesseselerin bütün Türkçe muamelâtına Türk harflerinin tatbiki 1929 Kânunusanisinin birinci gününü geçemez. Şu kadar ki, halk tarafından mezkûr müesseselere 1929 Haziranı iptidasına kadar eski Arap harfleri ile müracaat vaki olduğu takdirde kabul olunur. Bu müesseselerin ellerinde mevcut eski Arap harfleri ile basılmış defter, cetvel, katalog, nizamname ve talimatname gibi matbuaların 1930 Haziranı iptidasına kadar kullanılması caizdir.

Madde 9- Bütün mekteplerin Türkçe yapılan tedrisatında Türk harfleri kullanılır. Eski harflerle matbu kitaplarla tedrisat icrası memnudur.

Madde 10- Bu kanun neşri tarihinden itibaren muteberdir.

Madde 11- Bu kanunun ahkâmını icraya İcra Vekilleri Heyeti memurdur⁴⁶.

Kanun kabul edildikten sonra Sivas vekili Rahmi Bey tarafından Atatürk'e önerge sunulmuş, bu önergede yeni harflerin altın levha üzerine yazılması teklif

⁴⁶ Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun, 3 Teşrinisani 1928, s.1-2.

edilmiş ve bu teklif aynı oturumda kabul edilmiştir. Başbakanlık tarafından bütün devlet kurumlarına kanun örneği bir genelge ile gönderilerek bu şekliyle işlem yapılması istenmiştir. Kabul edilen Latin harflerinin, Türkçe'ye uyumu sağlanırken yapılan çalışmalarda Osmanlı Türkçesi'nin ayrışık yapısına dikkat edilmiş, örneğin aynı Latin harfi, farklı Arapça harfleri de karşılayacak biçimde tasarlanmış ve birden fazla ses için kullanılmıştır. Böylelikle Türkçeleşmemiş Arapça yâda Farsça sözcüklerin kökenleri, çekimleri ve yapıları da Latin Harflerine göre düzenlenmeye başlamıştır⁴⁷. Bu şekilde yeni harfler kısa sürede öğrenilecek ve benimsenecektir. Uygulamada oluşabilecek farklılıkları ortadan kaldırabilmek ve harflerin kısa sürede öğrenilmesini sağlamak adına İstanbul'da İrsalat Bürosu açılmıştır.

Harf inkılabı okuma-yazma seferberliğini başlatmıştır. Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde açılan Millet Mektepleri, Halkevleri ve Okuma odaları ile eğitim faaliyetlerine hız verilmiş aynı zamanda yayın hayatında da hareketlenmeler olmuştur. Yayınevleri yoğun şekilde yeni harfler ile kitap basmaya başlamışlardır. Yeni harfler ile basılan ilk eser Ali Canip'e (Yöntem) ait 'Edebiyat' isimli kitaptır⁴⁸. Bu süreçte gazeteler maddi olarak desteklenmiş ve böylelikle yeni Türk harflerine geçiş kolaylaştırılmıştır. Harf inkılabı, oluşan birçok engelle rağmen Atatürk'ün inkılabı olan inancı ve cesaretiyle gerçekleştirilmiştir. 1925 yılında kabul edilip 1927'de iki yıl süreyle yeniden uzatılan Takrir-i Sükûn Kanunuyla sağlanan uygun ortam inkılabın başarısını etkilemiştir.

Yeni Türk harfleri kanunu ve uygulanma şekliyle ilgili bazı dönemlerde çeşitli tartışmalar söz konusu olmuş hatta günümüze gelene kadarda farklı platformlarda devam etmiştir. Örneğin harf inkılabını dini boyutuyla değerlendiren bir kısım tutucular farklı eleştiriler getirirken, bazı aydın ve radikal kesimler ise tarihe bilimsel bir tutumla yaklaşımlarından dolayı, tarihin birincil kaynaklarına yönelmede sorun yaşadıkları için farklı açıdan tepki göstermektedirler⁴⁹. Cumhuriyetin temelleri akıl, bilim ve mantık kavramları üzerine oluşturulmuştur. Dolayısıyla toplumun içinde bulunduğu şartların gereği olarak ve bilimsel sonuçlar gereği Latin harfleri alınmış ve

⁴⁷ Uriel Heid, *Türkiye'de Dil Devrimi*, Çev. Nejlet Öztürk, IQ Kültür Sanat Yay., İstanbul 2001, s.23.

⁴⁸ Özerdim, *a.g.e.*, s.35.

⁴⁹ İlber Ortaylı, "Tarihsel ve Toplumsal Nedenleriyle Harf Devrimi", *Atatürk Dönemi'nin Ekonomik ve Toplumsal Tarihi İle İlgili Sorunlar Sempozyumu*, Yüksek İktisat ve Ticaret Mektebi Mezunları Derneği Yayını, İstanbul 1977, s.407.

alfabe değişikliğine gidilmiştir. Alfabe değişikliği ile birlikte ülke çapında okuma-yazma oranını artırmak ve yeni harflerin öğretilmesini sağlamak amacıyla Millet Mektepleri ve Halkevleri kurulmuştur.

II. BÖLÜM

MİLLET MEKTEPLERİ, HALKEVLERİ ve KÖY ENSTİTÜLERİ

2.1. Millet Mektepleri

Yeni Türk harfleri kabul edildikten sonra harfleri öğrenmek isteyen önemli bir topluluk söz konusudur. Toplumun büyük bir kesimi çabucak okuryazar olabilmek için talepte bulunmaya başlamıştır. Bir Fransız yazar konuyla alakalı anılarını şu şekilde ifade etmiştir:

“Ankara’dan Diyarbakır’a, Sivas’tan Konya’ya kadar gittim. Hemen her köyde ve kasabada durdum. Büyük bir halk kitlesinin gayretine yakından tanık oldum. Gençlerin ve ihtiyarların yeni yazıyı öğrenmek için gösterdiği gayret pek dokunaklı bir görünüm arz ediyordu. Diyarbakır’da genç bir bahçivana ders verdim. Bu genç benimle buluşmak ve yeni yazıyı öğrenmek için her gün tam iki saatlik yol yürüyordu”⁵⁰.

Okuma yazma isteğinin artması nedeniyle faal olan birçok kurum yetersiz hale gelmiş, talebi karşılamak amacıyla hükümet kararıyla ‘Millet Mektepleri Talimatnamesi’ çıkarılmıştır. Memleketteki bilgi eksikliğinin önüne geçmek ve okuyan-yazan kişi sayısını artırabilmek amacıyla Milli Eğitim Bakanlığı tarafından Halk Eğitimi birimi kurulmuştur. 1927 yılında Halk Dershaneleri etkin hale gelmiş ve sonrasında Halk Dershaneleri yeni Türk harflerinin kabulünden sonra revize edilerek Millet Mektepleri adıyla teşkilatlanmıştır⁵¹. Böylelikle çıkarılan talimatname ile Halk Dershaneleri yenilenerek Millet Mektepleri olmuş ve sayıları artarak çalışmalara devam etmiştir.

Millet Mekteplerine ait talimatname hızlıca hazırlanarak incelenmek üzere Şura-yı Devlete (Danıştay) sunulmuş, Şura-yı Devletin incelemesinden sonra 11 Kasım 1928 tarihinde kabul edilerek 24 Kasım 1928’de Resmi Gazete’ de yayınlanmış ve yürürlüğe girmiştir. Bu talimatname 1929 yılında geliştirilmiş ve yeniden yayınlanmıştır. Toplam 52 maddeden oluşan yönetmeliğin birinci maddesinde okulların amacı şu şekilde açıklanmaktadır:

“Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından Türk dilinin ferdî ve umûmî, hususî ve resmî bilcümle muharrerâtta Türk harfleriyle tesbiti kanunen kabul edilmiş olmasından bu kanuna

⁵⁰ Sevinç Yılmaz, “Celal Sahir Erozan ve Falih Rıfkı Atay’ın Kaynaklarda Rastlanmayan Bir Eseri: Yeni Kitap”, *Turkish Studies*, Cilt.5 Sayı.4, Güz 2010, s.1632-1633.

⁵¹ Sadık Sarısan, “Taşrada Harf İnkılabı’nın Uygulanışı (Afyonkarahisar örneği)”, *AKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (Atatürk Özel Sayısı), Cilt.3, Sayı.8, Afyon 2006, s.119.

müsteniden tatbikâta vuzûh ve veche irâesi için yeni Türk harflerinin kısa zamanda ve kolay surette her ferde okuyup yazabilmek imkânını bahşeden mahiyetinden Türk milletini azamî surette istifade ettirmek ve büyük halk kitlelerini süratle okuryazar bir hâle getirmek maksadiyle Millet Mektebi Teşkilâtı yapılmıştır”⁵². 1929’da madde güncellenerek şu şekilde değişmiştir: “Türkiye halkını okuyup yazmaya muktedir bir hâle getirmek ve ona hayat ve maişetin istilzam ettiği ana bilgileri kazandırmak maksadiyle Millet Mektepleri Teşkilâtı vücuda getirilmiştir”⁵³.

İki kısımdan oluşan Millet Mektepleri, Talimatnamenin ikinci maddesinde şu şekilde belirtilmiştir:

“A. Tahsil çağını geçirmiş olup ne eski Arap ve ne de Türk harflerini bilmeyen vatandaşların Türk harfleriyle okuyup yazmayı öğrenmelerine mahsus olmak üzere dört aylık bir devreyi ihtiva eder.

B. Eski Arap harfleriyle okuyup yazan ancak Türk harflerini bilmeyen vatandaşların Türk harfleriyle okuyup yazmayı öğrenmelerine mahsus olmak üzere iki aylık bir devreyi ihtiva eder”.

Talimatnamenin üçüncü maddesi; ‘Her Türk vatandaşı, kadın ve erkek bu teşkilâtın azasıdır’. Dördüncü maddesinde ise, ‘Bu teşkilâtın reis-i umûmîliğini ve Millet Mektepleri’nin başmuallimliğini Reiscumhur Gazi Mustafa Kemal Hazretleri kabul buyurmuşlardır” şeklinde⁵⁴.

Talimatnamede yer alan bilgilere göre:

- 1) Genellikle okul olan yerlerde dört ay süreli eğitim veren Sabit Millet Mektepleri,
- 2) Okulu bulunmayan köy yerlerinde yalnızca bir dönem için açılan 1928 yönetmeliğinde en az bir buçuk ay süreli olan 1929 yönetmeliğinde ise süresi dört aya çıkarılmış Gezici Millet Mektepleri,
- 3) Bankalar, Hapishaneler, Belediyeler, Devlet Kuruluşları, Tekel Müdürlükleri, Liman İdareleri ve Demiryolları, ayrıca sermayesinin yarısından fazlası devlet tarafından karşılanan şirket çalışanları ile daimi olarak minimum yirmi işçi, rençber veya memur çalıştıran fabrika iş adamı, çiftliklerde kurulacak ve masrafları ilgili kuruluşlarca karşılanacak olan Özel Millet Mektepleri
- 4) Okulu olmayan köylerde bulunan yaşları 12-18 aralığında değişen köy çocuklarının eğitimi ve yetiştirilmesi amacıyla, il ve ilçelerin merkezlerinde açılacak Köy Yatı Dershaneleri

⁵² Millet Mektepleri Teşkilâtı Talimatnamesi, 1928.

⁵³ Millet Mektepleri Talimatnamesi, 1929, Madde 1.

⁵⁴ Avcı, a.g.m., s.54.

5) Okuma-yazma bilen vatandaşlara okuma-yazma alışkanlığını kazandırmak aynı zamanda ilgi alanlarını belirleyerek vatandaşların öğrenmiş olan vatandaşlara okuma-yazmayı sevdirmek, yetişkinlerin İlgili oldukları konularda bilgi sahibi olmaları amacıyla Halk okuma odaları açılmıştır. Millet Mektepleri, sadece okuma-yazma derslerini vermiyor, ayrıca Hesaplar, Ölçüler, Sağlık Bilgileri ve Yurt Bilgisi de vererek bilgili, kendisine yetebilen, ülkesine faydalı birer Türk vatandaşı yetiştirmeye çalışılıyordu⁵⁵..

Millet Mektepleri açılmadan önce Yeni Türk Devletinde okuryazar oranı iç açıcı bir durumda değildi. Bu oran 1920’li yıllarda %9-10 civarındaydı. Yeni harflerin kabulü, ülkede okuma yazma oranı daha da düşürmüştü. Mustafa Kemal Atatürk, bu vahim manzarayı değiştirebilmek için toplumun okuma yazma öğrenmesini milli bir görev olarak görmüştür. Başöğretmenliğini Mustafa Kemal’in üstlendiği Millet Mekteplerinin kuruluşuyla ülkenin dört bir yanında eğitim seferberliği başlatılmıştır. Latin harfleri kabul edildikten bir gün sonra 8 Kasım 1928’de Başbakan İsmet Paşa Mecliste gerçekleştirdiği konuşmasında okuma-yazma probleminden bahsetmiş ve yeni Türk harflerini topluma öğretebilmek için Millet Mekteplerinin açılacağından bahsetmiştir. İsmet Paşa açıklamasında, vatandaşlar için açılacak kursların iki ya da dört aylık sürede olacağını, şehirlerde ya da köylerde okula gitmeye vakti olmayanlar için seyyar öğretmenlerden oluşan teşkilat olacağını, Mustafa Kemal Paşa’nın açılacak Millet Mekteplerinde hem başkanlık yapacağını hem de başöğretmenliği üstlendiği belirtilerek Millet Mektepleri faaliyetleri sayesinde takribi bir senede birkaç yüz bin vatandaşın okuma-yazmada istenen seviyeye geleceği hususunda temennisini dile getirmiştir^{56 57}.

Okuma-yazma oranı, 1940’lı yıllara gelindiğinde ancak %30 civarına ulaşabilmişti. Bu seferberliğe halk tarafından gösterilen ilgi büyük olmuş şehirlerde ve kasabalarda başlatılan okuma-yazma seferberliği için daha teşkilatlı ve disiplinli çalışılması gerekliliğini ortaya koymuştur. Eğitimi yaygınlaştırmak için mesele hükümet tarafından ele alınmış ve eğitim hükümet programına dâhil edilmiştir. Okuma yazma oranının yükselmesi için Millet Mekteplerinin faaliyetlerine önem verilmiş ve Millet Mekteplerine büyük oranda kaynak aktarımı sağlanmıştır.

⁵⁵ Mustafa Albayrak, “Millet Mekteplerinin Yapısı ve Çalışmaları (1928-1935)”, *ATAM Dergisi*, Ankara 1994, Cilt.29, Sayı.10, s.473-478.

⁵⁶ Cumhuriyet, 9 Kasım 1928, s.1-2.

⁵⁷ Mustafa Kılınç, “Millet Mekteplerinin 1929 Yılı Eğitim Öğretim Faaliyetlerinin Cumhuriyet Gazetesine Göre Basına Yansımaları”, *International Journal of Social Science Research*, Cilt.7 Sayı.1, Haziran 2018, s.99-100.

1920’li yıllarda büyük önem taşıyan millet mektepleri projesinde amaç yeni harflerin ülke çapında öğretilmesini sağlamak böylelikle okuma-yazma oranını artırmaktı. İsmet Paşa’nın yukarıda bahsettiğimiz konuşmasında da belirttiği gibi yaklaşık bir yıl içerisinde birkaç yüz bin kişinin okuryazar olacağını söylemesi hükümetin de bu projeden beklentisini açıkça ifade etmektedir. 11 Kasım 1928 günü danıştay tarafından onaylanan aynı gün cumhurbaşkanı tarafından da onaylanarak 24 Kasım 1928 tarihinde Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe giren talimatname ile Millet Mektepleri “Türkiye halkını okuyup yazmaya muktedir bir hale getirmek, ana bilgiler kazandırmak” amacıyla açılmıştır. Okullarda, cuma günleri hariç her gün derslerin bir saat süreyle yapılması, okuma-yazma derslerinin 2 saat süreyle, hesap ve ölçü derslerinin 2 saat ve bir saat de yurt bilgisi ve sağlık ile alakalı derslere ayrılması karara bağlanmıştır. Maarif Vekâleti (Eğitim Bakanlığı) tarafından kurslara özel alfabe, irice yazılmış harflerden hazırlanan okuma amaçlı kitaplar bastırılmış ayrıca bu kitaplar kursiyerlere bedava dağıtılmıştır⁵⁸.

O dönemin İstanbul Belediye Başkanı olan Muhittin Üstündağ tarafından halkı bilgilendirmek amacıyla çeşitli duyurular yapılmıştır. Duyurularda, 1 Ocak 1929’dan itibaren Millet Mekteplerinin açılacağı, yaş aralığı 16-45 olan tüm vatandaşların sunulacak imkanlardan yararlanabileceği, dershanelerin A ve B gurubu olarak ikiye ayrılarak eski harfleri bilenlerin A dershanelerinde bilmeyenlerin ise B dershanelerinde ayrı gruplar halinde dörder ay süreyle eğitim alacakları bildirilmiştir. Açılan dershanelerden eğitimi başarıyla tamamlayanlara aynı zamanda Şahadetname (diploma) verilmesi de uygun görülmüştür⁵⁹. 1928 yılında kabul edilen yönetmeliğe göre bu mektepler sabit mektepler, gezici mektepler ve özel mektepler olarak üç sınıfa ayrılarak her biri için A ve B derslikleri bulundurulacaktı. 1929’da ise belirlenen bu üç tip mektebin yanında Köy Yatı Dershaneleri ayrıca Halk Okuma Odaları açılarak sayı beş sınıfa çıkartılmıştır.

2.1.1. Sabit Millet Mektepleri

Önceleri okul binası bulunan yerlerde açılırken, toplantı yerleri, kahveleri olan binalarda ya da gençlerin toplandığı odalar gibi sabit mekânlarda da faaliyetini

⁵⁸ Mücteba İlgürel, *Millet Mektepleri, Doğumunun 100. Yılında Atatürk’e Armağan*, İÜEF Yayınları, İstanbul 1981, s. 30.

⁵⁹ İlgürel, *a.g.e.*, s.25-34.

sürdürmüştür. Dershaneler kasım ayında açılarak Aralık ayının sonuna kadar 2 aylık eğitime devam ederdi. Ocak ayında sınavlar yapılır ve tatil dönemi şubat ayının başına kadar sürerdi. Şubat ve mart aylarında da kursun kalan 2 aylık eğitim süreside tamamlanırdı. Bu mekteplerde görevli öğretmenler gün içinde gençlere, geceleri ise yetişkinlere eğitim vermektedir.

2.1.2. Gezici Millet Mektepleri

Okulu olmayan yörelerde topluma okuma-yazma öğretilmesi için Seyyar Muallim Teşkilatı oluşturulmuştur. Özellikle köylerde faaliyetlerini sürdüren Seyyar Talim Heyetleri, yaz ve kış olarak iki grupta eğitim vermektedir. Kış heyetleri, kasım ayının başından şubat ayının sonuna kadar çalışır, koşulları uygun olmayan bölgelere ise yaz dershaneleri kurulurdu. Bu okullarda öğlene kadar 12-16 yaşlarında çocuklar, öğleden sonraları ise 16-45 yaşlarında bulunan vatandaşlar eğitim almışlardır. Oluşturulan Seyyar Talim Heyetleri, eğitim için gidecekleri yerlere tebeşir, kara tahta, kalem, defter, kitap vb. malzemeleri yanlarındaki at ya da eşekler ile taşırlardı.

2.1.3. Özel Millet Mektepleri

Özellik olarak sabit millet mektepleri ile aynı olup devlet kurumları ya da özel kuruluşlarda çalışan personellere okuma-yazma öğretmek için açılmış okullardı. Belediye, banka, demiryolu, limanlar vb. kurumlarda veya minimum yirmi çalışanı olan yerlerde açılan okullardı. Sadece okullarda verilen eğitim ile millet mekteplerinin başarıya ulaşamayacağı düşünülmüş aynı zamanda halkın, kendisine yakın yerlerde açılan okullara daha düzenli devam etmesi fayda sağlayacağı için böylesi bir yapılaşma uygun görülmüştür. Örneğin fabrikada çalışan kesim Millet Mekteplerinden bu yolla yararlanabilecekti üstelik kalem, defter ve kitaplardan ücretsiz olarak.

Ülkedeki her vatandaşa okuma-yazma öğretilmesi gagesi ile çıkılan bu yolda ayrıca cezaevlerindeki mahkûmlarında faydalandırılması istenmiş, hatta bu işin baştan savma yapılmaması gerektiğiyle ilgili yönetmelikte ‘Altı aydan çok cezası bulunanları hakkıyla okuma yazma öğretmeden çıkararak hapis hane müdürleri bağlı oldukları vekâletçe mes’ul edilecektir’ sözüyle konuya açıklık getirilmiştir⁶⁰.

⁶⁰ Millet Mektepleri Talimatnamesi 1929, Madde 46.

2.1.4. Köy Yatı Dershaneleri

Okulu bulunmayan köylerde bulunan 12-18 yaşlarındaki gençlerin okuyabilmesi amacıyla il ve ilçe merkezlerinde açılan yatılı okullardır. Dr. Reşit Galip'in Milli Eğitim Bakanlığı yaptığı dönemde köy çocukları için tasarlanan bu projede eğitimin belirli merkezlerde yatılı gerçekleştirilmesi planlanmıştır. Köylerde öğretmenlerin yokluğu nedeniyle köydeki çocukların eğitimden mahrum kalmamasını sağlamak için okulu olmayan 8-9 köyün çocuklarını merkez bir köyde toplayıp öğretmen ve bina açısından tasarruf etmek gibi esaslar göz önünde bulundurulmuştur. Bu proje köy yatı dershaneleri talimatı hazırlanıp yürürlüğe alındığında devreye girmiştir. Okulsuz köylerden 12-18 yaş aralığındaki 'sıhhatli ve zeki' çocuklar belirlenerek minimum 20 öğrenci ile dershaneler açılmıştır. Fakat Millet Mekteplerinde de olduğu gibi projenin zamanla heyecanını yitirmesi, başarıyı ve devamlılığı etkilemiş bu yüzden uygulama Ardahan ve Adana gibi birkaç bölge ile sınırlı kalmıştır⁶¹.

2.1.5. Halk Okuma Odaları

Beş sınıfa ayrılan millet mekteplerinin içinde yer alan halk okuma odaları ise önceden okumayı yazmayı öğrenmiş kişilerin gündelik hayatını rahatlıkla yürütebilecekleri bilgiler ile donatılması amacıyla açılmıştır. Millet Mektepleri bünyesinde okuyup yazmayı öğrenmiş kişilere günlük yaşamlarında kullanabilecekleri yararlı bilgiler içeren kitaplar okutulmasına özen gösterilmiştir.

Her vatandaşın normal hayatında gereken kolay hesap işlemlerini öğretebilmek için hesap ve ölçü isimli dersler sunulmuştur. Sağlık alanında da bilgili bireyler yetişmesi için sağlık bilgisi dersleri verilmiş ayrıca milli bilincin yerleşmesi ve yurttaşlık kavramları üzerine yurt bilgisi dersleri de müfredata eklenmiştir. Bu çalışmalarda esas amaç okur-yazar sayısını artırırken bilgili ve kültürlü bir Türk toplumu oluşturmaktır.

⁶¹ İstanbul Araştırma Merkezi, Öğretim ve Eğitim Araştırma Grubu, 'Millet Mektepleri-Köy Yatı Dersaneleri', *BTTD*, Cilt. 9, Sayı.10, Kasım-Aralık 1985, s.112-113.

Tablo 2.1. Millet Mekteplerinin Faaliyette Bulunduğu Dönemlerdeki Veriler

Dönemler	Derslere Devam Edenler	Başarı Gösterenler	Başarı Oranı %	Özel Öğrenim Görenlerle Toplam
1928-1929	1.045.500	526.881	%50	597.010
1929-1930	544.534	245.663	%45	262.423
1930-1931	352.902	172.322	%49	188.311
1931-1932	205.349	99.491	%48	108.470
1932-1933	157.636	80.559	%51	90.935
1933-1934	77.672	36.559	%47	40.851
1934-1935	103.252	49.647	%48	66.255
1935-1936	59.206	29.788	%50	40.229
Toplam	2.546.051	1.240.210	%49	1.394.484

Kaynak: (İstatistik Umum Müdürlüğü, Kültür İstatistikleri 1935-1936, 1937, IV-V).

Tablo 2.1'den anlaşılacağı üzere millet mekteplerinin faaliyete başladığı ilk yıllarda, mekteplerde derslere devam eden öğrenci sayısı çok yüksek iken, sonraki yıllarda öğrenci sayısında bir düşüş gözlenmektedir. Bu duruma bakarak zamanla ülkede okur-yazar oranının arttığı şeklinde verileri yorumlamak mümkündür. Ancak başarı oranının çok da değişmediği de görülmektedir. Burada istenen başarının oransal olarak yakalanamamasının nedenlerini konumuzdan ayrı olarak dönemin şartlarını da göz önünde bulundurularak irdelemek yararlı olabilir.

Aslında Millet Mektepleri ilk yıllarda büyük ilgi görmesine rağmen bu konuda yayımlanan verilere bakıldığında gerek açılan dersane gerek öğretmen ve öğrenci sayılarında aynı zamanda öğrenci seviyelerinde de ciddi düşüşlerin yaşandığı görülmektedir. Mesela 1928-1929 eğitim-öğretim dönemindeki 20.489 olan dersane sayısı 1932-1933'te 5.107'ye düşmüştür. 1928-1929'da okula devam eden kişilerin sayısı 1.045.500 iken 1932-1933' te ise 157.639 kişidir. Belirlenen rakamlar o dönemin basınında da yer almış hatta millet mekteplerinin ikinci yılında çıkan haberlerde mekteplere katılımın az olduğu ve durgun geçtiği ile alakalı bilgiler yer

almıştır. Bu konuda paylaşılan haberlerden biride okullara kayıt yaptırmayan kişilere Maarif Vekâleti tarafından para cezası verileceği yönündedir⁶².

Genel anlamda, 1929 Ocağından mekteplerin kapatıldığı 1936'ya kadar olan dönemde okuma-yazma öğrenen kişi sayısı 1 milyon 200 bin kişi olmuştur. Her kesimden, statüden, meslekten ve her yaştan gruba alfabeyi öğretmeyi hedefleyen millet mektepleri, büyük çaba sarf etmiş ve emek vermiştir. Mustafa Kemal Atatürk'ün hedeflediği Türk toplumunun çağdaş milletler seviyesine ulaşmasında Millet Mektepleri büyük rol oynamıştır. Bu proje okuma-yazma seferberliği ve halkın eğitimi manasında Türkiye'de gerçekleşen en önemli meselelerden bir tanesidir. Her yıl okuma-yazma bilmeyen kişi sayısının azalması amacıyla devlet tarafından desteklenen okuma-yazma kursları açılmaya devam etmektedir. 1980'lerin başlarında Türkiye'de okuma-yazma bilmeyen kişi sayısı 13 milyon olarak açıklanmış ve günümüzde halen okuma-yazma bilmeyenlerin oranı istenen seviyeye indirilememektedir⁶³.

2.2. Millet Mekteplerinin Faaliyetleri

1 Ocak 1929'da eğitim-öğretime başlayan Millet Mekteplerine katılımı mümkün olduğunca sağlamak, okuma-yazma eğitimini en hızlı şekilde tamamlamak için basın aracılığıyla duyurular yapılmıştır. Vatandaşların okullara kayıt olmalarını, kayıt olmayan ya da kaydolup ta devamsızlık yapanlardan, Vilayet İdare Meclislerinin İdare-i Vilayet Kanunu 68. maddesinde, beş liradan altmış liraya kadar varan para cezası alınacağı belirtilmiştir⁶⁴.

Millet Mekteplerinin kuruluşu ve yapısı ile alakalı dönemin Maarif Vekili Mustafa Necati Bey'in 2 Aralık 1928 tarihinde valilik bünyelerine göndermiş olduğu genelgede şu bilgiler dikkat çekmektedir:

- 1 Ocak 1929 tarihi itibariyle Millet Mekteplerinde dersler yapılmaya başlanacaktır.

⁶² Şimşir, *a.g.e.*, s.244.

⁶³ Cahit Kavcar, "Atatürk ve Kültür Reformu", *Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt. IV Sayı.12, Eylül 1988, s.919.

⁶⁴ Mustafa Şahin, "Bir Halk Eğitim Çalışması Örneği Olarak Millet Mektepleri". *ÇTTAD*, Cilt. 2 Sayı. 1, İzmir 1992, s.225.

- Her öğretmene bir Millet Mektebi dershanesi kurulacak ve bir kurs döneminde başarılı olamayan kişiler diğer kurslara katılacaklardır. Tek öğretmeni olan köylerde de A ve B dersaneleri kurulacaktır⁶⁵.

Millet Mekteplerine dair çalışmalar titizlikle yürütülmüş, okulu olmayan köylere ulaşabilmek için gezici millet mektepleri kurulmuştur. Bir dönem boyunca köylerde görev yapan öğretmenler köydeki yetişkinlere okuma yazma öğretmişlerdir. Millet Mekteplerinde görevi olan öğretmenlere çok yüksek olmasa da ek ücret ödenmektedir. Denetime ait ücretler ise vilâyetlerin maarif bütçelerinden karşılanmaktadır. Millet Mektepleri sadece kadınlara, sadece erkeklere ya da karma olarak açılabilir. Millet Mekteplerinin yanı sıra halk okuma odaları da açılmıştır. Bu odalarda okumayı yazmayı bilenler için daha ileri düzey bilgiler öğretilmektedir. Bu çalışmalara Türk ocakları ve halk evleri de eklenmiştir⁶⁶. Yeni Türk harflerinin toplum tarafından benimsenmesi yolunda Türk Ocağı'na bağlı yayın faaliyeti gösteren Türk Yurdu dergisi de çıkardığı yazılar ve haberler ile büyük katkıda bulunmuştur. Çıkan her sayısında, Türk Ocaklarında gerçekleştirilen kurslar hakkında detaylı bilgiler vermiş kendilerine bağlı taşra şubelerinin gerçekleştirdiği tüm faaliyetleri halk ile paylaşmıştır⁶⁷.

Millet Mekteplerinin faaliyetleri 1936'lara kadar devam etmiş, bu uygulama ilk zamanlarda büyük bir ilgiyle karşılanmıştır. Sonrasında bu ilgi giderek azalmaktadır. 1936 yılında Millet Mekteplerine gösterilen ilgi giderek azaldığından bu tarihten sonra ulus okulları isimli yeni okullar hareketlilik göstermeye başlamışlardır. Fakat bu dönemde farklı bir çalışma söz konusu olmamıştır. Millet Mekteplerinin faaliyetlerini değerlendirmek ve memleketteki okuma yazma bilen kişi oranındaki artışa bakmak gerekirse, 1927'de kadınlarda okuma-yazma oranı % 4 iken bu oran 1935'de % 10.5 olmuş, 1927'de erkeklerde okuma-yazma oranı % 17.4 iken bu oran 1935'lerde % 29.3'e olmuştur. Genel ortalama ise 1927'lerde % 10.7 iken 1935'lerde % 19.9'a çıkmıştır⁶⁸.

⁶⁵ Avcı, *a.g.m.*, s.55.

⁶⁶ Fahri Kılıç, *Yeni Türk Alfabesinin Kabulü ve Öğretilmesinde Kullanılan Yöntemler-Araçlar*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2011, s. 184.

⁶⁷ Mehmet Tekin, *Harf İnkılabı: Türk Ocaklarının Çalışmaları ve Hatay'da Yeni Yazı*, Kültür Eğitim Tesisleri, Antakya 1988, s.78-79.

⁶⁸ *Türkiye'de Toplumsal ve Ekonomik Gelişiminin 50 Yılı*, Başbakanlık D.İ.E Yayınları, Ankara 1973, s.79-459.

1928’de ise yeni Türk harflerin kabulü ile okuryazar oranının büyük oranda düştüğü dikkate alındığında gerçekleştirilmeye çalışılan okuma yazma seferberliğinin ve Millet Mekteplerinin 1935’lere kadar olan yedi yıllık süreçte % 19.9’lara varan bir oran yakalaması başarı sayılmalıdır. 1936’lı yıllara kadar Millet Mektepleri 1.240.210 kişiye okumayı yazmayı öğreterek tarihî görevini yerine getirmiştir⁶⁹.

2.3. Türk Ocaklarından Halk Evlerine

2.3.1. Türk Ocakları

Osmanlı imparatorluğunun son zamanlarında kurulan Türk Ocakları, Türklük bilincinin gelişmesini ve yerleşmesini sağlamak üzere kurulan bir kültür derneğidir. II. Meşrutiyet döneminde Mehmet Emin, Mehmed Ali Tevfik, Ahmet Ağaoğlu, Ziya Gökalb, Halide Edip ve diğer aydınlar, imparatorluğun kurtuluşu için geliştirilen fikirler arasına Türkçülüğü eklemiş aynı zamanda fikrin yayılması için çalışmalar yapmışlardır⁷⁰.

Türk ocakları, Türk halkının hem ekonomik hem de toplumsal anlamda seviyesini yükseltmek, milli bilincini artırmak ve Türk dilini iyileştirmek için çalışmalar yapmış, bu amaçlara ulaşmak içinde halk için dersler vermiş ve toplantılar düzenlemiştir⁷¹. Türk Ocakları kurucuları ve üyeleri, belirli aralıklarla düzenledikleri konferans, seminer ya da toplantılarda tecrübelerini ve bilgi birikimlerini paylaşmış, farklı birçok etkinlikler gerçekleştirmişlerdir. Örneğin, Mekteb-i Tıbbiye’nin açılması nedeniyle 18 Mart 1916’da yapılan toplantıda Hamdullah Suphi Bey Türk ocaklarının faaliyetlerine dair şu açıklamalarda bulunmuştur:

“Ocak, kuruluşundan bu güne bilim, edebiyat, ahlak, eğitim, sosyal ve fen alanlarında çeşitli toplantılar tertip etmiş, çeşitli konularda serbest ve tartışmalı dersler vermiştir. Türklük ile ilgili çeşitli sinema, tiyatro ve temsil gösterileri düzenlenmiş, seyahatler ve resim sergileri tertiplenmiştir. Okula gidemeyen ve ihtiyacı olan çocuklara yardım yapılmış, askere giden ocakçıların ailelerine yardım edilmiş, savaş nedeniyle zor durumda kalan Rusyalı Türklere destek olunmuştur. Biri Türkçe, diğeri Fransızca olmak üzere iki kütüphane tesis edilmiştir”⁷².

⁶⁹Avcı, a.g.m., s.56.

⁷⁰İbrahim Karaer, *Türk ocakları ve İnkılaplar (1912-1931)*, Türk Yurdu Yay., Ankara 1992, s. 10-12.

⁷¹Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye’de Siyasal Partiler I (İkinci Meşrutiyet Dönemi)*, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul 1988, s.458.

⁷²Hüseyin Tuncer, *Türk Yurdu Üzerine Bir İnceleme (1911-1932)*, KB Yay., Ankara 1990, s.45-46.

Bu dönemin Türk Yurdu adlı dergisi, Türk Ocaklarının yayın organı sayılırken, dergide, Türklük ve Milliyetçilik kavramlarına öncelik verilerek şiirler yayınlanmış, eğitim, ekonomi, sosyoloji gibi konularda sorunlar dile getirilmiş ve makaleler yayımlanmıştır. Türk Yurdu dergisi, Türklük düşüncesini yerleştirmek ve düşüncenin yaygınlaşmasını sağlamak amacıyla Yusuf Akçura'nın idaresiyle 32 sayfadan oluşan 15 günde bir yayımlanan bir dergidir. Bu dergi, Cumhuriyet dönemi kurucularına ve aydınlarına büyük katkı sağlamıştır⁷³.

Türk Ocaklarının fikren cumhuriyetin ve kurucuları üzerindeki etkisini Köprülü şöyle ifade etmiştir: “Türk Ocakları halk ile yönetim arasında etkin bir rol almayı ilke edinen vatanın müdafaa edilmesi, inkılapların halk arasında yerleştirilmesi, memlekette milli birliğin ve milli beraberliğin sağlanması gibi noktalarda aktif olarak çabalayan kültürel ve sosyal seçkinler topluluğudur”. 1924 yılında Mustafa Kemal Atatürk'ün imzaladığı kararname ile Türk Ocakları, kamu yararına faaliyette bulunan dernek olarak resmîleştirilmiştir. Hükümet kararı ile Türk Ocaklarına 1925 yılında sivil ya da asker tüm devlet memurları tarafından yardım edilmesi zorunlu kılınmıştır⁷⁴.

1922'de fiilen Ankara'da açılan Türk Ocaklarının 1923 yılının sonlarına gelindiğinde sayısı 60'a ulaşmıştı. 1927 yılına gelindiğinde bu sayı 266 olmuş ve sayıdaki artış ilerleyen yıllarda kısmen devam etmiştir⁷⁵. Bu açıdan değerlendirildiğinde Türk Ocakları devlet desteği ile büyüyerek ilerleyebilmiştir. Cumhuriyet rejiminin topluma benimsetilmesinde önemli rolü olan ocaklar, ülkenin çeşitli bölgelerinde kurulmuş, kurulan ocaklarda kütüphanelere yer verilmiş, toplantı, konferans, konser, tiyatro vb. etkinlikler düzenlenerek Cumhuriyet rejimi halka derinlemesine anlatılmıştır.

Bu yılda ‘Halk Derslikleri ve Halk Konferansları Yönetmeliği’ ile dönemin koşulları nedeniyle bir şekilde hiç eğitim alamamış, gerisinde kalmış ya da istediği eğitim öğretim seviyesine gelememiş kişilere imkânlar sağlanmıştır. Vatandaşlara

⁷³ François Georgeon, *Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri (Yusuf Akçura 1876-1935)*, Çev. Alev Er, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1999, s.69.

⁷⁴ M. Fuat Köprülü, “Halkevlerinin İçtimai Rolü”, *Ülkü*, Cilt. XIV, Sayı:84, Ankara 1940, s.481.

⁷⁵ Füsun Üstel, *İmparatorluktan Ulus-Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları (1912-1931)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1997, s.125-126.

temel yurttaşlık bilgilerini sağlamak, milli bilinci artırmak ve ulusal bağı ve kültürü kuvvetlendirmek görevi bu süreçte bahsedilen dersliklere yüklenmiştir⁷⁶.

Alfabenin 1928 yılında kabulünden sonra 20-31 Ağustos 1928 tarihleri arasında 49 Türk Ocağında, 20 Ağustos-20 Eylül 1928 tarihleri arasında da 76 Türk ocağında yeni alfabenin öğretilmesi için kurslar açılmıştır. 1929 yılının başlarında 50.000 kişi yeni harfleri öğrenmiş durumdadır. Aynı zamanda Türk Ocaklarının yayın organı görevi gören Türk Yurdu dergisinde de yeni harfler yayınlanarak harf devrimi desteklenmiştir⁷⁷. Böylelikle, memleketin her yerinde kurulmuş olan Türk Ocakları amaçları doğrultusunda başarılı işler gerçekleştirmişlerdir.

1931’de ise CHP Üçüncü Kurultayında ekonomi politikasını belirleyerek, devlet desteği ile özel girişimlerin gerçekleştirilmesini ve meslek grupları arasında iş bölümleri yapılarak gruplar arasında dayanışmanın sağlanmasını istiyordu. Parti, siyasetle ilgilenebilecek yaşta eğitilmiş gençlerin Türk Ocakları yerine Halk Evleri’ni kurmasını ve yönetmesini de istiyordu. Böylelikle 10 Nisan 1931’de toplanan Türk Ocakları Olağanüstü Kurultay’ında, Türk Ocakları’nın dağıtılmasına ve mallarının Cumhuriyet Halk Fırkasına devrine karar verilmiştir. Tek parti ile yönetime devam edilecek bu dönemde 25 Temmuz 1931’de Kurultayda kabul edilen ilk Basın yasası ‘Matbuat kanunu’ olmuştur. Bu kanun ile ülkenin menfaatlerine ters düşen yayınların geçici olarak kapatılma yetkileri hükümete verilerek, saltanat, hilafet vb. yanlılarına açık yasaklar konulmuştur⁷⁸.

Türk Ocaklarının, Türk tarihinin ve sanatının tetkik edilmesinde, birçok sanat dalında milli değerlerimize yönelme ve inkıpların geniş kitlelere benimsetilmesi gibi noktalarda önemli bir işlevi vardır. Partiye bağlı olarak Türk ocakları yerine Halk Evleri kurulmuştur. Memleketin birçok il ve ilçesinde merkeze bağlı şubeler açılmış, mevcut partinin ilkeleri doğrultusunda çalışan bir kuruluş olmuştur. İl ve ilçelerde partiyi destekleyen yâda desteklemeyen her kesimden insanı toplayarak milli kültür ve eğitim çerçevesinde cumhuriyete bağlı bir topluluk hedeflenmiştir.

⁷⁶ Mehmet Metin Arslan, “Atatürk Dönemi Okuma Yazma Seferberlikleri”, *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi*, Kasım 2008, Cilt. 9,Sayı.105, s.8.

⁷⁷ Tuncer, a.g.e., s.254-256.

⁷⁸ Ferit Erden Boray, *Öncesi ve Sonrasıyla Cumhuriyet Tarihi*, Kum Saati Yay., İstanbul 2010, s.11.

2.3.2. Halkevleri

19 Şubat 1932 tarihinde Türk Ocakları yerine kurulan Halkevleri, yeni kurulan devletin Batılılaşma politikasını uygulamaya yardımcı sanatsal ve kültürel etkinlikleri başlatmayı ve yürütmeyi hedeflemiştir. Halkevlerinin, toplumun gerek politik, gerekse kültürel ve ideolojik anlamda eğitimini tamamlamak ve desteklemek aynı zamanda milli devleti kurma aşamasında yardımcı olma amacı bulunmaktadır. O dönemde Cumhuriyet Halk Fırkası Genel Sekreterliği görevini yürüten Recep Peker bu amacı şöyle ifade etmektedir: “Halkevlerinin amacı ulusu katılaştırmak, sınıfsız katı bir kitle haline getirmektir”. Cumhuriyet rejiminin amaçları arasında seçkin ve güvenilir yapıda insan yetiştirmek hedeflenmiştir.

Bu bağlamda Halkevlerinin kuruluş amaçları şu şekilde özetlenebilir:

- *“Ulus bilimli, birbirini anlayan, seven, ortak ideale bağlı bir halk kütlesi şeklinde örgütleyebilmek.*
- *Kültür, ülkü, amaç ve düşünce birliğini güçlendirecek bir toplum olmayı sağlamak.*
- *Ulusal birliği oluşturan, ulusal ruhu biçimlendiren ve güçlendiren kültür öğelerini ortaya çıkarıp geliştirmek.*
- *Köylü ile kentli, köylü ile aydın zümreler arasındaki ilişkileri düzenleyerek, geliştirilecek köycülük çalışmalarını yürütmek.*
- *Kısa zamanda, toplumsal ve kültürel kalkınma sağlanarak, Türk toplumunun ve devletin çağdaşlaşma savaşına katkıları artırmak”⁷⁹.*

Açılış gününde ise Milli Eğitim Bakanı Dr. Reşit Galip konuşmasında şu ifadeye yer vermiştir: “Türklerde eski zamanlardan beri dokuz sayılı kutlu bilindir. Bizim şubelerimizin sayısı da bir tesadüf eseri dokuz oldu”⁸⁰. Halkevlerinin dokuz etkinlik alanı vardı.

- 1- Dil ve Edebiyat
- 2- Spor
- 3- Halk dersaneleri ve Kurslar
- 4- Güzel Sanatlar
- 5- Kütüphane ve Yayın

⁷⁹ Anıl Çeçen, *Atatürk'ün Kültür Kurumu Halkevleri*, Gündoğan Yayınları, Ankara 1990, s.122.

⁸⁰ Bedirhan Toprak, (Ed.), *Cumhuriyet Ansiklopedisi 1923-1940*, Cilt I, Yapı kredi Yayınları, İstanbul 2002, s.198.

- 6- Temsil
- 7- Tarih ve Müze
- 8- Köycülük
- 9- Sosyal Yardım

Şehirlerde Halkevleri köylerde ve kasabalarda Halk odası kurulmuş, Halkevlerinin yukarıda belirtilen dokuz etkinlik alanı içinde belirtilmemiş olmasına rağmen programına folklorda ayrıca eklenmiştir. Örneğin Türk dilinin gelişimi noktasında Dil ve Edebiyat şubesinin, yeni kelimeler ve köklerin araştırılması ve türetilmesi yönünde önemli çalışmaları söz konusudur⁸¹. Dil alanındaki gelişmelerin yanı sıra Tarih alanında da başarılı çalışmalar gerçekleştirmiş çıkarılan Halkevi mecmualarında Türk Tarihine genişçe yer vererek Tarihin gelişimine katkıda bulunmuşlardır.

Güzel Sanatlar Şubesi olarak Halkevleri bünyesinde musiki kolları oluşturarak bu alanda yetenekli kişileri topluma kazandırma hedeflenmiştir. Örneğin Mardin’de heykeltıraşlık eğitimi için kurslar açılmıştır. Kültürümüzün bir parçası olan milli sporumuzun oluşması için Halkevleri bünyesinde spor şubeleri açılmıştır. Sosyal Yardım şubeleri olarak köylere doktor ile hizmet götürerek hastaların tedavilerine yardımcı olunmuştur⁸².

Tablo 2.2. Halkevlerinin Yıllara Göre Artışı⁸³

Yıllar	Halkevi	Halk odası
1932	14	-
1935	55	-
1940	379	44
1945	438	2688
1951	478	4322

Kaynak: (Ölçen,2001,s.16).

⁸¹ Nuray Bayraktar, *Halkevlerinin Ülke Kültürüne İnsanın Gelişimi ve Dönüşümü Açısından Katkıları*, Halkevleri Yayınları, Ankara 1999, s.90.

⁸² Adem Kara, *Halkevleri Nedir?*, Halkevleri Yayınları, Ankara 1999, s.55-56.

⁸³ Ali Nejat Ölçen, *Halkevleri*, İnönü Vakfı Yayınları, Ankara 2001, s.16.

19 Şubat'ta sayısı 14 olan Halkevleri 24 Haziranda açılan 20 Halkeviyle sayıları 34'ü bulmuştur. Böylelikle merkezi Ankara'da bulunan Halkevleri ülkenin her yanında açılarak sadece il merkezleri değil birçok ilçe merkezlerinde ve yerleşim yerlerinde de açılmaya başlar. Etkinliklerine devam eden Halkevlerinin sayısı 1932-1951 yılları arasında 478 olmuştur⁸⁴.

Her Türk vatandaşı Halkevlerine üye olabilir ayrıca ilgi alanlarına ya da uzmanlık dallarına göre istediği etkinlik alanına yazılabilirdi. Recep Peker radyoda bir konuşma yaparak Halkevlerini tanıtmış ve Halkevlerinden beklenenleri anlatmıştır. Toplumun bir araya gelmesi, yetişmesi ve Türkiye Cumhuriyet'inin kalkınması sürecinde Halkevlerinin çok önemli rolü olduğunu belirten Recep Peker konuşmasında şu ifadelerle yer vermektedir:

“Arkadaşlar Türkiye 14 milyonluk bir nüfusa kesafeti arz eden bir memlektir. Ben şahsen nüfusumuzun bundan çok daha fazla olduğu kanaatindeyim. Arkadaşlar; Halkevleri faaliyetinde istihdaf ettiğimiz birleşmek ve beraber çalışmak sistemi sayesinde pek uzun sayılmayacak bir zaman içinde Türkiye'nin bütün dünya müvacehesinde arz edeceği mevcudiyet (100) milyonluk bir millet kütesinin yapacağı tesire tekabül edecektir. Halkevleri kendisini yetiştiremeyenleri yetiştirmeye çalışacaktır. ... Bu cemiyetleşmek fikri bütün Halkevleri faaliyetlerinin esas temelidir. Medeniyetin en büyük eseri cemiyettir. En büyük kuvvet cemiyettedir. Türk milleti; en şerefli bir tarihe sahip olan, zekâsı, istidadı, tahammülü ve fedakârlığı üstün olan milletimiz bütün dünyada yalnız resmi kuvvetleri ve resmi teşkilatı ile tanınmaktan kaçınmalıdır.” Türk Milleti sadece nüfusu ve toprak büyüklüğü ile değil, yüksek özellikleri ve “asil kanıyla” layık olduğu bir “mevcudiyet” olarak kendisini dünyaya kabul ettirmelidir. Biz, Halkevlerinin arkadaşlık havasının hararetiyle ısınan çatıları altında milletimizin tek tek olmaktan çıkarak sulpleşerek, katulaşarak, cemiyetleşerek hacmi, irtifai ve cevheri ile kendisini mahabetli bir granit kütesi halinde istikbale arz edeceğine kaniiz”⁸⁵.

Recep Peker'in konuşmasında ifade ettiği gibi Halkevlerine verilen önem fazladır. Milli mücadelenin başlamasından Cumhuriyete kadar olan süreçte birtakım güçlüklerle karşılaşmıştır. Toplumun refahı, birlik ve beraberliği ve kültürel gelişmelerin sağlanması adına Halkevleri büyük görevler yüklenmektedir. Halkevleri ve ona bağlı Halkevleri Dergileri birer kültür kurumları olarak önemli fonksiyonlara sahiptirler.

⁸⁴ H. Kemal Karpat, 'Traditionalist Elite Philosophy and the Modern Mass Media', *Political Modernization in Japan and Turkey*, (Edited by Robert E. Ward and Dankward A. Rustow.), Princeton University Press, Princeton 1970, s.274.

⁸⁵ Recep Peker, “Halkevleri Açılma Nutku”, *Ülkü*, Cilt. 1, Sayı. 1, Şubat 1933, s.6-8.

Yoğun savaş dönemlerinden sonra kurulan yeni devlet her alanda fakirdi. Eğitimli insan sayısının azlığı, ekonomik sıkıntıların fazla oluşu ayrıca dünyada yaşanan ekonomik kriz gibi birçok olumsuz faktörün yer aldığı ülkede Halkevleri bu nedenle birer kültür merkezleri olarak karşımıza çıkmaktadır⁸⁶. Kurulduğu günden itibaren Halkevleri, o dönemde yer alan mevcut şartlar içerisinde halkın ihtiyacı olabilecek kültürel eksiklikleri gidermek için çalışmışlardır. Halkevlerine bağlı yayın organları aracılığıyla o dönemin şartlarına uygun haberlerin ve bilgilerin halka aktarımını sağlayarak bir nevi toplumun eğitimine katkıda bulunmuşlardır.

Bu bağlamda 19 yıl süreyle merkez tarafından çıkartılan ‘Ülkü Dergisi’ Yurdun diğer bölgelerindeki Halkevlerini, yöneticilerini, halkevi dergilerini yönlendirmek, yol göstermek gibi çok önemli bir fonksiyona sahipti. Halkevleri dergilerinde 4 ana başlıkta makaleler yayımlanmaktaydı. 1- Derlemelere dayalı köy monografileri şeklindeki makaleler. 2- Halk şiiri, masal, bilmece, fıkra ya da halk türküleri derlemelerine ait makaleler. 3- Folklor teorisi ve metotları üzerine makaleler. 4- Halk dansları ve halk tiyatrosu ile ilgili makalelerdir.

Dergiler halk ile iç içe olup hitap ettiği kitle olarak sadece spor, edebiyat ya da tarih alanlarına yer vermemektedir. Bunun yanında dergiler kırsal yerlerde yaşayan kesimin ilgisini çekebilecek konulara da yer vererek, gerektiğinde zirai konularda, hayvan bakımı veya hastalıkları ya da çocuk gelişimi, insan sağlığı gibi alanlarda da yazılara rastlamak mümkündür. Bu şartlar altında Halkevleri, halka ulaşarak birlik ve beraberliği sağlama yolunda çabalarken dergiler ise günlük hayatta yer olan sorunların çözümü noktasında çaba harcamaktadır. Böylelikle Halkevlerinin ulaşamadı yerleşim alanlarına dergileri aracılığıyla bilgiyi sunmaktadır⁸⁷. Dergiler aracılığı ile halkın dünya görüşü yeniden şekillenme başlamış, kırsal yerlerde yaşayan toplumun halkevlerine olan ilgisi arttıkça da köylerde kurulan halk okuma odalarının sayıları daha da artmıştır.

Halkevi kütüphanelerinde artan kitap sayısı, her kesimden insanın okuma hevesini artırarak, okuma yazma bilenlerin okuma eğilimini artırmak amacıyla da ödünç verme hizmetleri yaygınlaştırılmıştır. Halka her daim yakın olan ve halkın

⁸⁶ Nurettin Güz, Kültür Ocakları Olarak Halkevleri ve Halkevleri Dergileri, Der. M. Işık, A. Erdem, *Tüm Yönleriyle Medya ve İletişim*, Eğitim Kitabevi Yayını, Konya 2008, s.81.

⁸⁷ Güz, a.g.e., s.88.

okuması için her türlü desteği veren kütüphane ve okuma odalarının sayıları arttıkça okur sayısında ciddi bir artış olmuştur⁸⁸. Halkevleri, Ülkenin her bir yanında açılmış ve yayılmıştır. Aynı zamanda halk odalarının da yer aldığı diğer yerleşim birimlerinde de dergiler yayınlanıyor bunların dışında da kütüphaneler kurulmaya başlanmıştır. Halkevlerinin aktif olduğu 18 yıllık süre zarfında birçok kütüphane açılmış kütüphane sayısı 1940 yılına gelindiğinde 336 olmuştur. Bu kütüphanelerde bulunan toplam kitap sayısı 462.817'dir⁸⁹.

Mustafa Kemal Atatürk yeni kurulan Türk Devletini halk devleti olarak nitelemiş ve Cumhuriyet yönetimini halka aşlamak ayrıca halkın tiyatro kanalıyla eğitilmesi için Halkevleri bünyesinde kurulan tiyatro etkinliklerini desteklemiştir. Tiyatro kursunu bitirenlerden yararlanarak memleketin çeşitli yerlerinde tiyatro çalışmaları yapılmış fakat gerek repertuvar seçimlerinin bölgelerle uyumsuz olması, gerekse sadece edebi sanat niteliği taşıyan batılı eserlerin tiyatrolarda sahnelenmesi kopukluklara neden olmuştur. Halkevlerinde halk müziğine, halk oyunlarına ve edebiyatına önem verilmiştir. Birçok genç bağlama çalmayı öğrenerek konserler düzenlemiştir. Halkevleri dergileri aracılığıyla da gerçekleştirilen faaliyetler Anadolu'nun ve Trakya'nın her kösesinde duyurulmuştur.

2.3.3. Köy Enstitüleri

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren Atatürk, okuma yazma oranını yükseltmek ve halkın eğitim seviyesini artırmak için her alanda olduğu gibi bu alanda da çalışmalar yapmıştır. 1935 yılında öğrenim çağındaki olan 1.920.000 köy çocuğu bulunmaktaydı. Bunların sadece 347.071 kişisi okullardan faydalanabiliyordu. Kent merkezlerinde okul sorunları daha hızlı çözülebiliyorken köylerde bu durum gelişme gösterememiştir⁹⁰. Ayrıca bu dönemde ülke nüfusunun yaklaşık %80'i ise köylerde yaşamaktaydı ve ülkede 40.000 köy bulunmaktaydı. Okulu olmayan ve okuma yazma bilen sayısının düşük olduğu 35.000'e yakın köylerde okuryazar olan bir kişi on veya daha fazla köyün kâtipliğini üstlenmekteydi. Tarım en başta olmak üzere birçok konuda ilkel metotlar uygulanıyordu⁹¹.

⁸⁸ Çeçen, *a.g.e.*, s.91-92.

⁸⁹ Karpat, *a.g.e.*, s.274.

⁹⁰ Mahmut Makal, *Köy Enstitüleri ve Ötesi*, Güldiken Yayınları, Ankara 1997, s.55.

⁹¹ İhsan Güvenç, *'Kuruluş'*, Köy Enstitüleri Amaçlar-İlkeler-Uygulamalar, Haz. Mustafa Aydoğan, Çağdaş Eğitim Vakfı Yayınları, Ankara 2007, s.21,25.

Bu genel tablo çerçevesinde Köy Enstitüleri, 27 Nisanda kabul edilen bir kanunla kurulmuştur. Enstitülerin kuruluş amacı ise köy halkının eğitim kalitesini artırmak, eğitimi hızlıca yaymak, köy kalkının kalkınmasını sağlayarak toprağa olan bağlılığını artırmaktır. İstatistik Genel Müdürlüğü'nün 1940 ders dönemi başlarında belirlediği sonuçlara göre;

1. Kent ve kasabalarda bulunan öğrenim dönemindeki çocukların yüzde 39,4'ü, köylerde bulunan öğrenim dönemindeki çocukların yüzde 78'i okuma yazma bilmiyordu.
2. Mevcut 40.000 köyün yaklaşık 4499'unda sadece öğretmen bulunduğu, 3815 köyde eğitimli öğretim yapıldığı sonuç olarak 31.000 köyün tamamında okulun olmadığı anlamına geliyordu⁹².

Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'in destek vermesi ile Köy Enstitüleri kurulmuş ve başına İsmail Hakkı Tonguç getirilmiştir. Enstitüler kurulurken gerçekleştirilmek istenen hedefler şu şekilde özetlenebilir:

- “Köy öğretmeni ve diğer meslekler içerisinde, köye gerekli olacak elemanları yetiştirebilmek.
- Yeni öğretmen tipinin köyde önder rolü oynayabilmesi için, farklı bir öğrenim süreci ve yöntemini uygulayabilmek.
- Eğitim aracılığı ile tarımsal ekonominin rasyonelleştirilmesini sağlamak.
- Yalnızca öğrenim çağında olanlara okuma-yazma öğretmeye yönelik değil; halkı eğitmeye yönelik biçimde bir eğitim sistemi oluşturmak.
- Köylüyü ekonomik, toplumsal ve kültürel yaşamda etkin kılmak, bilinç düzeyini yükseltmeye çalışmak.”⁹³.

Köy Enstitülerinin kurulduğu ve kapsadığı 20 yöre şu şekilde sıralanabilir:

“Akçadağ: Adıyaman, Malatya, Tunceli. Aksu: Antalya. Akpınar: Amasya, Samsun. Arifiye: Bursa, İzmit. Beşikdüzü: Rize, Trabzon. Cilavuz: Çorum, Kars. Çifteler: Afyon, Eskişehir. Dicle: Diyarbakır, Mardin, Urfa. Düziçi: Adana, Hatay, İçel. Gököy: Kastamonu, Zonguldak. Gönen: Burdur, Denizli, Isparta. Hasanoğlan: Ankara, Çankırı, Kırşehir. İvriz: Konya, Niğde. Kecipirtepe: Trakya. Kızılçullu: İzmir, Manisa. Ortaklar: Aydın. Pamukpınar:

⁹² Toprak, a.g.e., s.346.

⁹³ Ziyet Bahadır, *Köy Enstitülerinin Sosyolojik İncelenmesi*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sivas 1994, s.74.

Erzincan, Sivas, Tokat. Pazarören: Çorum, Kayseri, Yozgat. Pulur: Erzurum, Gümüşhane. Savaştepe: Balıkesir, Çanakkale"⁹⁴.

Köy Enstitülerinin kuruluşunda değerli katkıları olan İsmail Hakkı Tonguç, enstitülere gönderdiği mektupta kütüphanelere dair şu ifadelerle yer vermiştir:

*"Köy Enstitüleri'nin çoğu artık, kitapları ciltli, dolapları sağlam, düzenli birer kütüphane kurma devrine girdi. Her yuvanın ayrılmış bir programa uyarak ve bu işe meraklı adamını bularak, kütüphane kurmaya başlamalıdır. Kütüphanesizlik ya da derme çatma kütüphane arkadaşları rahatsız etmelidir. Öğrencilere gidecekleri köylerde kütüphane kurma alışkanlığının verilmesi bu anlayışın enstitülere yerleştirilmesine bağlıdır." diyerek kazanılacak okuma alışkanlığının, bilgi ve kültürün kitaplar ve kütüphaneler aracılığıyla olabileceğini belirtmiştir*⁹⁵.

Böylelikle köy enstitüleri bünyesinde oluşturulan kütüphaneler ile öğrenciler yaşadıkları çevrenin tarihini, kültürünü, coğrafi yönlerini öğrenirken yurdun dışındaki gelişmeleri de yorumlayarak birikim sahibi olabileceklerdi. Bu anlamda 1940 yılında çalışmalara başlayan Tercüme Heyeti'nin çevirdiği yayınlar bahsedilen bilgi birikiminde önemli bir rol oynamıştır. Enstitü sınıflarında ve bünyesinde oluşan kütüphane dermelerinde mesleki kitaplara ve ders kitaplarına ağırlık verilmiştir⁹⁶.

Kurulan enstitülerin öğretmen ihtiyacını karşılamak üzere 1942-1943 eğitim-öğretim döneminde Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü açılmıştır. 3 yıllık sürenin sonunda 1946-1947 eğitim-öğretim dönemine kadar toplamda 5547 köy öğretmeni, 8756 eğitimci, 541 sağlık memuru yetiştirilmiştir. Çok partili hayata geçiş döneminde ağır suçlamalarla karşı karşıya kalan enstitüler, Hasan Ali Yücel'in Milli Eğitim Bakanlığında ayrılmasından sonra kapatılmaya başlanmış ve kuruluş amaçlarından saptırılmışlardır. Zamanla klasik öğretmen okullarına dönüşen bu okullar 1950'li yıllardan sonra Enstitü olarak görevleri tamamen sona ermiştir⁹⁷.

Harf inkılabından sonra ülkedeki okur-yazar oranını artırmak için kurulan millet mektepleri ve halk evlerinin bir başka amacı da ülkede tarih bilinci ve dil birliğini sağlamaktır.

⁹⁴ Toprak, *a.g.e.*, s.346.

⁹⁵ İsmail Hakkı Tonguç, *Mektuplarla köy enstitüsü yılları*, Güldiken Yayıncılık, İstanbul 1976, s.89.

⁹⁶ Hakan Anameriç ve Fatih Rukancı, "Belgelerle Türk Kütüphanecilik Tarihi (1938-1960): Retrospektif Bir Değerlendirme (I)", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt.21, Sayı.1, Erzurum 2017, s.52.

⁹⁷ Toprak, *a.g.e.*, s.347.

Bunun yanında bu hedeflere daha kolay ulaşabilmek için bazı kurumların kurulması elzem olmuştur. Bunlardan bazıları Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumu gibi kurumlardır.

2.3.4. Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti (Türk Tarih Kurumu)

Modern anlamda milli bir tarih bilincinin gerekliliği Birinci Dünya Savaşı sonrasında anlaşılmaya başlanmıştır. Batılı Devletler her fırsatta Türk topraklarını paylaşıyor, paylaşımlarının gerekçesi olarak ta kamuoyuna Türklerin Asyalı birer sürü olduklarını ve tarih boyunca bir uygarlık olarak varlık gösteremediklerini öne sürmüşlerdir⁹⁸. Türkiye Cumhuriyet'inin kurucuları ve siyasi liderleri 1923'te kurulan Türkiye'nin, benimsediği rejim çerçevesinde milli bilinci güçlendirmek aynı zamanda orta ve yüksek eğitimde tarih reformu gerçekleştirmek istiyorlardı. Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde başlatılan tarih çalışmaları 1928-1929 yıllarına doğru başarılı sonuçlar vermiş ve çalışmaların bazıları notlara dönüştürülerek bastırılmıştı.

1930 Nisan'ında Türk Ocakları tarafından düzenlenen Altıncı Kurultayda Türk Ocağı Türk Tarihi Tetkik Heyeti kurularak kurumsal anlamda ilk düzenlemeye gidilmiştir. Türk Ocakları kapatıldıktan sonra Nisan 1931'de Türk Ocağı Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti yerine tüzel kişiliği olan Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti kuruldu⁹⁹. 4-5 Haziran 1931 tarihinde ilk toplantısını gerçekleştiren Türk Tarihi Tetkik Cemiyet'inin ismi 1935 yılında Türk Tarih Kurumu olarak değişmiştir.

Cemiyet ilk çalışmasını Mustafa Kemal Paşa'nın talimatı ile gerçekleştirmiş 'Türk Tarihinin Ana Hatları' adı ile yeni tarih kitabı kaleme alınmıştır. Kaleme alınan bu kitap acele yazıldığı için yetersiz görülmüş ilk etapta 100 adet basılan bu kitabın özeti 'Türk Tarihinin Ana Hatları-Methal' adı ile 30.000 adet basımı yapılarak okullara dağıtılmıştır¹⁰⁰. O dönemde Liselerde okutulmak üzere dört cilt olarak hazırlanan Umumi Tarih kitabı kurumun en önemli faaliyetleri arasında yer almaktadır. İlerleyen zamanlarda ortaokullar içinde 3 ciltlik bir tarih kitabı hazırlanarak araştırmalarda eski tarih anlayışı değiştirilerek yeni tarih anlayışı hâkim olmaya başlamıştır¹⁰¹.

⁹⁸ Enver Ziya Karal, 'Atatürk ve Tarih', Haz. Konur Ertop, *Cumhuriyet Dönemi Düşünce Yazıları Seçkisi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998, s.61-62.

⁹⁹ Boray, *a.g.e.*, s.32.

¹⁰⁰ Toprak, *a.g.e.*, s.190.

¹⁰¹ Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam*, Yükselen Matbaası, İstanbul 1969, s.436.

Mustafa Kemal Paşa, yeni tarih fikirlerinin öğretmenlere aktarımı için temmuz ayında kurs düzenlenmesini talep etmiştir. Talep, Birinci Türk Tarih Kongresi olarak gerçekleşecektir. Kongre için İstanbul'da, Ankara'da ve Yalova'da çalışmalar yapılmış, sunulması düşünülen bildiriler okunarak değerlendirilmiştir. Bu anlamda 1932 yılı bu alanda çalışmaların yoğunlaştığı, ders kitaplarının basılarak, tarih bilimi alanında çalışmaların yapıldığı, kongrelerin düzenlendiği bir yıl olmuştur.

2-11 Temmuz 1932 yılında Birinci Türk Tarih Kongresi Ankara'da bulunan Türk Ocağı binasının tiyatro salonunda yapılmıştır. Sabahları üç oturum, öğleden sonraları ise iki oturum olarak gerçekleştirilen kongreye 198 ortaokul ve lise öğretmeni, 18 profesör ve asistan ayrıca 25 Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti üyesi katılmıştır. Kongre açılışını dönemin Milli Eğitim Bakanı Esat SAGAY yapmıştır. Kongrede toplam 16 bildiri sunulmuş bu bildiriler arkeoloji, uygarlık tarihi, sosyal tarih, dilbilim, kültür tarihi ve tarih bilimi üzerineydi. Kongrede hem sunumlara hem de tartışmalara eşit ölçüde zaman ayrılmıştır. Bu kongre daha sonraki kongreler ile kıyaslandığında gerek tartışmalar gerekse eleştiriler yönünden amaca ulaşma yoluna gidildiği açıkça görülmektedir¹⁰².

Kongrede öne çıkan eleştirilerden biri ünlü tarihçi Mehmet Fuat Köprülünün, kaynakların kullanılma ve yorumlanma yöntemleri üzerine düşünceleriydi. Köprülünün endişesi, tarih araştırmaları yapılırken ya da anlatılırken belgelerle desteklenemeyecek kadar eski dönemlere gidilmesiydi. Türk Tarihinin yeni yöntemlerle ve sağlam bir şekilde araştırılması, tespit edilmesi gerektiğini savunuyordu. Yine kaynak ve kullanılış yöntemleri üzerine eleştiri yapan bir diğer isim Zeki Velidi Togan'dır. Togan, bilhassa Orta Asya'dan göçlerin nedenleri ve zamanı ile alakalı fikirlerde dikkat edilmesi gerektiği yönünde eleştirilerde bulunmuştur¹⁰³.

Bu alanda ilk bilimsel kongre özelliği taşımış olan Birinci Türk Tarihi Kongresinde tartışmalar dört temel konu üzerinde ilerlemiştir. Bu konular tarihin ilk dönemlerine ait kaynakların yetersizliği, Türk dili ve ders kitaplarındaki dil hataları, Orta Asya göçlerine neden olan olaylar ve aynı yıl basılan ders kitapları ile alakalıdır. Kongrede yer alan en önemli açıklamalardan bir tanesi ünlü tarihçi Ahmet Refik

¹⁰² Toprak, *a.g.e.*, s.191.

¹⁰³ Fatih M. Dervişoğlu, "Resmî Tarih Tezine "Türk Tarih Tezine" Farklı Çıgırlar, Kurumlar ve Bir Tarih Alimi Zeki Velidi Togan", *Turkish Studies*, Cilt.10, Sayı.3, Ankara 2015, s.347.

Altınay'ın Türklerin tarihe katkılarının diğer faktörlerden daha çok olduğu ifadesidir. Kongrenin bir diğer önemi ise arkeoloji ve müzecilik alanlarında dikkate değer çalışmaların olduğunun ortaya konmuş olmasıdır. Uzman tarihçiler ışığında yapılan eleştiriler ile çalışmalarda kullanılan kaynakların sorgulanması gerektiği belirlenmiştir. Böylelikle Birinci Türk Tarihi Kongresi sonrasında her beş yılda bir kongreler düzenlenmiştir¹⁰⁴.

1937 yılının Eylül ayında düzenlenen İkinci Türk Tarihi Kongresine birçok yabancı araştırmacı katılmıştır. Bunlardan biri İsveçli Arkeolog T.J. Arne'dir. Kurultaydan sonra Mustafa Kemal'in Dil ve Tarih Teorisini yürütme maksadıyla T. J. Arne'nin gazetede yazdığı yazı Türkçe'ye çevrilerek Mustafa Kemal'e sunulmuştur. Sonrasında aralarında Agop Dilaçar'ın da yer aldığı aydınlar Çankaya'ya davet edilmiştir. Dilaçar orada yaşananları şöyle ifade etmektedir:

"Atatürk yazıyı okumuştur; biz de öyle. Biraz görüştükten sonra, 'Yani ne demek istiyorlar ki' dedi Atatürk, 'Orta Asya'nın altı bomboştur.' Yumruğu masaya indirdikten sonra Atatürk şöyle devam etti: 'Fakat emin olunuz ki arkadaşlar, günün birinde, bunun tam aksini ortaya çıkaran delili bize yine onlar (Avrupalılar) verecektir'"¹⁰⁵.

Bu sebeplerle Atatürk, en kısa sürede Türk tarihinin araştırılmasını ve Tarih çalışmalarının yaygınlaşmasını bildirmiştir. Araştırmalar gerçekleştirilirken Atatürk'ün açıklığa kavuşmasını istediği konular şunlardır:

- *"Türk Tarihi, en başından günümüze sistemli bir şekilde araştırılacak ve Türklerin yetiştirmiş olduğu düşünürler ve entelektüellerle kültür ve medeniyete ne gibi katkılarda bulunduğu belirlenecektir.*
- *Bu vesileyle, Türk çocukları atalarının nasıl bir kültür, medeniyet ve şerefli bir tarihe sahip olduklarını öğreneceklerdir.*
- *Anadolu'nun en eski tarihi araştırılacaktır.*
- *Türkiye'de ilk medeniyet nasıl kurulmuş veya kimler tarafından getirilmiştir?*
- *İslam tarihinin gerçek hüviyeti nedir? Türklerin İslam tarihindeki rolü ne olmuştur?*
- *Türkiye'nin en eski yerli halkı kimlerdir?"¹⁰⁶.*

¹⁰⁴ Nevzat Köken, *Cumhuriyet Dönemi Tarih Anlayışları ve Tarih Eğitimi*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Isparta 2002, s.118-120.

¹⁰⁵ Agop Dilaçar, *'Atatürk'ün Ölümünden Sonraki Yengisi'*, Haz. Konur Ertop, *Cumhuriyet Dönemi Düşünce Yazıları Seçkisi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998, s.66-67.

¹⁰⁶ Sevcihan Özer, "Atatürk ve Türk Tarihi", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt.15, Sayı.44, Temmuz 1999, s.762.

Anlaşılacağı üzere Mustafa Kemal, milli bir tarih bilinci oluştururken Türk tarihinin en ince noktalarının bile detaylı çalışılmasını istemiştir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti Batı Medeniyeti ile bütünleşecek ise, medeniyetin içerisinde kaybolmamak için Türk milletinin kendi tarihine, kültürüne bağlı olması gerektiğini savunmuştur.

Türk Tarihi Kongresi, tüzüğünde yer alan 1.maddede “Türkiye Cumhuriyeti Reisi Gazi Mustafa Kemal Hazretlerinin himayesinde ve Ankara’da çalışan ilmi bir cemiyet” olarak kendisini tanımlamıştır. Amacını ise “Türk tarihi ile Türkiye tarihini ve bunlarla ilgili konuları incelemek ve elde edilen sonuçları her türlü yolla yaymak” olarak belirlemiştir. Gerçekleştirdiği kazılar ile Anadolu tarihinin eskilerine ulaşarak dönemi aydınlatmıştır. Her beş yılda bir tarih kongreleri düzenlenmiş, üç aylık periyotlarda Belleten isimli, altı aylık periyotlarda da Belgeler isimli süreli yayın çıkarmıştır. 1983’de kurum Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu’na bağlanmıştır.

2.3.5. Türk Dili Tetkik Cemiyeti (Türk Dil Kurumu)

12 Temmuz 1932’de kurulan Türk Dili Tetkik Cemiyetinin amacı Türkçenin özleşmesi ve gelişmesini sağlamaktır. Cemiyet 1936 yılında Türk Dil Kurumu adını alacaktır. Tarih alanında olduğu gibi Türk Diliyle ilgili çalışmalar yine Mustafa Kemal Paşa’nın öncülüğü ile başlamıştır. Bu konudaki düşüncesini kongrenin açılış konuşmasında şu sözleri ile ifade etmektedir: “Ülkesini, yüksek istiklalini korumasını bilen Türk Milleti, dilini de yabancı dillerin boyunduruğundan kurtaracaktır...”¹⁰⁷. Dönemin ünlü edebiyatçılarından ve vekillerinden Samih Rıfat’ın başkanlığıyla kurulan cemiyetin diğer kurucuları Celal Sahir Erozan, Ruşen Eşref Üneydın ve Yakup Kadri Karaosmanoğlu’dur.

26 Eylül-6 Ekim tarihlerinde Dolmabahçe Saray’ında düzenlenen Birinci Türk Dil Kurultayına dil bilimciler, yazarlar, farklı mesleklerden aydınlar ve yazarlar katılmıştır. Kurultayda 22 tebliğ yer almış özellikle dildeki yabancı sözcüklerin yenilenmesi ve sözcüklerin zenginleştirilerek Türk dilinin geliştirilmesi üzerinde durulmuştur. Belirlenen konular için sözcük-terim kolu, derleme ve yayın kolu, filoloji kolu gibi başkanlıklar kurularak çalışmalar başlatılmıştır. İl ve ilçe merkezlerinde

¹⁰⁷ Toprak, *a.g.e.*, s.193.

valiliklere ve kaymakamlıklara bağılı derleme kurulları oluşturularak halk ağızından sözler derlemek üzere çalışmalar yapılmıştır¹⁰⁸.

TDK'nın amaçları dördüncü Türk Dil Kurultayında ve tüzüğü'nün 5. Maddesinde, şu şekilde özetlenebilir:

1. "Dilimizin özleşmesini ve bütün bilim, teknik ve sanat kavramlarını karşılayacak yolda gelişmesini devrimci bir anlayışla bilim metotlarına uygun olarak sağlamaya çalışmak.
2. Yazılı ve sözlü kaynaklardan Türk dili ile ilgili derleme ve tarama yapmak.
3. Türk dil bilgisi üzerinde incelemelerde bulunma; Türkçenin duruk, tarihsel ve karşılaştırmalı dilbilgilerini hazırlama alanlarında çalışmak.
4. Türölü bilim, sanat ve teknik kollarında kullanılan terimleri Türkçeleştirmek.
5. Türk Dil Kurumu'nun amacını geniş bir yurttaş topluluğına benimsetmek, kurum çalışmalarını tanıtmak, yetişen kuşaklarda anadil bilincini kökleştirmek, dil bilgisini ve dil sevgini geliştirmek için resim ve özel kuruluşlarla, her derecedeki öğretim kurumlarıyla, radyo ve basınla işbirliğı yapmak, toplantılar konuşmalar, geziler, sergiler düzenlemek, yayınlar yapmak, ödüller vermek.
6. Kurumca hazırlanan, yazılan, satın alınan, yabancı dillerden çevirtilen yapıtları yayımlamak, dergiler çıkartmak.
7. Başka kurum ve kişilerin, Türk Dil Kurumu'nun amacına uygun çalışmalarını ve yayınlarını desteklemek"¹⁰⁹.

Amaçlardan da anlaşıldığı üzere Türk Dil Kurumu'nun esas amacı dilde özleşmeyi sağlamak olmuştur. Kurumun diğere amaçları, dilde özleşmenin etrafında şekillenecektir. Türkçenin sadece Arapça ve Farsça kelimelerden arındırılmasının dışında her türlü yabancı dilden giren kelimeleri de temizleyerek mümkün olan en üst seviyede dilde özlük sağlamak hedeflenmiştir. Örneğinin, 1934 yılında İsveç Veliahdı Prens Gustav Adolf onuruna Ankara'da verilen yemekte Atatürk'ün yapmış olduğu şu konuşmasında dilde özleşme noktasındaki desteğini açıkça görmek mümkündür:

"Bu gece, ulu konuklarımıza, Türkiye'ye uğur getirdiklerini söylerken dugum, tükel özgü bir kıvançtır. Burada kaldığımız uzca sizi sarmaktan hiç durmayacak ılık sevgisi içinde, bu yurttta, yurdumuz için beslenmiş duyguların bir yankusunu bulacaksınız. İsveç-Türk uluslarının kazanmış oldukları utkuların silinmez damgalarını tarih taşımaktadır... Avrupa'nın iki bitim ucunda yerlerini berkiten uluslarımız, ataç özlüklerinin tüm ısıları olarak baysak, önürme, uygunluk kıdadıları olmuş bulunuyorlar. Onlar bu gün en güzel

¹⁰⁸ Ömer Gündüz - İsmail Fırat, "Dil Devriminin Gerçekleşmesinde Türk Dil Kurumunun Rolü", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt.7, Sayı.34, Ekim 2014, s.63-64.

¹⁰⁹ Cahit Külebi - Murat Belge "Türk Dili", Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yayınları, C.10, İstanbul 1983, s.2582.

utkuyu kazanmaya anıklıyorlar: Baysal utkusu... Yetmiş beşinci doğum yılında Oğuz Babamız, bütün acunda saygılı bir sevginin sövüncü ile çevrelendi. Genlik, baysal içinde erk sürmenin gücü işte bundadır”¹¹⁰.

Türk Dil Kurumu, yönetilenler ile yönetenler arasındaki dil farklılıklarını gidermek için harekete geçmiştir. Böylelikle taban ile tavan arasındaki dil problemleri ortadan kaldırılmış olacaktır. Yapılan bu çalışmalar ise ulusçuluğun ve halkçılığın doğrultusunda yapılan çalışmalardır¹¹¹. Bu kapsamda Atatürk, Afet İnan ile bir konuşmasında kurumun amacını şu şekilde ifade etmiştir:

1. “Türk Dilinin sadeleştirilmesi, halkın konuşma dili ile yazı dili arasında bir birlik ve ahenk kurulması, konuşma, edebiyat ve ilim dilimizin kesin kuralları ile tespit edilerek tarihi metinlerden ve yaşayan halk lehçelerinden taramalar, derlemeler yapılarak bir kelime ve terim hazinesi meydana getirmek.

2.Tarihi araştırmalarda, belge değeri olan ölü veya eski dillerin metotlu bir şekilde incelenmesi ve karşılaştırmalar yapılması suretiyle, Türkçeyi en ince ayrıntılarına kadar inceleyerek eski ve yeni kaynakları tarama, Türkçenin gelişmesi ve zenginleşmesi için yöntemler ve kaynaklar bulmak olmuştur”¹¹².

Türk Dil Kurumu’nun amaçları doğrultusunda illerde valilerin, ilçelerde ise kaymakamların başkanlığını yaptığı, bünyesinde belediye başkanları, milli eğitim müdürleri ve askeri komutanların yer aldığı derleme kurulu oluşturularak 130.000 derleme fiş oluşturularak çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Ayrıca Atatürk’ün isteğiyle Türk Dil Kurumu üyeleri yabancı kelimelerin karşılığını bulma konusunda çalışmalar yapmıştır. Cumhuriyet Halk Partisi, gazeteler, Başbakanlık bu konuda görevlendirilmiş, çalışmalar sonunda 1382 Farsça ve Arapça kelime belirlenmiştir. Bu kelimeler basın yolu ile halka duyurularak kelimelerin karşılığında gönderilen kelimeler değerlendirilerek 640’ı uygun görülmüştür¹¹³.

İkinci Dil Kurultayı ise 18 Ağustos 1934 tarihinde toplanmış, kurultayda yabancı kelimelerin karşılığı olarak Türkçe kökenli yeni kelime bulma çalışmaları daha da genişletilmiştir. 2 Ocak 1935’te yürürlüğe giren Soyadı Kanunu ile vatandaşa öz Türkçe soyadı verilmesinde İkinci Dil Kurultayı’nın katkıları büyüktür¹¹⁴. Üçüncü Dil

¹¹⁰ Mahmut Goloğlu, *Tek Partili Cumhuriyet (1931-1938)*, Goloğlu Yayınları, Ankara 2009, s.140.

¹¹¹ Aygül Kılınç, *Atatürk Dönemi Kültür Politikasının Türk Toplumsal Yaşamına Etkileri ve Katkıları*, İnönü Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Malatya 2005, s.203.

¹¹² Volkan Payaslı, *Atatürk Dönemi Eğitim-Kültür Politikalarının Hatay’a Yansımaları (1921-1938)*, Ankara Üniv. Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2009, s.86.

¹¹³ Külebi, *a.g.e.*, s.2584.

¹¹⁴ Şerafettin Turan, *Atatürk ve Ulusal Dil*, Cumhuriyet Gazetesi, İstanbul 1998, s.64.

Kurultayı da 24 Ağustos 1936 yılında İstanbul Dolmabahçe Sarayında gerçekleşmiştir. Kurultayda özellikle üzerinde durulan nokta Güneş Dili Teorisi olmuştur. Bu teoriyle Türkçenin dünya tarihi içerisindeki ilk dillerden birisi olduğu savunulmuş, kurultayda kurumun adı Türk Dil Kurumu olarak değiştirilmiştir. 3. Kurultayın çalışmaları sonucunda 1937-1938 eğitim öğretim döneminde yeni terimler ile basılı kitaplar ile eğitime başlamışlardır¹¹⁵.

Türk Dil Kurumu'nun kuruluşu ile beraber gerçekleştirilen Türk Dil Kurultayları sonucunda dilde özleşme ve milli bir kültürel model oluşturmada mühim adımlar atılmıştır. 1940'ta Bakanlar Kurulu, kararname ile Türk Dil Kurumu'nu kamu yararına çalışan dernekler arasına almıştır. Tüzüğünde yapılan düzeltmeler sonrası, "Dilimizin özleşmesini ve bütün bilim, teknik, sanat kavramlarını karşılayacak yolda gelişmesini devrimci bir anlayışla ve bilim metotlarına uygun olarak sağlamaya çalışmak" olarak kurumun amacı değiştirilmiştir¹¹⁶.

¹¹⁵ Emine Özel, *Atatürk Dönemi Türk Eğitim Politikaları*, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya 2007, s.126.

¹¹⁶ Toprak, *a.g.e.*, s.193.

III. BÖLÜM

CUMHURİYET DÖNEMİ EĞİTİM

3.1. Örgün Eğitim

1920'lerden 1940'lara kadar geçen süre zarfında yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde eski ve yeni müesseselerin birlikte devamı sağlanmaya çalışılırken, tüm alanlarda olduğu gibi eğitim öğretim alanında da inkılapların gerçekleştirileceği bir sürece girilmişti. Cumhuriyet dönemi ilköğretim ve ortaöğretim derecesinde modern kıstaslar ile buluşma, 1930'lu yıllara rastlamaktadır. Bu eğitim sürecinde okuyan, düşünen, araştıran bir nesil hedeflenmiş fakat öğrenci sayılarındaki artış ile beraber derslik, öğretmen ya da altyapı gibi eksikliklerde dikkat çekmiştir. Eğitim tarihi açısından dönemi üç bölümde ele almak uygun olacaktır:

3.1.1. 1920-1924 Dönemi

Bu dönemde yeni Türk Devleti kurulmasına rağmen, Arap harfleri ve Osmanlı devletinden kalma kuruluşlar ile eğitimin devam ettiği fakat Yeni Türk Devleti kurucularının birçok sektörde olduğu gibi eğitim sektöründe de yeni politikalar belirlediği bir dönem söz konusudur. 1920 yılının Maarif Vekili Dr. Rıza Nur, hükümet programındaki konuşmasında “Maarif işlerinde gayemiz, çocuklarımıza verilecek terbiyeyi her manasıyla dini ve milli bir hale koymak ve onları cidal-i hayatta muvaffak kılacak istinatgâhlarını kendi nefislerinde bulduracak kudret-i teşebbüs ve itimad-ı nefis gibi seciye-i aliyeye isal eylemek...” sözlerine yer vermektedir¹¹⁷. Çocuklara verilecek eğitimin hem dini hem de milli olması aynı zamanda gençlerin hayat boyu mücadele edebilecekleri bir yapıya sahip olması düşüncesi ile eğitim almaları gerektiği ifade edilmiştir.

1923 dönemindeki Fethi Bey hükümetinin eğitim politikası, hükümet programında yer alan şu ifadelerde belirtilmektedir:

“Halkın tehzib-i ahlakını temin ve ihtiyacat-ı rubiyelerini tatmin edecek huteba ve vaizler yetiştirmek için icabeden tedabir ve teşkilat yapılacak ve Medaris-i evcude ihtiyacat-ı

¹¹⁷ Kazım Öztürk, *Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri ve Programları*, Ak Yayınları, İstanbul 1968, s.15.

asriyyeye muvafık bir surette ıslak ve tanzim edilecek. ... 'Maarif siyaseti, terbiyey-i umumiye ve müştereke'de vahdet ve terbiye-i meslekiyede ihtisas esaslarına istinad edecektir...' ¹¹⁸.

Fethin Bey'in sözlerinden anlaşıldığı üzere hükümetin, eğitimde birlik sağlamayı, halkın manevi ihtiyaçlarını karşılayabilmek için gerekli önlemleri almayı, eğitime devam eden medreselerin iyileştirilmesi ve uzmanlaşmayı hedef aldığı görülmektedir.

3.1.2. 1924-1933 Dönemi

Bu dönemde inkılaplar hazırlanarak uygulanmaya konulmaya başlanmıştır. 1924'te Tevhidi Tedrisat Kanunu ile medreselerin tamamı Maarif Vekâletine bağlanmıştır. 1925'te tarih ve saat değişikliği gerçekleştirilmiştir. Şapka kanunu ile erkeklerin şapka giymeleri yasallaştırılmıştır. 1926 yılında Medeni Kanun kabul edilmiştir. 1928'de harf değişikliğine gidilmiş 1931'de ise ölçü ve tartıda değişiklik gerçekleştirilmiştir. 1930'lu yıllara kadar İsmet Paşa döneminde mesleki anlamda tahsile ve uzmanlaşmaya önem verileceği ifadeleri yer almaktadır. 1931'den 1935'e kadar İnönü hükümeti zamanında da mesleki uzmanlaşmada aynı fikirlerin devam ettiği görülmektedir. İmam Hatip okullarının sayıları azaltılmış hatta 1930'lu yıllarda öğrenci olmadığı gerekçesiyle kapatılmıştır. 1933'lere gelindiğinde İstanbul Daru'l Fünun'un yenilenme çalışmaları söz konusu iken İlahiyat Fakültesinin kapatılması, fakültenin İslam Tetkikleri Enstitüsü haline çevrilmesi aynı zamanda İmam Hatip okullarının kapatılması din eğitiminde hükümetin bakış açısını yansıtmıştır.

3.1.3. 1933-1938 Dönemi

Bu dönemde mevcut inkılaplar devam ederken tamamlanamayan inkılaplar için çalışıldığı ve yeni inkılapların uygulamaya koyulduğu görülmektedir. Eğitim ve kültür faktörü bir arada değerlendirilmiş, 1935'e kadar Maarif Vekâleti ismiyle devam eden bakanlık 1935'te Kültür Bakanlığı ismini almıştır. Bu dönemde Celal Bayar hükümeti meslek okullarına verilecek önemden bahsetmiştir.

1937'de laiklik hukuk sistemine girmiş ve Fransız Sekülerizmi benimsenmiştir. Bu yüzden kutsal olan ve dini boyutu olan her şeyin irtica olarak değerlendirildiği bir dönem yaşanmıştır. Oysaki Laiklik anlayışı ile devlet yönetimi herhangi bir dini kurala

¹¹⁸ Cahit Baltacı, "Cumhuriyet 75. Yılında Türk Eğitim Sistemi", Cumhuriyet III: Sosyal Değerlendirme, Cilt III, Sayı.23-24, Yeni Türkiye Yayınları, İstanbul 1998, s.2062.

bağlı olarak yönetilmemeliydi. Toplumda inanç, ibadet ve fikir özgürlüğüne imkân tanıyan kurallara göre yönetilmesi ve hareket edilmesi gerekirdi. Görülüyor ki bu dönemde bazı kesimler laikliği yeni bir inanç sistemi haline getirmiş ve laiklik anlayışı bireysel hayatları da içine alan bir hayat stili olarak benimsenmiştir¹¹⁹.

3.2. Okul Öncesi Eğitim

Cumhuriyet dönemi öncesine baktığımızda Osmanlı imparatorluğu içinde Müslüman halkın küçük çocukları sıbyan mekteplerinde eğitim görüyordu. Bu okullarda 7 yaş grubu eğitim almasına rağmen zorunlu olmamakla birlikte 4-5 yaş gurubu çocuklara da eğitim verilebiliyordu. Sıbyan mekteplerinde eğitimi din adamları vermekteydi ve temel esas Kuranın okunuşunu çocuklara öğretmekte.

Okul öncesi eğitimde yapılan ilk çalışmalardan biri 1869 yılında kabul edilen Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile hazırlanan ‘Anaokulu Öğretmenlerine Yol Gösterici’ program olmuştur. Nizamname ile kadın öğretmen yetiştirmek için Darümuallimat kurumunda iki yıl süreli sıbyan şubeleri açılmıştır. 1915 yılında ‘Ana Mektepleri Nizamnamesi’ yayımlandıktan sonra anaokulları ve anasınıfları açılmaya başlamıştır. İstanbul’da ve birkaç ilde öğrenim süresi bir yıl olan Ana Muallim mektepleri açılmış kurumlar yaygınlaştırılmadığı için uzun ömürlü olamamıştır. Kurtuluş savaşı ve ülkenin içinde bulunduğu koşullar nedeniyle Okul Öncesi Eğitim öncelikli hale gelememiştir¹²⁰.

Cumhuriyet döneminde ülkenin içinde bulunduğu durum nedeniyle okul öncesi eğitimden ziyade Millet Mektepleri ve İlkokullara öncelik verilmeye çalışıldığı görülmektedir. Bu dönemde Ülke genelinde 38 şehirde toplam 80 anaokulu yer almaktaydı. Kurum bünyesinde 136 öğretmen mevcut olup 5880 çocuğa eğitim verilmekteydi. 1925 ve 1930 yıllarında çıkartılan genelge ile anaokulları için ayrılan bütçeler Bakanlığın görüşü ile ilkokullara kaydırılmış bu nedenle daha önce açılmış anaokulları kapatılmıştır¹²¹. 1932’de İstanbul Belediyesi, işçilik yapmak, çalışmak zorunda olan dul ve fakir bayanların 3-7 yaş aralığındaki çocuklarının bakımını sağlamak amacıyla çocuk yuvası açmıştır. Bu kurumlar annelerin sabah çocukları

¹¹⁹ Baltacı, *a.g.m.*, s.2064.

¹²⁰ Tanju Gürkan, ‘VII. Bölüm: Eğitim’, *Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü-1920-1938 Atatürk Dönemi*, 2. Cilt, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara 2009, s.709.

¹²¹ Ergün, *a.g.e.*, s.91.

bırakarak akşam iş çıkışlarında aldıkları bir kurum olarak anaokulu niteliğinde değerlendirilebilir¹²².

Anaokulu öğretmenliği eğitimi devlet tarafından desteklenerek 1927'de Kız Muallim Mektebi mezunu iki kişi Avrupa'ya gönderilmiş ve eğitim alması sağlanmıştır. 1930'dan 1933'e kadar iki kez birer kişi daha Avrupa'ya gönderilerek eğitimler devam etmiştir. Köylerde ve şehir merkezlerinde bulunan yatılı okullarda anaokulu öğretmenliği yapabilecek Kız Muallim Mektebi öğrencilerine 1930 yılında ehliyetname sınavı düzenlenmiştir. 1935'te ise Ankara'da bulunan Kız Teknik Yüksek Öğretmen Okulunda 0-2 yaş gurubu çocukların yetiştirilmesi amacıyla Çocuk Bakımı ve Biçki Dikiş Bölümü programı açılmış ve 1950 yılına kadar hizmete devam etmiştir. Okul öncesi eğitimin gelişim süreci II. Dünya Savaşı sonrasında yaygınlaşmış ve 1960'lı yıllardan sonra istenen nitelikte gelişime devam etmiştir.

3.3. İlköğretim

Osmanlı Devleti, Mondros Mütarekesi sonrası yenik sayıldıktan sonra Müttefik Devletler tarafından işgal edilmeye başlamıştır. İşgalden sonra mitingler, kongreler düzenlenmiş bazı öğretmenler mücadele aşamasında etkinliklere katılırken bazı öğretmenler gündüzleri derse girmiş bazıları da gönüllü olarak cephelerde savaşmışlardır. Bu süreçte yasa çıkartılarak öğretmenlerin, medrese görevlilerinin hatta öğrencilerin askerlikleri tecil ettirilmiştir. İstanbul Hükümeti, öğretmenlerin milli harekete katılacaklarından korktuğu için baskı uygulamış hatta dönemin Maarif Nazırı Ali Kemal Bey İstanbul öğretmen okulu mezunlarının milli harekete katılacaklarından çekindiği için Anadolu'ya atanamamaları adına gerekli önlemleri almıştır. Buna rağmen bazı Sultani öğrencileri cepheye gitmek istemiş hatta kızlardan cepheye hastabakıcı olarak gitmek yönünde gelen talepler söz konusu olmuştur¹²³.

2 Mayıs 1920'de Milli Eğitim Bakanlığı kurulur fakat Bakanlık İstanbul'da olmakla birlikte o dönemde Bakanlığın kendisine ait bütçesi, binası ne de okulu bulunmaktadır. Bazı okul binaları hastane olarak kullanılırken Mecliste temsil hakkı bulunan kişilerinde okullarda namaz kılınmadığından ya da dini hükümlere saygı gösterilmesinden yakındığı bu nedenle okulların halkın desteğini hak etmediği

¹²² Ayla Oktay, *Yaşamın Sihirli Yılları: Okul Öncesi Dönem*, Epsilon Yayınları, İstanbul 1999, s.78.

¹²³ Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, Alfa Yayınları, İstanbul 2001, s.290.

yönünde görüşler dile getirdiği görülmektedir¹²⁴. İçinde bulunulan bu ortamda halk için en önemli ihtiyacın eğitim olduğu düşünülmüş ve Eğitim kongresi toplanmak istenmiştir.

15 Temmuz 1921'de Ankara'da I. Eğitim kongresi toplanmış ve Mustafa Kemal Paşa kongreye cepheden katılmıştır. Dört yıllık ilköğretim süresinin beş yıla çıkarılması, eğitim programında yer alan dersler içine günlük ve çalışma hayatına yönelik derslerin eklenmesi ve ders ihtiyaçlarının daha çok hesap, din ya da dil gibi konularda gerçekleşmesi nedeniyle kongrede önemli kararlar alınmak istenmiştir. Fakat o tarihte Yunan orduları Eskişehir'e saldırmış ve bu durum Ankara'yı da zor durumda bıraktığından Milli Eğitim Bakanının yaptığı kapanış konuşmasından sonra kongre karar alınmadan dağılmıştır¹²⁵.

Milli Eğitim Bakanlığının 1926'da kabul ettiği kuruluş yasası ile ilköğretimler üç grupta sınıflandırılmıştır. Şehirlerde, köylerde ve kasabalarda yer alacak ilköğretimler gündüz ve yatılı olarak eğitim verecektir. Böylelikle okul programlarında gerekli değişiklikler yapılarak, yeni ders kitapları sağlanmış ayrıca okul ve öğretmen sayılarında da artışa gidilmiştir. Yine eğitimin karşı karşıya kaldığı problemlerden bir tanesi sermaye sahiplerinin, güçlü kesimlerin uygulamalara direnmesi, eğitimi tam anlamı ile desteklemiyor olmalarıydı. Bu dönemde okul açma ve kapatma, öğretmenlerin aldığı ücretleri azaltma ya da çoğaltma, okulların denetlenmesi, eğitim bütçelerinin planlanması ve denetlenmesi, eğitim vergilerinin kimler tarafından hangi miktarlarda ödeneceği gibi konularda karar verme yetkisine sahip il idare kurulları söz konusuydu. Eğitim için toplanan bu vergiler okul dışı kaynaklara harcanabiliyor, öğretmenler aylıklarını zamanında alamıyor ve kurullardaki yetki genişliği nedeniyle özellikle öğretmenler arasında fazlasıyla sorunlara neden oluyordu¹²⁶.

Aksaklıklar zaman içerisinde çözümlenmeye çalışılmıştır. Örneğin 1923 yılında öğretmenlerin en az ne kadar aylık ücret alacağı bir yasa ile belirlenmiştir. 1927'de Eğitim Vergisi yasası çıkartılarak okul masrafları için toplanan vergiler üzerindeki İl İdare Kurulları yetkileri sona erdirilmiştir. Okul denetim işleri de Milli Eğitim

¹²⁴ Başgöz – Wilson, *a.g.e.*, s.61.

¹²⁵ Necdet Sakaoğlu, *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul 1993, s.17.

¹²⁶ Başgöz – Wilson, *a.g.e.*, s.96.

Bakanlığının görevlendireceği müfettişler üzerinden yürüyecektir. İlköğretim masrafları 1948’li yıllara kadar Özel İdare bütçelerinden karşılanmak suretiyle devam etmiştir. Köylere ilkokul öğretmeninin gitmesini sağlamak o dönem şartlarında zor görünmekle beraber 1935 yılında Saffet Arıkan’ın Milli Eğitim Bakanı olmasının ardından köy eğitimleri düşüncesi ortaya atılmıştır.

Askerliği onbaşı ya da çavuş olarak tamamlayan yirmi iki yaş üstü köylüler tarafından sevilen, becerikli gençlerden seçilen köy eğitimleri buldukları yerde yaşamaya devam edecekleri için verilen hizmetlerde de aksaklık söz konusu olmayacaktı. Bu eğitimler Bakanlığın desteğiyle beş aylık sürelerde kurs gören ilkokul öğretmenine yeterli gelecek düzeyde aritmetik ve temel birçok dersi tamamlamışlardır. Köy yerinde sabahları zirai anlamda yapılacak ağaç ekme, ot biçme ve hayvan yetiştirme gibi temel görevleri yerine getirerek birinci kursu tamamlamışlardır. Birinci kurs sonrası öğretmen adayları Ankara’da köy okullarında göreve başlamışlardır. Öğretmenler bir ders dönemini müfettişler ile tamamladıktan sonra dört aylık ikinci bir kursa çağırılmışlardır. Bitirme sınavlarını başarı ile tamamlayan adaylar köy okullarına öğretmen olarak görevlendirilmişlerdir¹²⁷. 1937’de Köy Eğitimleri yasası çıkartılarak eğitimler bağımsız kurslar ile yetiştirilmiş, Köy enstitüleri kurulunca eğitimler bu kuruma bağlı olarak yetismeye devam etmiştir.

3.4. Ortaöğretim

Cumhuriyetin ilk yıllarında bazı öğretmen okulları kapatılırken bazılarının adları değişmiş, lise sayılarında azalmalar olmuş ve bazı ortaokullarda erkek ve kız ortaokulları olarak ayrılmışlardır. Örneğin Kız ortaokullarının bazıları Kız sanayi okullarına dönüştürülmüş, İmam Hatip okullarının sayısı düşüşe geçmiş ve 1929 yılına geldiğinde İmam hatip okullarının tamamı kapatılmıştır.

Aslında bu dönemde lise ve ortaokullar bazında okullaşma oranı ülke ihtiyacını karşılayacak düzeydeydi. İlköğretim ve meslek eğitimi anlamında dönemin gerisinde ilerlerken Ortaokullardan ya da Liselerden mezun olan kişilerin daha çok bürokraside kaynak oluşturduğu ve bürokraside saygın kişiler olarak yer aldıkları görülmektedir¹²⁸. Okulların sayısı artırılmak istenirken bir kademedен mezun olan öğrenci sayısı diğer

¹²⁷ Başgöz – Wilson, *a.g.e.*, s.173.

¹²⁸ Sakaoğlu, *a.g.e.*, s.41.

kademede ki okulları zorlayacağı için yığılmalar yaşanacaktı. Devlet memurluğu kadroları dolduktan sonra sayısı artan ortaokul ve lise mezunlarının yükseköğretim kurumlarına yönelmeleri dışında alternatif söz konusu olmayacaktı. Okulların ve öğretmenlerin sayıları artırılmadan bahsedilen zorluklar çözülemeyeceği için yöneticiler, başarılı olanları başarısız olanlardan ayırma yoluna gitmiş bunun içinde sınıf geçme koşulları ve sınavlar ağırlaştırılmıştır¹²⁹.

Mesleki ve Teknik öğretim açısından 1927 yılında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından bir yasa ile düzenlenerek orta ve lise düzeyinde kızlar ve erkekler ayrı ayrı okullara devam etmişlerdir. Kız öğrenciler için gerek mesleki eğitim anlamında gerekse bilgili ev hanımı olma noktasında kız sanat okulları eğitim vermiş ve okulların sayıları artırılmıştır. 1935 yılında yürürlüğe giren bir yasa ile mesleki ve teknik okullar döner sermayeye kavuşmuştur. Akşam Ticaret Okulu gibi sağlık, teknik ya da tarım alanlarında eğitim veren meslek okulları da söz konusuydu.

Ortaokul ve liselerin ders programları hazırlanırken cumhuriyet kavramına önem verilmiştir. Yurt bilgisi ve tarih derslerinin içerikleri düzenlenmiştir. Aynı zamanda lise programlarında felsefe ve estetik derslerine de ağırlık verilmiştir. Ortaöğretim kurumları Cumhuriyet döneminin ilk 15 yıllık sürecinde önemli gelişmeler göstermesine rağmen Cumhuriyetin hedeflediği çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmak için bu kurumların daha da işlevsel duruma gelmesi gerekmektedir¹³⁰.

3.5. Yükseköğretim

Üniversiteler, yükseköğretim kurumları olarak kültürün gelecek kuşaklara aktarılması, genç kesimin belirli mesleklere hazırlanması, toplum sorunlarına çözüm üretmek ve bilimsel araştırmalar yaparak bilime katkıda bulunmak gibi görevlere sahiptirler. Her üniversite, toplum kültürüne, sahip olduğu şartlara, gereksinimlerine ve içinde bulunduğu koşullara göre şekillenmekte ve görev yapmaktadır¹³¹.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde yükseköğretim, modern yükseköğretim kurumları olarak varlığını gösteriyordu. Meslek eğitimine yönelik kurumlar ve üniversiteler olarak iki grupta yer alan yükseköğretimler Osmanlı döneminde pek çok

¹²⁹ Sakaoğlu, *a.g.e.*, s.61.

¹³⁰ Sakaoğlu, *a.g.e.*, s.68.

¹³¹ Hüseyin Korkut, *Türk Üniversiteleri ve Üniversite Araştırmaları*, AÜ Eğitim Bilimleri Fakültesi Yay., Ankara 1984, s.3-6.

kez açılmış ve kapanmıştır. 1863 yılında açılmış olan Darülfünun 1865'te çıkan yangın sonucu tahrip olmuş ve kapanmıştır. 1870'de Darülfünun-u Osmani kurulmaktadır. 1900 yılında Darülfünun-u Şahane kurulmuş fakat kurum bilime destek vermediği ve bilimin gelişmesine katkıda bulunmadığı için eleştirilmiştir. 1908 yılında ise bu kurum Tıp Fakültesi ve Hukuk Fakültesini de bünyesine katarak yeniden kurulmuştur¹³².

Cumhuriyet döneminde ise üniversite hakkında iki ayrı görüşe sahip grup söz konusuydu. Bir grup görüş olarak üniversitelerin hiçbir şeyin etkisinde kalmadan bilimsel ve yönetsel anlamda özerk bir yapıya sahip olması gerektiğini düşünürken diğer grup ise Darülfünunun yenilenmesi gerektiğini, özerklik uğruna yaşanan eksikliklere göz yumulmaması gerektiğini savunuyorlardı. O dönemde hükümet, bu kurumun desteklenmesine karar vermiş ve mali destek sağlamıştır. 1924 yılında kabul edilen yasa ile kurumun bağış alması ve vakıf mallarına sahip olması kararları alınırken kurumun adı İstanbul Darülfünunu olarak değişmiştir. Bu nedenle alınan bağışlar, toplanan öğrenci harçları ve ekstra gelirler ile Darülfünun bütçesi artmıştır.

Bünyesinde Hukuk, Tıp, Edebiyat, İlahiyat ve Fen fakültelerini bulunduran Darülfünun'un başkanı Milli Eğitim Bakanıydı ve rektör ataması bakan tarafından üç yıllık süre için yapılmaktaydı. Fakat fazlasıyla destek gören bir kurum olmasına rağmen eğitimin kalitesi, verimlilik, öğretim kadrosunun düzeyi ve kendi aralarında yaşanan çekişmeler olumsuz birçok şeyin yaşanmasına neden oluyordu. Örneğin okul bahçesinde öğrencilerin fotoğraf çekinmeleri bazı öğretim elemanları tarafından eleştirilirken ve günah sayılırken bahçede taşkınlık yapan gençler ise rektör tarafından desteklenirdi¹³³. Darülfünun içerisinde yaşanan bu tarz olaylar basın ve kamuoyu tarafından da takip edilmiştir. Kurumun, devrimin hazırlığı ve yaygınlaştırılması aşamasında bir desteği olmadığı yönünde haberlerinin yapılmasına aynı zamanda bilimsel yayın ve çalışmalardan uzak yürütüldüğüne dair eleştiriler alması dikkat çekmektedir.

1931 yılında Mecliste eğitim görüşmeleri gerçekleştirilirken Darülfünun'un incelenmesi ve revize edilmesi için Avrupa'dan yabancı bir uzman getirtilmesi kararı alınır. Bunun üzerine İsviçre'den davet edilen Pedagoji Profesörü Malche iki aylık bir

¹³² Hüseyin Korkut, 'VII. Bölüm: Eğitim', *Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü-1920-1938 Atatürk Dönemi*, 2. Cilt, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara 2009, s.722.

¹³³ Korkut, *a.g.e.*, s.15.

sürede incelemelerini tamamlar ve hazırladığı 100 sayfalık raporu Milli Eğitim Bakanlığı'na sunar. Albert Malche, İsviçre'ye dönmeden önce bir açıklama yaparak raporun ana hatlarını şu şekilde belirtmiştir:

“Raporumdaki belli başlı konular; Darülfünun 'da çalışma vasıtaları, kütüphaneler tesisi, neşriyat laboratuvarları vs. Her fakülte için müşahade (gözlem) ve tecrübe esasına dayanan usuller tesisini teklif ettim. Bu suretle talebenin bizzat araştırma yapmasını savunuyorum. Bu usul Darülfünun ile liseler arasındaki esaslı farklardan birini oluşturmaktadır”¹³⁴.

Malche'nin raporunda yer alan önemli noktalar şöyle özetlenebilir:

- Darülfünunda yer alan akademik birimler içinde bilimsel çalışma anlamında bir bağlantı yoktur.
- Kurumun bazı fakültelerinde sadece öğretim yapılarak fakülteler, lise seviyesinde meslek okulları durumuna düşmüşlerdir.
- Bilimsel çalışmalar yapılmamakta ve bilimsel yayınlar çıkartılmamaktadır.
- Öğretim elemanları ile öğrenciler arasındaki ilişki dersanelerde sınırlı olup seminerler ile desteklenememektedir. Uygulamaların olmadığı, kişisel çalışmaların ya da araştırma olanaklarının kısıtlılığı söz konusudur.
- Derslerde kullanılan kitaplar sınırlı ve belli yayınların dışına çıkılmamaktadır.
- Verilen eğitim kuramsal olup ülkede yaşanan sorunlar üzerine bir eğilim söz konusu değildir¹³⁵.

Milli Eğitim Bakanı Dr. Reşit Galip, Darülfünun ile alakalı görüşlerini basına yaptığı açıklamada şu şekilde ifade etmiştir:

“İstanbul Darülfünunu Türkiye münevverliğinin beklediği salaha, inkişafa ve terakkiye eremedi. Memlekette siyasi, içtimai, iktisadi sahada esaslı hareketler oldu. Darülfünun bunlardan habersiz göründü. Hukukta radikal değişiklikler oldu. Darülfünun yalnız yeni kanunları tedrisat programına almakla yetindi. Harf inkılabı oldu, öz dil hareketi başladı. Darülfünun hiç tınmadı. İstanbul Darülfünunu artık durmuştu, kendisine kapanmıştı”¹³⁶.

1933 yılında Milli Eğitim Bakanı'nın ve Malche'nin değerlendirmeleri dikkate alınarak İstanbul Darülfünunu'nun kapatılmasına ve yerine İstanbul Üniversitesinin kurulması için hazırlanan tasarı Meclisten geçerek yürürlüğe konmuştur. İstanbul Üniversitesi, 18 Kasım tarihinde eski ve yeni hocaların katılımıyla gerçekleşen bir

¹³⁴ Toprak, a.g.e., s.188.

¹³⁵ Korkut, a.g.e., s.726.

¹³⁶ Boray, a.g.e., s.40.

tören ile açılmıştır. Darülfünun 'da 240 öğretim üyesi ve yardımcıları bulunmaktaydı. Bunların 157'sinin görevine son verilmiş o dönemde Almanya'dan kovulan 40'a yakın bilim adamı ve eğitimlerini Avrupa'da tamamlayan genç elemanlar eklenerek kadro yeniden oluşturulmuştur.

Milli Eğitim Bakanlığı İstanbul Üniversitesi kurulurken üç noktayı esas almıştır:

- 1- Üniversite ve Cumhuriyet devrimleri arasında sıkı işbirliği oluşturmak.
- 2- Üniversitenin ülke sorunlarının çözümüne ortak etmek.
- 3- Üniversiteyi mali ve idari konularda denetim altında tutmak¹³⁷.

Aslında İstanbul Üniversitesi'nden beklenen, kurumda araştırmalar yapılarak milli kültürün ve bilginin artması ve aktarımı, ülke hizmetlerinde yer alacak nitelikli yetişkin kişilerin yetişmesidir. Türk devriminin değerlendirilebilmesi için üniversite bünyesinde Devrim Tarihi Enstitüsü kurulmuştur. Enstitü öğrencilerinin derslere devamlılığını ve mezun olmalarını sağlamak için eklenen Devrim Tarihi dersinden sertifika alma zorunluluğu getirilmiştir. Kurumda, ülkenin sorunları üzerine araştırma yapılması ve toplumun kurum ile ilişkisinin artması sağlanmak istenmiştir. Bu noktada kurum bünyesinde Kimya Enstitüsü, Coğrafya Enstitüsü, Ulusal Ekonomi ve Toplum Bilimi Enstitüsü açılmış ayrıca üniversiteyi kontrol etme yetkisi Milli Eğitim Bakanına verilerek belirlenen amaçlar gerçekleştirilmeye çalışılmıştır¹³⁸.

Ankara'da ise o dönemde iki farklı yüksekokul daha açılmıştır. İstanbul'da bulunan Mekteb-i Mülkiye'nin adı 1935'te Siyasal Bilgiler Okulu adını almış, kurulduğu dönemden itibaren birçok devlet adamı ve politikacı yetiştirmiştir. 1950'li yıllara gelindiğinde ise Ankara Üniversite'sine bağlanarak fakülte olmuştur. Yine 1935 yılında Ankara'da, Atatürk'ün isteğiyle yeni cumhuriyet neslini oluşturacak dil, tarih ve coğrafya öğretmenleri yetiştirilmesi için Dil ve Tarih Coğrafya Okulu kurulmuştur. Türk tarihinin kaynaklarının araştırılması, dilimizin kökleri bozulmadan sadeleştirilmesi, tarih ile coğrafyanın paralelliği dikkate alınarak tarihimizin ve coğrafi koşullarımızın incelenmesi hususunda ısrarcı olan Mustafa Kemal Atatürk tarafından

¹³⁷ Boray, *a.g.e.*, s.41.

¹³⁸ Korkut, *a.g.e.*, s.727.

bu kurum şekillenmiş, 1946'lı yıllara gelindiğinde Ankara Üniversitesi'ne bağlanarak fakülte olmuştur¹³⁹.

Türk milli eğitim anlayışının çağdaş uygarlık seviyesinde bir daha düzenlenmeye çalışıldığı bu süreçte, Üniversitelerde “kütüphaneler, üniversite kurumunun kalbinin attığı yerlerdir” fikri hâkimdi ve bu fikri merkezi bir yapılanma doğrultusunda uygulama politikası söz konusuydu¹⁴⁰. Hukuk alanının yanı sıra üniversite kültürünün de gelişimine katkısı olan Ernst Hirsch, “Kütüphanesi bulunmayan üniversiteyi cephanesi olmayan kışlaya” benzetir¹⁴¹. Hirsch'in yapmış olduğu benzetme ile Üniversitelerin Kütüphanesi olmadan işlevini tam olarak yerine getiremeyeceğini ve eksik kalacağını görmekteyiz.

Malche ise, 1932 yılında Darülfünun için hazırladığı eğitim raporunda Kütüphane'nin nasıl fonksiyonel hale geleceği üzerine tespitlerde bulunmuştur. Belirlediği sorunlar içerisinde teşkilatlanmadaki dağınıklık, bilimsellik kavramı, ödenek eksikliği, mesai saatleri, kütüphaneden yararlanma koşulları ve katalogların hazırlanışından erişimine kadar olan tüm eksiklikler yer almaktadır¹⁴².

O Dönemde İstanbul Üniversitesinde rektör olan Ord. Prof. Sıdık Sami Onar, 1933 öncesinden itibaren yaşanan değişimi şu şekilde özetlemektedir:

“1933 reformundan sonra kütüphanenin bir bir üniversite kütüphanesi olarak gelişmediği, kütüphane müdürünün ansiklopedik malumatı sayesinde umumi konularda çok değerli kitaplar ve mecmualar getirilmekle beraber fakültelerin bu umumi kütüphane ile ilgilenmeyerek kendi bünyeleri içinde fakülte ve hatta enstitü ve seminer kütüphanesi kurmak eğilimi gösterdiği görülmüştür...(Kütüphane, Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu'ndan yararlandığı için) asıl değerli kitaplardan istifade etmek isteyenlerin kullanacağı yerler depo haline geldiği gibi kütüphane binası da bir üniversite kütüphanesi mahiyetini kaybederek, işe yaramayan yayınların toplandığı yere dönüşmüştü...”¹⁴³.

1933-1943 yılları arasında İstanbul Üniversitesi'nde 1943-1952 yılları arasında da Hukuk Fakültesinde hizmet veren Ord. Prof. Hirsch, İstanbul Üniversitesi ile Ankara Hukuk Fakültesi kütüphanelerinin ilk bilimsel sınıflama ve kataloglama

¹³⁹ Toprak, *a.g.e.*, s.250.

¹⁴⁰ Özer Soysal, “XIV. Bölüm: Müze ve Kütüphaneler”, *Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü-1920-1938 Atatürk Dönemi*, 2. Cilt, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara 2009, s.1347.

¹⁴¹ Ernst E. Hirsch, *Dünya Üniversiteleri ve Türkiye'de Üniversitelerin Gelişmesi cilt I*, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara 1998, s.239.

¹⁴² Hirsch, *a.g.e.*, s.263-265.

¹⁴³ Sıdık Sami Onar, “Üniversite Kütüphanesi”, *Milliyet*, 4 Şubat 1970, s.2.

çalışmalarını gerçekleştirmiştir. Bahsedilen üniversitelerin etkin elemanlarından biri olması ve kütüphaneci gibi düşünerek kütüphaneciliği bilimsel yönleri ile yaşayan ender kişilerden sayılması nedeniyle görüşleri ve uygulamadaki tutarlılıkları halen geçerliliğini korumaktadır¹⁴⁴.

3.6. Yaygın Eğitim

Kütüphaneler ile eğitim faaliyetlerinin farklı biçimlerde uyum ortamı bulduğu alanlardan biride yaygın eğitimidir. Bahsedilen uyum halk kütüphaneleri aracılığıyla gerçekleşmektedir. Süreçte, Örgün eğitimlerden faydalanamayan, tamamlamayan ya da bir meslek dalında kendisini yeterli bulamayanlar için toplumun her kesimine hitap eden halk kütüphaneleri, bilginin karşılıksız olarak sunulduğu ve toplumda etkileşim içinde bulunan kurumlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Cumhuriyet döneminin ilk zamanlarında okuma-yazma bilen topluma katkı sağlayabilecek bir halk kütüphanesi alanı yoktu. 1925 yılında Ankara’da Muallimler kongresi toplandığında ‘Umumi kütüphanesi bulunmayan yerlerde Birlikler tarafından yerleşim şartları uygunsa gezici kütüphaneler oluşturması’ yolunda alınan karar yaygın eğitim alanında atılan adımların ilk örneklerindedir¹⁴⁵.

Cumhuriyetin kuruluşundan 1938’li yıllara kadar dönemin etkin yaygın eğitim kuruluşlarından bir tanesi Türk Ocakları’dır. Türk Ocaklarının Cumhuriyet Halk Partisine katılma kararı aldığı 1931’li yıllarda Ocakların yaklaşık 257 şubesinde kütüphaneler kurulmuştu. Ocağın 1928 tarihli Kurultayında sunulan raporunda Kütüphanelerde bulunan kitap sayısının 18.187’yi bulduğu aynı zamanda kütüphanelerin her kesimden halka açık olduğu, halkın bu kütüphanelerden yararlandığı ve Ocak kütüphanelerinin her geçen gün daha da geliştiği yönünde bilgi akışı sağlanmaktadır¹⁴⁶.

Yaygın eğitim anlamında bir diğer gelişme Türk ocakları kapatıldıktan sonra ‘halk eğitim merkezi’ ya da ‘kitle eğitim kurumları’ olarak nitelendirilerek talimatname ile kurulan Halkevleridir¹⁴⁷. Dönemin Cumhuriyet Halk Fırkası Genel Sekreteri Recep Peker’in yeni halkevlerinin açılış konuşmasında verdiği bilgilere göre

¹⁴⁴ Soysal, *a.g.e.*, s.1351.

¹⁴⁵ “Yasa: İrşad Programı/Kütüb-haneler” , *Muallimler Birliği*, Cilt.1, Sayı.1, Temmuz 1341. s.88-89.

¹⁴⁶ “Türk Ocağı Merkez Heyetinin 1928 Kurultayına Arz ettiği Umumi Rapor”, *Türk Yurdu*, Cilt.21-1, Sayı 4, Mart 1928, s.56-58.

¹⁴⁷ CHF Halkevleri Talimatnamesi, Hakimiyeti Milliye Matbaası, Ankara 1932, s.5.

1936 yılında nüfusu 125.000 olan başkentte Halkevlerine devam eden kişi sayısı Ankara nüfusunun iki buçuk katıdır¹⁴⁸. Kütüphane hizmetlerini kırsal bölgelere taşımak için birçok halkevi, köy halkının ilgisini çekecek konulara sahip kaynakları gezici kütüphaneler ile çevreye götürebiliyordu. Bu uygulamanın faydaları 1933-1934 yılından başlayarak halk kütüphaneleri ile halk okuma odaları/halkevi/halk odaları kütüphaneleri sayısı arasında ortaya çıkan farktan (87 – 991) anlaşılmaktadır¹⁴⁹.

Kütüphane sayısı artırmak, halka daha verimli hizmet vermek ve kütüphaneleri maddi olarak desteklemek adına 1925’li yıllarda belirlenen birtakım kanunlar söz konusu olmuştur. Örneğin 1925’te çıkarılan Mektep Vergisi Kanunu ve buna bağlı talimatname ile toplanacak vergilerden valilikler bünyesinde yerel kütüphaneler inşa edilerek masrafları buradan karşılanacaktır. 1930’da kabul edilen Belediye Kanunu ile Belediyelerde halk için okuma odaları ve kütüphaneler açılacaktır. 1933 tarihli Belediye Yapı ve Yollar Kanunu ile de şehir planlamaları yapılırken kurulacak kütüphaneler için yer belirleme zorunluluğu getirilmiş fakat sunmaya çalışılan bu kütüphane hizmetleri ile toplumu etkileme gücü, sayıca artmaları ve ya kullanıcı sayısındaki büyüme ile karşılaştırılabilecek boyutta olamamıştır¹⁵⁰.

¹⁴⁸ Rauf İnan, “Gazi’nin/Atatürk’ün/Halkçılık Ülküsü”, *Türk Tarih Kurumu Belleten*, Cilt.52, Sayı.204, Kasım 1988. s. 896.

¹⁴⁹ Maarif/1933-1934 Halk Okuma Odaları ve Umumi Kütüphaneler İstatistiği,1935.

¹⁵⁰ Soysal, *a.g.e.*,s.1347.

IV. BÖLÜM

1923-1938 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE'DE KÜTÜPHANELER

4.1. Halkevi Kütüphaneleri

Harf Devrimi ile başlayan ulusal kültür yaratma, kültürü geniş kitlelere yayma ve benimsetme, aynı zamanda memleketteki tüm vatandaşların kültürel faaliyetlere katılımlarını sağlamak amacıyla halkevleri 1932 yılında kent merkezlerinde halkevleri, köy ve kasabalarda ise halk odaları adıyla kurulmuşlardır. Kurulan halkevlerinde tarih, spor, edebiyat ve güzel sanatlar gibi birçok alanda ve dalda tetkikler yapılmış ve uygulanmıştır. Hazırlanan halkevleri dergileri yurdun dört bir köşesine ulaştırılarak halkevleri buldukları bölgelerde birer kültür merkezlerine dönüşmüşlerdir¹⁵¹.

Halkevleri bünyesinde kitaplıklar açılarak gençlerin okuması ve bilgi edinmesi sağlanmıştır. Halkevleri kütüphaneleri düzenlenirken gerek masrafın gerekse zaman kaybının önlenmesi için kütüphanenin düzen ve idaresinde uyulması gereken esaslar belirlenerek tüm halkevleri başkanlıklarına gönderilmiştir.

Halkevleri idare ve teşkilat talimatnamesinde kütüphaneler için “kitapsaray” tanımlaması yapılmıştır. Halkevi dergilerinin çıkarılması, okuma saatlerinin ve günlerinin belirlenmesi, kitap yayınlarının sağlanması, okul kütüphaneleri ile bağlantı kurularak öğrencilere ders kitaplarının sağlanması vb. gibi görevler talimatname ile belirlenmiştir. Halkevlerinin kuruluş şartları arasında yer alan kütüphane şubesinin açılması kütüphaneye verilen önemi ifade etmektedir. Bir alanda halkevinin açılabilmesi için minimum 200 kişiyi alabilecek bir salon, kitapsaray ve çalışma odalarını barındırabilecek, açık havada jimnastik yapmak için müsait bir avlusu olan bir bina olması ve binanın en kullanışlı şekilde döşenmesi gerekmektedir¹⁵². Halkevlerinin kurulduğu yerlerde halk kütüphanesi olsa bile halkevleri kendi kütüphanelerini kurmak zorundadır.

Her halkevi, koleksiyonuna eklediği yayınları kendi imkânları ile halka duyurmaya çalışmıştır. Dergi çıkaran halkevleri dergileri aracılığı ile dergi çıkaramayan halkevleri ise hoparlör, sergi, radyo gibi yollarla koleksiyonlarını halka duyurma yoluna

¹⁵¹ Suna Kili, *Türk Devrim Tarihi*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2001, s.315.

¹⁵² *Halkevleri İdare ve Teşkilat Talimatnamesi*, Ankara 1940, s.2.

gitmişlerdir¹⁵³. Böylelikle halkevi kütüphaneleri yöre koşullarını dikkate alarak halkı okumaya ve kütüphane kullanımına özendirmiştir.

4.2. Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü Kütüphanesi

1930'lu dönemlerde Ankara'da bulunan ve yapısında üç ayrı fakültenin temelini barındıran Yüksek Ziraat Enstitüsü, üniversitelerimize Alman kütüphane geleneğini taşıyan ilk oluşumdur. Bir Üniversitenin kütüphane dizaynı üzerinde ne için ve ne şekilde yükselbileceğinin örneği Yüksek Ziraat Enstitüsü ile gösterilmiştir. Kütüphanenin kuruluşu esnasında kütüphane müdürlüğü görevini yürüten Josef Stummvoll, "kütüphanenin planlanışında ve birkaç zorunlu ayrıntı dışında Leipzig Kütüphanesi'nin örnek alındığını ve 1930'lar Ankara'sının en önemli Türkiye'nin de en çağdaş kütüphanesi olduğunu" söyler. Kütüphane hizmet vermeye başladığında Alman Hükümeti tarafından bağışlanan 20.000 cilt kitaba sahipti. 1 yıl sonra kaynak sayısı 50.000'i geçmiştir¹⁵⁴. Kaynak seçimi gerçekleştirilirken Yüksek Ziraat Enstitüsü öğretim kadrosu ve öğrencilerinin mesleki anlamda ihtiyaçları değerlendirilirken o tarihlerde başkentte faal bir umumi kütüphane olmaması nedeniyle dönemin boşluğunu giderecek yayınlara da yer verildiği görülmektedir¹⁵⁵.

Kütüphane 193.13 metre karelik üst okuma salonuna, 153.08 metre karelik alt okuma salonuna her birinin büyüklüğü 117.08 metre kare olan dört katlı bürolara ve ayrıca büro ve yönetim odalarından oluşmaktadır. Dönemin Tarım Bakanı Muhlis Erkmen'in enstitüye ve kütüphaneye olan büyük katkıları nedeniyle kütüphane Erkmen Kütüphanesi olarak ta anılmaktadır. Günümüzde ise Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Muhlis Erkmen Kütüphanesi adıyla hizmete devam etmektedir¹⁵⁶.

4.3. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi

Fakülte 1936'da dört dairesi kiralanmış ve yeniden düzenlenmiş bir Vakıf Apartmanında öğretime başlamış, 1940'larda bugün bulunduğu yerine geçinceye kadar etkinlik alanlarının öngördüğü kalitede bir kütüphane yapısına sahip olamamıştır. DTCF'nin Kütüphanesi mimar Bruno Taut tarafından gelecekteki birçok

¹⁵³ *CHP Halkevi Öğreneği*, Recep Ulusluoğlu Matbaası, Ankara 1938, s.17.

¹⁵⁴ Josef Stummvoll, 'Yeni Türkiye'de Kütüphanecilik', *Aydın Tarihi*, Sayı.23, II. Teşrin 1935, s.325-329.

¹⁵⁵ İlhan Tarus - Cevad Baykal, *Milli Müesseselerimiz: 1. Yüksek Ziraat Enstitüsü'nü Tanıtıyoruz*, Resimli Ay Yayınları, İstanbul 1940, s.45.

¹⁵⁶ Soysal, *a.g.e.*, s.1351.

kütüphaneye örnek teşkil edecek şekilde Hacettepe boyunca uzanan yeni üniversite oluşumunun girişi (L) şekline bir ana yapı olarak tasarlanmıştır¹⁵⁷.

Kütüphanede hizmet sunmak için ayrılan yer, ders salonu olarak düşünülmüştür. Kütüphane için ayrılan alanda 96 kişilik okuma salonu, bürolar, depolar ve ciltleme için ayrılan atölye ile beraber 898 metre karelik alan yer almaktadır¹⁵⁸. 1935-1936 öğretim döneminde Fakültede 4 enstitü yer almaktaydı. Bu enstitüler içinde 18 disiplin temsil ediliyordu. Kütüphanede yer alan dermelerin gelişimini de 1930'lu yıllarda Türkiye'ye göç eden Alman bilim adamları belirlemiştir. Böylelikle enstitülerde birçok konuda nitelikli dermeler bulunduran seminer kütüphaneleri oluşmuştur¹⁵⁹. Zaman içerisinde Türk Dil Kurumu tarafından satın alınarak armağan edilen kitapların yanında binlerce yazma ve nadir basma kitaplar fakülteye kazandırılmıştır.

4.4. Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi

Osmanlı parlamento tarihinde meclislerin iç teşkilatlanma sürecinde kütüphane geleneği sürdürülmekteydi. 13 Mayıs 1877 tarihli Heyet-i Mebusan Nizamname-i Dâhilisinde meclis çalışmaları esnasında gerekli kütüphane görevlerinin encümen gözetiminde yürütülmesi kuralı getirilmiştir¹⁶⁰. Türkiye Büyük Millet Meclisi açıldıktan sonrada bahsedilen Nizamnamede bazı değişiklikler yapılarak uygulanmasına karar vermiştir. 2 Mayıs 1927 tarihli TBMM Dâhili Nizamnamesinde Kütüphane Encümeninin yetki ve çalışma düzeni gibi kısımlar korunarak uygulama devam etmiştir¹⁶¹.

Nizamnamede alınan karar doğrultusunda 29 Eylül 1920 tarihinde 5 Kişilik Kütüphane Encümeni'ne üye seçilir. Hatta İstanbul Mebusan Meclisi'nden getirilecek kitaplarda ve satın alınacak olanlarda çıkan güçlükler nedeniyle 3. Toplantı yılına kadar Encümenin çalışma yapamadığı gözlenir. İstanbul'dan gelecek olan kitaplar 8 Mart 1922'de Ankara'ya gönderilir¹⁶². Meclisi Mebusan Kütüphanesi adı, II.

¹⁵⁷ Bernd Nikolai, 'Bruno Taut'un Yaşamı ve Sanatı', *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi 66. Kuruluş Yıldönümü Anı Kitabı*, AÜ DTCF Yay., Ankara 2003, s. 19.

¹⁵⁸ Arthur M. Mc Anally, "DTCF Kütüphanesi İle İlgili Rapor/1964", *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, Cilt.18, Sayı.3, Ankara 1969, s. 196-197.

¹⁵⁹ Kemal Edip Ünsel, "Fakültemiz Kütüphanesinin Durumu", *Ankara Üniversitesi DTCF Fakültesi Dergisi*, Cilt.2, Sayı.4, Ankara 1944, s.817-818.

¹⁶⁰ Şeref İba, *Türkiye Büyük Millet Meclisi, Osmanlı'dan Günümüze Meclis İçtüzük Metinleri*, TBMM Yayınları, Ankara 2007, s.287-288.

¹⁶¹ *TBMM Dâhili Nizamnamesi*, 1927, s.6).

¹⁶² "Türk Parlamento Tarihi, Milli Mücadele ve TBMM, I. Dönem, 1919-1923", TBMM Vakfı Yayınları, Ankara 1994, s.108,142.

Kütüphane Encümeninin 1923 yılında yaptığı ilk toplantıda Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi olarak değiştirilmiştir. Bu dönemde Encümenin yaptığı en önemli işlerden bir tanesi Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi Talimatnamesinin hazırlanmış olmasıdır. Talimatname ile Kütüphanenin görevleri, iş tanımı tek tek belirlenmiştir¹⁶³. Böylelikle aynı zamanda yayınına başlayan Kütüphane Kataloğundan sadece meclis çalışanları değil meclis dışından kullanıcılarda yararlanabilmiştir. TBMM Kütüphanesi 1922 yılında Mebusan Meclisinden getirtilen kitaplar ile başlayarak 1930'lu yıllara gelindiğinde Başkent'in en varlıklı kütüphanesi haline gelmiştir.

4.5. Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi

1931'de Türk Tarihini araştırmak ve duyurmak için Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti adıyla kurulan kurumun kütüphanesi bulunmuyordu. Türk Tarih Kurumu'nun gerçekleştirdiği en başarılı işlerden bir tanesi kurmuş olduğu kitaplıktır. Kurumun tüzüğünde yer alan “ Cemiyetin maksadı, Türk Tarihini tetkik ve elde edilen neticeleri neşir ve tamim etmektir” maddesinden de anlaşılacağı üzere kurum bu yolda önemli adımlar atmıştır¹⁶⁴. Kurumun kurulduğu yıllarda gelirinin fazla olmaması nedeni ile TBMM kütüphanesinden geçici olarak sağlanan kitaplarla derme oluşturulmuştur. O dönemlerde devlet yardımlarının sınırlı olduğundan kurumun kendi bütçesi ile satın alınan kitaplar ile zamanla derme çoğaltılmıştır.

1933 yılında Atatürk'ün isteği üzerine İstanbul'dan Ankara'ya aktarılan Vakıf Sillogos Kütüphanesinden tarih ve arkeoloji alanlarında 10.000 ciltlik kısım Türk Tarihi Tetkik Cemiyetine verilmiştir. Cemiyetin 3000 ciltten oluşan kütüphanesine bahsedilen derme eklenerek kütüphanede gelişmeler hızlanmıştır¹⁶⁵. 1934 yılı ve sonrasında Dr. Reşit Galip'ten, Zayti Ferencz ve Prof. Dr. Yusuf Akçura'dan, Halil Ethem Elden 'den satın alınan kaynaklarla derme büyümüş, Osman Ferit Sağlam'ın 8.000 ciltlik bağışı ile de kütüphanedeki kitap sayısı artmaya devam etmiştir. Kütüphanede bulunan kitap sayısı, gazeteler, dergiler ve haritalar hariç 28.856 cilde ulaşmıştır. Kurumun adı Türk Tarih Kurumu olarak dönüştürüldükten sonrada Türkiye

¹⁶³ “Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi Talimatnamesi” TBMM Yay., Ankara 1926, s.1-12.

¹⁶⁴ Ahmet Haşım Altınışık, *Atatürk-İnönü Dönemi Kültür Politikaları Temelinde Türk Tarih Ve Türk Dil Kurumu*, Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırşehir 2011, s.174.

¹⁶⁵ Uluğ İğdemir, ‘*Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi*’, *Türk Üniversitelerinin Gelişmesinde Üniversitedeki Kütüphanecilik Öğretiminin Rolü*, AÜ DTCF Yayınları, Ankara 1960, s.28.

Tarihini kapsayan alanlarda kaynaklar genişletilmeye ve hizmet vermeye devam edilmiştir. Bu kitaplık tarih ve arkeoloji alanlarında Ülkemizin en gösterişli kitaplıklarından biri olarak büyümeye devam etmektedir¹⁶⁶.

4.6. Türk Dil Kurumu Kütüphanesi

Kütüphane, Türkçenin özleşmesi ve gelişmesini sağlamak amacıyla kurulan Türk Dili Tetkik Cemiyeti kurumunun gelişimine uygun bir yapılanış göstermektedir. 1929 yılında Dil Encümeni, çalışmaları için ihtiyaç doğan kaynakları çeşitli şekillerde karşılayarak 1932’de Türk Dili Tetkik Cemiyeti kuruluncaya kadar küçük bir derme oluşmuştur. I. Dil Kurultayı sonrasında Genel Merkez Heyetinin aldığı karar ile bahsedilen derme Cemiyete devredilerek kütüphanenin temeli atılmıştır¹⁶⁷.

Kütüphane çok yönlü olarak yapılandırılarak, Türkçe ansiklopediler, Kök Türkçe ve Türkiye Türkçesine özgün kaynak ve sözlükler, birçok bilimsel ve konu ansiklopedileri ile Kılavuz Kaynaklar Bölümü, ayrıca dil çalışmaları, dergiler ve edebiyat konularında yayınların, yazmaların yer aldığı kaynaklar ile de Uzmanlık Bölümü olarak kütüphanede iki yönde hizmet sunulmuştur. Bu örnekler içine özel araştırma kütüphanesi niteliğinde Atatürk’ün Çankaya Kütüphanesi de eklenmektedir¹⁶⁸.

4.7. Yazma Kütüphaneleri

Yazma eserler, Türk kültürünün başlıca ürünleri olmaları ve Türk kültürü için kaynak teşkil etmeleri nedeniyle koruma altına alınmaları gereken kaynaklardı. Erimeye yüz tutmuş bu değerli kaynakların 1920’li ve 1923’lü yıllarda belirli merkezlerde toplanarak muhafaza altına alınması yolunda birçok girişim başlatılmış, hükümet programlarında konuyla alakalı bir takım zorunlu önlemler alınmaya çalışılmıştır¹⁶⁹.

Tekke, zaviye ve türbelerin kapatılmasından sonra uygulanan yasa gereği sayısız nadir ve yazma kitapların kütüphanelere kazandırılması yönünde açıklamalar yer almıştır. Açıklamada, buralarda yer alan kitapların Kütüphaneler Genel Müfettişliği kontrolünde İstanbul, Konya, Bursa gibi belirlenen illerdeki kütüphanelere

¹⁶⁶ “*Türk Tarih Kurumu Ana tüzüğü*” TTK Yayınları, Ankara 1952, s.2.

¹⁶⁷ “*Türk Dil Kurumu’nun 40. Yılı*”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1972, s.178.

¹⁶⁸ Soysal, a.g.m., s.1353.

¹⁶⁹ “*Hükümetler ve Programları 1920-1960*”, TBMM Yayınları, Ankara 1988, s.4,16.

gönderilerek korunmaya alınması sağlanacak ve katalogları hazırlanarak Bakanlığa gönderimi gerçekleşecekti. Yazma eserlerin korunması ve geleceğe aktarımı noktasında atılmış en önemli adımlardan bir tanesi olmuştur.

1926 yılına kadar Kütüphaneler, Maarif Vekâleti içerisinde oluşturulan Hars Dairesine bağlıydılar. Hars Müdürlüğü ilk olarak yazma eserlerin toplanabilmesi için Valiliklere genelge göndererek il sınırlarında yer alan kütüphanelere ellerinde nadir kitaplar bulunup bulunmadığını sormuştur. İkinci olarak Kütüphanelerden Bakanlığa gelen bilgilerin yetersizliği nedeniyle bilgilerin iki kopya olarak yeniden düzenlenerek Bakanlığa gönderilmesi bildiriliyordu¹⁷⁰.

Alman Doğubilimci Prof. Hellmut Ritter'in başkanlığında 6 ay süre ile yapılan çalışmalarda birtakım esaslar belirlenmiş, İstanbul Kütüphanelerinin Islahı için Umumi Plan Başlıklı Raporun İçeriğinde yazmaların korunması, bunun için gerekli alt yapı, fotoğraflarının çekimi, kataloglarının hazırlanması, kütüphanecilerin yetiştirilmesi ve Kütüphaneler Tasnif Komisyonunun çalışma yöntemi noktasında görüşleri yer almaktadır¹⁷¹. Yapılan çalışmalar ile İstanbul'da bulunan vakıf kütüphanelerinin otuz altısının kitapları Süleymaniye Kütüphanesinde toplanmıştır. 1957 yılına gelindiğinde 100.000'e yakın yazma esere sahip büyük bir kuruluş haline gelmiştir.

4.8. Milli Kütüphane

II. Meşrutiyet döneminde Osmanlılık yerine Ulusçuluk kavramının yerini almasıyla beraber devletin siyasal programı ile beraber kültürel programlarında da değişiklikler yer almaya başlamıştır. Bunlardan bir tanesi Başkentte Kütüphane-i Millînin kurulması kararıdır. Alınan bu karar ile İstanbul dışında Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde yaygınlaşan ulusçu kavramla birlikte milli olarak nitelenen birçok kütüphane kurulacaktır¹⁷². Cumhuriyetin ilk yıllarında Hars Müdürlüğü görevini yürüten Hamid Zübeyr Koşay tarafından hazırlanan raporda devlet kütüphanesine olan ihtiyaçtan bahsedilirken yapılan tanımlamalar ve kütüphaneye olan gereksinimlerden

¹⁷⁰ Osman Ersoy, "Kütüphaneciliğimizle İlgili Belgeler", *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, Cilt.11, Sayı.1-2, Ankara 1962, .s.23-28.

¹⁷¹ Hellmut Ritter, "Profesör Hellmut Ritter'in İstanbul Kütüphaneleri Hakkında Raporu/1935", *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, Cilt.6, Sayı.1-2, Ankara 1957, s.38-45.

¹⁷² Soysal, *a.g.m.*, s.1354.

çıkaran sonuç aslında devlet kütüphanesi terimini milli kütüphane karşılığında kullandığı şeklindedir¹⁷³.

1927 yılında dönemin Maarif Vekili Mustafa Bey, Ankara’da bir Milli Kütüphane kurulması gerektiğini “Büyük Kütüphanemizi... azami beş sene zarfında inşa etmek mecburiyetindeyiz” sözleri ile dile getirmiştir¹⁷⁴. 1928 yılında Falih Rıfkı Atay, “Ankara’nın mütevazı bir memurlar şehri değil fakat canlı ve hâkim bir irfan kaynağı olması” düşüncesini vurgulamış, milli kütüphaneyi de “yeni güzideler sınıfını yetiştirecek yeni muhitin temel taşları” arasına eklemiştir¹⁷⁵ (Atay,1928,s.1).

1936’da ise Adnan Cahit Ötüken’in Devlet Kütüphanesi bağlamında görüşlerini açıklamaya başlamasından, 1943’lü yıllara kadar yayınladığı bir dizi yazılarda bu konudaki sorunlara yoğunlaştığı görülmektedir. M. Fuat Köprülü ve M. Zekeriya Sertel gibi yazar ve gazetecilerin yazılarında milli kütüphane gündemi devam etmiştir. Milli Kütüphaneyi kurma çalışmalarının başlaması için (1946/Hazırlık Bürosu) bir süre daha beklendiğini söylemek yerinde olacaktır.

¹⁷³ Hamid Zubeyr Koşay, ‘Kütüphanelere Dair I’, *TKD Bülteni*, Cilt.9 Sayı.1-2, Ankara 1960, s.36-38.

¹⁷⁴ “Maarif Vekili Mustafa Necati Bey’in Beyanatı” *Cumhuriyet*, 19 Mart 1927, s.1.

¹⁷⁵ Falih Rıfkı Atay, “Muhasebe: Fikir ve Sanat Ankarası”, *Türk Yurdu*, Cilt.1, Sayı.2, Ankara 1928, s. 1.

V. BÖLÜM

CUMHURİYET DÖNEMİNDE HARF DEVRİMİNİN

KÜTÜPHANELERE YANSIMASI

Kitaplar, yazarlar ile bireyler arasında karşılıklı düşünce alışverişini sağlar. Sağlanan bu bilgi alışverişi sayesinde kitap insanı değiştirir. İnsan ise okudukça ve düşünceleriyle katkıda bulundukça kitabı hem biçim açısından hem de içerik açısından değiştirmektedir. Bu değişim, biriktiği sürece kütüphaneler kanalıyla ileriye doğru yayılarak devam eder. Toplumsal değişimin süratli ve yoğun olduğu Cumhuriyet döneminde ise harf devrimine bağlı olarak kütüphanelerde görülen değişimler, kitap-kütüphane ve harf devrimi arasındaki ilişki, Türkiye de kütüphanelerde görülen değişimleri tespit edebilmek için üzerinde durulması gereken unsurlar olarak değerlendirilmelidir.

5.1. Harf Devrimi ve Kitap

Bir ülkede toplum ile kütüphaneler arasında gerçek anlamda bir bağlantı kurabilmek için bir takım koşulların oluşması gerekmektedir. Bu koşullar: Okuyan-yazan bir toplum, kitaplara kendiliğinden yönelme ihtiyacı, bilginin iletişimde ve bilgiyi yaymada vazgeçilmez araçlardan olduğuna inanma düşüncesi ve ucuz yayın satın alma gücü¹⁷⁶. Bu koşulların oluşmadığı bir toplumda kütüphane, kitap ve toplum ilişkisini kuvvetlendirmek zor olabilir. Atatürk, Cumhuriyetin ilanından sonra kurulan yeni düzeni geniş kitlelere aktarabilmek ve düzenin benimsenmesini sağlamak düşüncesi ile yola çıkmış bu konularla alakalı kitapların okunmasını sağlamak istemiştir. Bu amaçlara ulaşabilmek içinde harf devriminden, millet mekteplerinden ve halkevlerinden yararlanmıştır.

Ulusal kalkınmanın artması için gerekli olan araçlardan en önemlileri okuma-yazma öğretmek ve topluma faydalı, üretken insanların yetişmesiydi. Okuma yazma öğrenen birey hem düşünce sınırını genişletecek hem de toplum içinde yaşam seviyesini yükselterek daha iyi bir iş imkânına sahip olacaktı. Harf devrimi ve sonrasında gerçekleştirilen çalışmalar bu noktadan hareketle başlamış ve devam

¹⁷⁶ Meral Alpay, *Harf Devriminin Kütüphanelerde Yansıması*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1976, s.1.

etmiştir. Atatürk, yurdun her köşesine giderek pazar yerlerinde, okullarda, belediye binalarında, kahvelerde yeni alfabeyi öğretmiş ve öğrenenleri sınava tabi tutmuştur. Çok geçmeden Türkiye'nin her köşesinde yazı tahtaları yer almış ve aydınlar tarafından halka yeni alfabe öğretilmiştir. Böylelikle 1927 yılında okuryazar sayısı 1.1 milyon iken 1935 yılında okuryazar sayısı 2.5 milyon olmuştur. Harf devrimi seferberliği ile bir taraftan okuryazar sayısı artarken diğer taraftan da okuryazar olmayanların sayısı düşürülerek çift yönlü bir başarı elde edilmiştir¹⁷⁷. Yakalanan bu başarının en önemli sebeplerinden bir diğeri ise millet mekteplerinin (1928), halk okuma odalarının (1930) ve halk evlerinin (1932) sayıca artmasıdır. Mustafa Kemal Atatürk halkevlerinden beklentisini şu sözleriyle ifade etmektedir:

“Gençlik, istikbalin ışığıdır. Gençlik mütemadiyen gelişen ve yetiştiren bir çalışmanın içinde yaşamalıdır. Millet şuurlu, birbirini anlayan, birbirini seven, ideale bağlı bir halk kitlesi halinde teşkilatlandırılmalıdır. En kuvvetli ders vasıtalarına, en yetişkin muallim ordularına malik olmak kâfi değildir. Halkı yetiştirmek, halkı bir kitle haline getirmek için ayrıca bir milli halk mesaisinin tanzimini ihmal etmeyeceğiz... Silah kuvvetinden, her türlü cebir ve madde kuvvetinden daha müessir olan fikir kuvvetidir. Milletimizi bu sahada yetiştireceğiz”¹⁷⁸.

Atatürk'ün halkevlerinden beklentisi halk odaları içinde geçerlidir. Halka verilecek okuma yazma öğreniminin, basılı kaynaklar ile desteklenmesi gereği duyulmuş bu nedenle kütüphanelerin kurulması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Yeniliğe karşı olan fikirlerle savaşıma, modern dünya görüşüne ve kültürüne sahip olma aynı zamanda şehirli ile köylü arasındaki farklılığı ortadan kaldırma amaçlarını gerçekleştirme yolunda bu kurumlar toplumla aydın kesim arasında bir köprü görevi üstlenmiştir¹⁷⁹.

Aynı zamanda Anadolu'nun en ücra bölgelerine de geleneksel türde kitapların yanı sıra yeni tür kitaplarında ulaşması sağlanmıştır. Ebat olarak küçük fakat sayıca fazla olan bu kütüphanelerin bir kısmı kapatılmış yeni açılanların bir kısmı ise Kütüphaneler Genel Müdürlüğüne bağlı kütüphaneler ile birleşerek hizmete devam etmiştir¹⁸⁰.

¹⁷⁷ M.Nuri Kodamanoğlu, Türkiye'de Eğitim (1923-1960), Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1964, s.33.

¹⁷⁸ Celal Ertuğ, Halkevlerinin Toplum Kalkınmasındaki Yeri, Halkevleri Dergisi, 10. Özel Sayı 1966, s.7.

¹⁷⁹ Halim Baki Kunter, Kuruluşlarının 32. Yıldönümünde Halk evleri, Halk evleri Genel Merkezi, Ankara 1964, s.10.

¹⁸⁰ Osman Ersoy, Halk Kütüphanelerimiz Üzerine Bir Araştırma, Güven, Ankara 1966a, s.9-12.

Bazı aydınlar ise kütüphanelerde biriken eski kitapların artık okunmayacağını, tamamen terk edileceğini düşünmüşlerdir. Hatta İslam âleminin Türk toplumuna karşı düşmanlık besleyeceği sanılıyordu. Cumhuriyetçi bazı aydınlarda Latin harflerine geçişin aniden ve baskı altında gerçekleştiğini ileri sürüyor, bir süre her iki yazınında kullanılması gerektiğini ifade ediyorlardı¹⁸¹. Bu görüşlerin dışında, her iki devri yaşamış dönemin yazarlarından Ahmet İhsan Tokgöz ise sevincini şu sözleriyle dile getirmiştir:

“Türk lisanı Türklerin konuştuğu gibi yazmak cereyanının kuruluşu, hele Latin harflerinin kabulü ile kendimi o kadar bahtiyar buluyorum ki tarif edemem. Artık bana hiçbir muharrir, hiçbir edip, lisan bilmez diyemeyecek. Eski kanaatça lisan bilmek demek, arabi ve farisi sarf kaidelerini bilmek demektir ve bir muharrir bu lisanların lügat kitaplarını alıp bizde işidilmemiş yeni kelimeler bulup çıkardıkça ve yazdıkça, koltuklarını kabartırdı. Şimdi nasıl, asıl Türkçe kelimeleri arıyorsak, on sene evveline gelinceye kadar muharrirler işidilmemiş ve yazılmamış Arapça ve Acemce kelimeleri bulup çıkarmaktan iftihar duyarlardı¹⁸².

Böylelikle harf devrimi basılı kaynağın yönünü ve yazısını değiştirmiştir. Harf devrimi sayesinde Türkçe bağımsızlaşıp canlanıyor aynı zamanda köylü, şehirli, işçi ve aydının ortak kullanabileceği dil yaratılmış oluyordu. Hedeflenen Dil, şehir ile köy arasında kültürel bağı kuvvetlendiren milli bir dil ve yayınlanan kaynaklar ile kurulması istenilen milli bir kütüphanedir¹⁸³. Bu amaçla da Türk tarihi ve geçmişi, Türk dilinin incelikleri, çıkış ve gelişim süreci araştırılıyor bu araştırmalar TTK ve TDK'nın görevlerini belirliyordu¹⁸⁴. Böylelikle yeni yazı ile ortaya çıkan yeni kitaplar eski kaynaklarda kullanılan yazıyı, dilini, tarih anlayışını değiştiriyor aynı zamanda yazılış usulünü belirleyerek bilimsel kaynaklarda batı araştırma yöntemlerinin ve tekniğinin uygulanabilmesine yol açıyordu.

Kısacası Latin harflerinin kullanımı ile birlikte bilimsel araştırmalarda kullanılacak yöntemlerde açık bir şekilde ortaya çıkıyordu. Latin harfleri ile yazılacak kitaplarda kullanılacak teknik, kataloglama ve sınıflama kıstasları, araştırma kütüphanelerin kuruluşu, basma ve düzeltmede kullanılacak işaretler vb. gibi konular zaman içerisinde çözüme ulaştırılmaya çalışılan konular arasında yer alır¹⁸⁵.

¹⁸¹ Halide Edip Adıvar, *Türkün Ateşle İmtihani*, Çan Yayınları, İstanbul 1962, s.234.

¹⁸² Ahmet İhsan Tokgöz, *Matbuat Hatıralarım*, İletişim Yayınları, İstanbul 1930-31, s.123.

¹⁸³ Tahsin Yücel, *Dil Devrimi*, Varlık Yayınları, İstanbul 1968, s.168.

¹⁸⁴ Server İskit, *Türkiye’de Neşriyat Hareketleri Tarihine Bir Bakış*, Devlet Basımevi, İstanbul 1939, s.213.

¹⁸⁵ Osman Ersoy, *Kütüphaneciliğimizin Sorunları*, Anadolu Matbaası, Ankara 1966b, s.74.

Tablo 6.1. 1918-1927 Yılları Arasında Basılan Kitap Sayısı¹⁸⁶

Yıllar	Kitap Sayısı	Yıllar	Kitap Sayısı
1918	285	1923	242
1919	441	1924	236
1920	630	1925	250
1921	698	1926	869
1922	754	1927	887
		TOPLAM	5292

Kaynak: (Alpay,1976,s.52).

Tablo 6.2. 1928-1938 Yılları Arasında Yeni Alfabe İle Basılan Kitap Sayısı¹⁸⁷

Yıllar	Kitap Sayısı	Yıllar	Kitap Sayısı
1928-1933	6292	1936	1972
1934	1468	1937	2223
1935	1618	1938	2520
		TOPLAM	16093

Kaynak: (Türkiye Bibliyografyası 1928-38. 2. cilt).

Tablo 6.1 ile Tablo 6.2 de yer alan bilgilere göre 1918-1927 yılları arasında on yıllık sürede basılan kitap sayıları ile 1928-1938 yılları arasında yeni harfler ile basılan kitap sayıları karşılaştırıldığında harf devriminin yayın sayısını olumlu yönde etkilediği ve yayın hayatına canlılık kazandırdığı görülmektedir. Bu istatistiklerde dikkate değer diğer bir nokta ilk yıllarda olduğu gibi son beş yıllık süre içerisinde de yükselişin olduğudur. Bunun sebepleri ise şu şekilde ifade edilebilir:

- Halkımız ve münevverlerimizde okuma zevkinin artması.*
- Okuma arzusunu uyandıracak mahiyette eserlerin Tab' olunması.*
- Halkevlerinde kütüphaneler tesisi ve neşriyat yapılması.*
- Maarif Vekilliği başta olmak üzere bütün resmi dairelerin neşriyat yapması.*
- Maarif Vekilliğinin ve diğer vekilliklerin hususi tabi ve muharrirlerin eserlerini satın alarak neşriyatı himaye etmesi.*

¹⁸⁶ Alpay, a.g.e., s.52.

¹⁸⁷ Türkiye Bibliyografyası 1928-1938, Devlet Basımevi, Cilt.2, İstanbul 1939.

f. *Tarih ve Dil Kurumlarının gerek Kurultay vesilesi ile gerek normal olarak ehemmiyetli basın hareketi yapmış olmaları*¹⁸⁸.

11 Ağustos 1928’ de harf devrimi hazırlıkları başlamış, 1 Kasım 1928’de kanunlaşarak 1 Ocak 1929 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Ağustos ayından Ocak ayına kadar geçen 5 aylık süreçte yazarlar ellerinde bulunan kitapları biran önce bastırarak yayınlama ihtiyacı duymuşlardır. 1928’de eski harfler ile 1084 adet kitap basılmış harf devriminden sonra 1928-1929 yılları arasında ise yeni harfler ile çok fazla kitap basılmamıştır. Yazarların ve basımevlerinin yeni harflere uyum süreci, yeni harflerle basılacak kitapların hali hazırda olmayışı, eğitim öğretim seferberliği bünyesinde fazla sayıda yeni alfabe basımına ihtiyaç bulunması ve okullar için gerekli yeni ders kitaplarının hazırlanması gibi gerekçeler basımevlerinin daha büyük kapasite ile çalışması sonucunu doğurmuştur¹⁸⁹.

Bu dönemde çevirilerde batı dilleri hâkim olmuş, İngilizce, Fransızca, Rusça ve Almanca dillerinde çeviri gerçekleşmiştir. Batıya açılma çabalarının güçlendiği bu süreçte Kur’an ve tefsirlerinin Türkçeye çevrilerek Kur’an metinlerinin büyük kitlelere kendi dilinde anlatılmak istendiği de görülmektedir¹⁹⁰. Özellikle okuryazar olmayan kesim için harf devrimi büyük kolaylıklar sağlamış, Türkçeye en yakın Latin harfleri ile okuma yazma daha da kolaylaşmıştır. Türk Dili Uzmanı Muharrem Ergin , “Latin harflerinden kurulan yeni Türk alfabesi Türkçeye şimdiye kadar giydirilmiş en iyi elbisedir” diyerek yeni alfabenin Türkçeye uygulanan en iyi alfabe olduğuna dair dikkat çeker¹⁹¹.

Yeni harfler ile kitap basımı dışında yazma eserlerin küçük topluluklar halinde buldukları yerlerden toparlanarak kütüphane binalarına taşınmaları da söz konusudur. Osmanlı İmparatorluğu döneminde 19. yüzyılın sonlarına kadar sayısı 350 olan kütüphane adı, kuruluşları ve kitapları belirlenmiştir. Bu dönemde kütüphanelerde yer alan eserlerin çoğunluğunu yazmalar oluşturmuştur¹⁹². Bu eserlerle ilgili işler Cumhuriyet döneminde Tevhidi Tedrisat Kanunu’nun kabulü ve Tekke ve Zaviyelerin kapatılması ile gerçekleşmiştir. Yazmalar buldukları

¹⁸⁸ Türkiye Bibliyografyası 1928-1938, Devlet Basımevi, Cilt.1, İstanbul 1939,s.VIII.

¹⁸⁹ Alpay, a.g.e., s.53.

¹⁹⁰ Alpay, a.g.e., s.54.

¹⁹¹ Muharrem Ergin, Atatürk ve Harf Devrimi, *Türk Kültürü*, 13. sayı, Kasım 1963, s. 83.

¹⁹²Şemin Emsen, “Osmanlı İmparatorluğu Devrinde Türkiye Kütüphanelerinin Tarihçesi I-II”, *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, Cilt.1, Sayı.2, Ankara 1960. s.120-121.

yerlerden toparlanarak en yakın kütüphanelere ya da Süleymaniye Kütüphanesine taşınmıştır¹⁹³. Özetle şöyle söylenebilir, yazma eserler ayrı bir kitap türü olarak harf devriminden sonra ele alınmış, kataloglama, kaynakların tasnifi ve okuyucuyla buluşması bilinçli bir şekilde bu dönemde gerçekleşmiştir¹⁹⁴. Böylelikle hazırlanan kütüphane fihristleri ile hafız-ı kütüpler (kütüphaneci) tarafından kitap mevcudu öğrenilerek harf devriminden sonra düzenlenen kataloglar ile de kitaplar her yaşta okuyucuya duyurulmuştur.

5.2. Harf Devrimi ve Kütüphane

Kütüphaneler topluma hizmet veren kuruluşlardır. Verilen hizmet ile bilgiyi ileterek yeni bilginin oluşumuna ortam hazırlar. Toplumsal bir yanı olan kütüphaneler, içinde bulunduğu dönemin gerek siyasi gerek ekonomik yönlerini de yansıtmaktadır. Kütüphaneden yararlanan kişi sayısı arttıkça kütüphaneye giren basılı ya da basılı olmayan her türlü kaynağın sayısı da nitelik ve nicelik yönünden artacaktır.

Harf devrimi sonrasında kütüphanelerde yaşanan değişimlere değinmeden önce Cumhuriyet öncesi kütüphanelerden bahsetmek yerinde olacaktır. Osmanlı imparatorluğu döneminde kütüphaneler hayır kurumları olarak ve vakıf yoluyla kuruluyorlardı. Bireyler tarafından kurulan bu kütüphanelerin siyasi ve hukuki yapısı üzerine yapılan bir araştırmada vakıf kütüphanelerinin daha çok toplumun ekonomik gücünün yerinde olduğu dönemlerde kurulduğuna dikkat çekilmektedir¹⁹⁵. Vakıf kütüphanelerinin diğer bir yönü ise genellikle bahçe içerisinde yer alan genellikle bir kısmı okuma amaçlı diğer kısmı da kitap deposu olarak kullanılan çift mekânlı mimari yapıdan oluşmalarıdır.

Vakıf kütüphanelerini dönemimiz kütüphanelerinden ayıran diğer bir husus ise Osmanlı İmparatorluğu bünyesinde yazılarak ya da basılarak çoğaltılan hiçbir kaynaktan birer nüsha toplanarak kurumsallaşmamış olmasıdır. Bu kütüphanelere girecek yayınlar hayır sahibi kişilerin yapabileceği yeni vakıf ya da bağışlar üzerinden gerçekleşmiştir¹⁹⁶. Bu gibi nedenlerle vakıf kütüphaneleri 19. yüzyılın ikinci yarısına

¹⁹³ Halit Dener, Süleymaniye Umumi Kütüphanesi, Maarif Basımevi, İstanbul 1957, s.33.

¹⁹⁴ Necmettin Sefercioğlu, *Türk Kütüphaneleri İçin Konu Başlıkları*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 1968, s.102-106.

¹⁹⁵ Özer Soysal, *Cumhuriyet Öncesi Dönem Türk Kütüphaneciliği*, (Sosyo-Ekonomik Yapı Üzerine Bir Araştırma), Ankara Üniversitesi DTCF., Doçentlik Tezi, Ankara 1973, s.23-30.

¹⁹⁶ Alpay, *a.g.e.*, s.66.

gelindiğinde o günün ihtiyaçlarını karşılayamaz duruma gelmiştir. Devlet özellikle aydınların desteğiyle kütüphanelerde ıslah çalışmalarına başlayarak kütüphane-i umumi isminde yeni bir kütüphane üzerinde çalışılmıştır.

1924 yılında Kütüphaneler, Maarif Vekâletine bağlandıktan bir süre sonra dönemin Hars Dairesi Müdürlüğü görevini yürüten Dr. Hamit Zübeyr Koşay'ın kütüphanelerimizin genel durumu hakkında hazırlamış olduğu rapor bu çalışmaların en güzel örneklerinden bir tanesidir. Koşay, 1925 yılında hazırladığı raporunda kütüphanelerin mevcut durumunu ve bu alanda yapılması gereken işleri şu şekilde özetlemektedir:

“1925 yılında Türkiye Cumhuriyetini teşkil eden 64 il, 395 ilçeden, 45 il merkezi ve 366 ilçede umumi kütüphane yoktur. (Yani ancak 19 il ve 29 ilçemizde umumi kütüphane mevcuttur). İstanbul kütüphanelerinde yüzbinlerce kitap bulunmasına karşılık bütün Anadolu’da en çok 60-70 bin cilt kitap bulunuyor. Bunlar çok yüksek, müzeli kıymette eserler olmakla beraber günü gereklerini karşılamaktan uzaktırlar. Bu gibi eserlere sarıklı ulema sınıfının kütüphanesi ve binalara da cami ve tekkelerin tamamlayıcı bir bölümü olarak bakabiliriz. Mevcut kütüphanelerden eski medeniyetimizi tetkik edecek âlimlerle, ibadet erbabı istifade edeceklerdir. İhtiyat-i asriyeye tekabül edecek kütüphanelerin yeniden teşkili zaruridir” Kütüphanelerde yapılması gerekenler ise yazma ve eski basma eserlerin yurt dışına kaçırılmaması için tedbir alınmalıdır. Çeşitli dünya kütüphaneleri ile mübadele yapılarak koleksiyonlar zenginleştirilmelidir. Kütüphanecilik tekniğini bilen elemanlar yetiştirilmeli, Darülfünunlarda kütüphanecilik bölümleri açılmalıdır¹⁹⁷.

Hamit Zübeyr'in raporunda da belirttiği gibi o dönemde kütüphanelerimizin koleksiyonu gerek nicelik gerekse nitelik bakımından çağın ihtiyaçlarını karşılayacak durumda değildi. 1876'lardan 1923'lere gelinen süreçte kurulan umumi kütüphaneler böylelikle geleneksel kütüphane anlayışının yanında kütüphanede yer alacak kaynaklar, okuma salonları, kütüphane üyelerine ve halka verilecek hizmetler bakımından yeni prensipler edinecektir. Yapılacak araştırmalar için sadece Arapça, Osmanlıca, Farsça yazılan kitaplarla yetinmeyip Avrupa dillerinde yazılan kitapların okunması sağlanacaktır. Fizik, kimya gibi dallarda yapılacak araştırmalarda yardımcı atlas, el kitabı ya da kaynakların dışında laboratuvar araçlarının gösterilmesi, batı

¹⁹⁷ Leman Şenalp, “Cumhuriyet Döneminde Kütüphaneciliğimiz”, *Türk Kütüphaneciliği*, Cilt. 23, Sayı. 1, Ankara 1974, s.40.

dillerini bilmeyenlerin öğrenmelerini sağlamak ve çeviriler yapmak için dernek kurarak halkın desteğini kazanmak amaçlanacaktır¹⁹⁸.

Cumhuriyet dönemine kadar kurulan Umumi Kütüphaneler;

1882- İstanbul Beyazıt Kütüphane-i Umumi

1901- Balıkesir-Umumi Kütüphane

1911- İzmir- Milli Kütüphane

1913- İstanbul-Kadıköy- Kütüphane-i Umumi

1916- İstanbul- Millet Kütüphanesi

1918- İstanbul- Süleymaniye Umumi Kütüphanesi

1923- Ankara- Umumi Kütüphanesi olarak sıralanabilir¹⁹⁹.

Yeni Türk Harfleri Kanununun ikinci maddesinde devletin tüm kurumlarında, derneklerin ve özel kurumların tamamında Türk harfleri ile yazıların yazılması ve muamele yapılması zorunluluğu tutulmuştur. Dolayısıyla kütüphaneler o dönemde Maarif Vekâlet'inin Kütüphaneler Dairesi tarafından yönetildiği için ikinci madde kapsamında yer almaktaydı. Ancak harf devriminin gerçekleşmesiyle beraber okuma yazma seferberliği sürecinde ihtiyacı karşılayacak kitaplara duyulan gereksinim umumi kütüphanelerin yanında Halkevleri Kütüphanesinin oluşum sürecini doğurmuştur²⁰⁰.

Halkevlerinin kuruluşu devletin bir politikası haline gelmiştir. Halkevi kütüphanelerinin kuruluş esaslarında yer alan her halkevinde bir kütüphane bulunması zorunluluğu bu durumun ispatı niteliğindedir²⁰¹. Böylelikle 1932-1950 yılları arasında gerek kitap sayısı ve gerekse okuyucu sayısı bakımından daha geniş halk kitlelerine hizmet verecek halk kütüphaneleri kurulmuş, aydınların ve halkın gönüllü çalışmaları sayesinde halk odaları kurularak köylere kadar kütüphane hizmetleri götürülmüştür.

¹⁹⁸ Müjgân Cunbur, *Tanzimat'ın Kütüphanelerimize Etkileri*, Türk Tarih Kurumu, Cilt. XVIII, Sayı.112, Ekim 1964, s.697-700.

¹⁹⁹ Alpay, *a.g.e.*,s.69.

²⁰⁰ Ersoy, *a.g.e.*, s.9,12.

²⁰¹ Hayrünisa Alp, *Cumhuriyet Dönemi Türk Kütüphaneleri ve Türk Kütüphaneciliği (1923-1950)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2003, s.47.

Tablo 6.3. 1935-1945 Yılları Arasında Değişim Oranlarıyla Halkevi Kütüphaneleri, Kitap ve Okuyucu Sayıları²⁰².

HALKEVİ KÜTÜPHANELERİ

Yıllar	Kütüphane	D. O.(%)	Kitap Sayısı	D. O.(%)	Okuyucu Sayısı	D. O.(%)
1935-1936	22	-	45.789	-	257.588	-
1936-1937	165	650.0	185.084	304.0	860.595	235.0
1937-1938	166	0.6	214.463	15.9	656.654	-23.7
1938-1939	207	24.7	278.985	30.1	1.294.686	97.2
1939-1940	374	80.7	374.258	34.1	1.681.195	29.9
1940-1941	377	0.8	462.817	23.7	1.169.761	-30.4
1941-1942	378	0.3	524.594	13.3	1.274.557	9.0
1942-1943	393	4.0	584.187	11.4	1.335.541	4.8
1943-1944	392	-0.3	626.082	7.18	1.339.540	0.3
1944-1945	395	0.8	648.408	3.6	1.373.672	2.5

Kaynak: (Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, 1947, s.II).

Tablo 6.3.'de 1935-1945 yılları arasında faaliyette olan halkevi kütüphane sayıları, bu kütüphanelerdeki kitap ve okuyucu sayılarına yer verilmiştir. Mevcut istatistiklere bakarak halkevlerinin faaliyette olduğu süreler içerisinde kütüphane, kitap ve okuyucu sayıları bakımından istikrarlı bir yükseliş gösterdiği görülmektedir. Bununla birlikte 1937 ve 1940'lı yıllarda Halkevi Kütüphane sayılarında azalma gözlenmektedir. O dönemlerde yaşanan ekonomik sorunlar bu azalmanın nedenleri arasında gösterilebilir. Belirtilen yıllarda Halkevi Kütüphane sayılarında ve kitap sayılarında bir azalma yokken okuyucuların yaşadığı sosyal ve ekonomik değişiklikler nedeniyle okuyucu sayılarının azaldığı ve bu durumun kütüphane kullanım oranlarına yansdığı söylenebilir.

1934 yılında çıkarılan 2527 sayılı 'Basma Yazı ve Derleme Kanunu' ile Türkiye Cumhuriyetinde her çeşit baskı yolu ile çoğaltılan ve yayınlanan belgelerden 5

²⁰² Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, Milli Eğitim İstatistikleri Genel Kitaplıklar ve Müzeler ile Halkevleri, Odaları ve Okuma Odaları Kitaplıkları İstatistikleri: 1944-1945, İstatistik Genel Müdürlüğü, Ankara 1947, s.II.

nüshasının Milli Eğitim Bakanlığına verilmesi ve bir nüshasının ise ilerde kurulması planlanan Milli Kütüphaneye devredilmek üzere Basma Yazı ve Derleme Müdürlüğünde bekletilmesi kararı Milli Kütüphanenin yayınlarının oluşmasını sağlayan kanunlardan bir tanesidir. Bahsedilen kanun ile İzmir Milli, İstanbul Beyazıt ve Ankara Umumi Kütüphanelerinde de birer nüsha elde edildiği için bu kütüphaneler buldukları bölgelerde merkez kütüphane konumuna gelmişlerdir. Derleme kanunundan önce 1933'lü yıllara kadar tüm yayınları içermeyen 16 sayılı Bibliyografya bülteni, derleme kanunundan sonra yerini Türkiye Bibliyografyasına bırakmıştır. Türkiye Bibliyografyasında 1928 ile 1934 yılları arasında çıkan tüm yayınların bibliyografyaları derlenerek bir cilt halinde yayınlanmıştır²⁰³.

Cumhuriyet dönemi, milli kütüphanelerin yanı sıra belli alanlarda araştırma yapmak isteyen okuyuculara yönelik araştırma kütüphaneleri kurarak, araştırma kütüphanelerine de açıklık getirmiştir. 1920 ile 1932 yılları arasında kurulan araştırma kütüphaneleri:

1920 Ankara - T.B.M.M. Kütüphanesi

1924 İstanbul - Türkiyat Enstitüsü Kütüphanesi

1925 İstanbul - Üniversite Kütüphanesi (1934)

1925 Ankara - Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi

1929 İstanbul - İnkılap Müzesi Kütüphanesi

1932 Ankara – Türk Dil Kurumu Kütüphanesi

Verilen bilgiler ışığında süreci harf devriminden önce ve harf devriminden sonra olarak değerlendirmek mümkündür. Devrimden önce geleneksel kütüphaneler yeniden örgütlenerek devam ederken harf devrimi sonrası yeni kütüphaneler inşa edilmiştir. Örneğin halka hizmet amacıyla planlanan tasarlanan kısa ömürlü ve deneme niteliğinde olan Umumi kütüphaneler devrimden sonra şehir merkezleri kütüphaneleri haline gelmiştir. İstanbul, Ankara ve İzmir'deki kütüphanelerin derleme yayınları toplanarak eski harfle basılı yayınlar ile yeni harfler ile basılı yayınlar bir araya getirilmiştir. Cumhuriyet devrinde çıkarılan kanunlar ile harf devrimi öncesi ve

²⁰³ Leman Şenalp, "Atatürk Dönemi ve Kütüphaneler", *Atatürk Araştırma Dergisi*, Cilt.7, Sayı.21, Temmuz 1991. s.499-518.

sonrasında gerçekleştirilen nakiller aracılığıyla Süleymaniye Kütüphanesi muhteşem bir kütüphaneye dönüşmüştür²⁰⁴.

1920-1938 yılları arasında okul ve çocuk kütüphaneleri ön plana çıkarılamamıştır. Toplumun örgütlenmesi, Türk milletine yeni birer kimlik kazandırılması, milli eğitimin gerçekleştirilmesi için öncelikle okullar kurulmaya çalışılmıştır. Okul kütüphanelerinin eğitim ve öğretimde etkin olabilecek güçte örgütlenmesi gerçek manada gerçekleştirilemez²⁰⁵. Bu süreçte Halkevleri ve Halk odaları her yaştan okuyucuya hizmet vermeyi amaçlamıştır. Yeni alfabe ile basılan çocuk kitapları harf devriminden hemen sonra hazırlanmıştır fakat dönemin içinde bulunduğu şartlar nedeniyle çocuk kütüphaneleri uygulamaya konulmamıştır²⁰⁶.

Kütüphaneler Müdürü aynı zamanda Kütüphaneler Müfettişliği görevi yapan Hamit Zübeyr Koşay 1925 yılında hazırladığı raporda Halk kütüphanelerini umumi kütüphanelerden ayırarak halk kütüphanelerini şöyle tanımlamaktadır: “Halk kütüphaneleri ilmi olmaktan ziyade terbiyeyi bir mahiyeti haizdirler.... Halk kütüphanelerinden halkın layiki ile istifade etmesi için okuma yazma bilmeyenlere kurslar açmak, ilkokuldan zayıf yetişenlere yüksek halk okulları kurmak yerinde olacaktır. Gezici Kütüphaneler de örgütlenmelidir.... Halk yayınlarını artırmak gerekir”²⁰⁷. Koşay’ın bahsettiği bu görevler harf devrimi gerçekleştirildikten sonra kurulan halkevleri kütüphanelerinin faaliyetleri arasında yer almaktadır. Böylelikle halkevi kütüphaneleri, Türkiye Cumhuriyetindeki kültürel boşluğu doldurarak görevi gereği halk eğitimine de katkıda bulunmuştur.

Harf devrimi ile Türkiye Cumhuriyeti bünyesinde bulunan eski kütüphaneler yeniden derlenerek örgütlenmiş, bunun yanında yeni kütüphaneler kurularak yaygınlaştırılmaya çalışılmıştır. Eski harfler ile yazılan basmaların katalogları hazırlanırken yeni harfli kaynakların bibliyografyaları hazırlanmış ve yayınlanmıştır böylelikle harf devrimi ile birlikte bütün yayınlardan toplumun her kesiminin yararlanması sağlanmıştır²⁰⁸. Kısacası harf devrimi ile beraber kütüphaneler yeniden canlandırılarak eski kaynaklar İstanbul, Ankara, Konya gibi merkezlerde toplanmış ve

²⁰⁴ Alpay, *a.g.e.*,s.72.

²⁰⁵ Özer Soysal, *Türkiye’de Okul Kütüphanesi*, Türk Kütüphaneciler Derneği, Ankara 1969, s.3-5.

²⁰⁶ İskit, *a.g.e.*, s.273.

²⁰⁷ Koşay, *a.g.m.*, s.39.

²⁰⁸ Adnan Ötügen, *Bibliyotekçinin el kitabı*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1948, s.419-423.

bilimsel araştırmalar için sunulmuştur. Aynı zamanda belirli dallar ile ilgili yayınları toplamak üzere araştırma kütüphaneleri kurulmuřtur²⁰⁹. Fakat bu dönemde bu işlerin yürütülmesi için gerekli kanunlar, yetişmiş personel, amaca uygun kütüphane binaları ve yeteri kadar okuyucu olmadığı için basılı kaynakların toplanması ve örgütlenmesi istenilen düzeyde olamamıştır. 1927'lerde nüfusun yaklaşık %10'u okuma yazma biliyor iken bu oran 1935'lerde %20'ye çıkmıřtır²¹⁰.

Türkiye'de o tarihlerde henüz tek bir üniversite mevcuttu. Ankara Üniversitesi yeni yeni kurulmaya başlamış, kütüphanelerde henüz amaca uygun satın alma ve değişim söz konusu değildi. Mevcut kaynaklar, bağışlar ya da farklı kütüphanelerden gelen nakiller üzerine kurulu koleksiyondan ibaretti. Henüz Türkiye'de bulunan kütüphaneleri örgütleyecek milli bir plan söz konusu değil aynı zamanda kütüphane koleksiyonunu kuracak bir okuyucu kitlesi ya da nitelikli kütüphaneciler de mevcut değildi. Bu koşullara rağmen Cumhuriyet döneminde yayın hayatıyla ilgili çıkarılan yeni kanunlar sayesinde milli yayınların kütüphanelere akışı sağlanmış, Darülfünun İstanbul Üniversitesine dönüştükten sonra sırasıyla Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi gibi fakülteler açılarak, batılı kaynakların araştırma kütüphanelerine hızlıca akışı saęlanmıřtır²¹¹.

²⁰⁹ Stummvoll, *a.g.m.*, s.325-329.

²¹⁰ Hirsch, *a.g.e.*, s.229-230.

²¹¹ Alpay, *a.g.e.*, s.79.

SONUÇ

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk, modern bir devlet kurmak ve Cumhuriyeti yaşatmak maksadıyla siyasi, sosyal, kültürel, hukuki ve birçok sahada esaslı ve geniş çaplı değişimler yapmıştır. Birçok sahada gerçekleşen bu inkılapların yaşayabilmesi için eğitilmiş, bilinçli ve değişimleri benimseyebilecek bir topluma ihtiyaç vardı. Böyle bir toplumun alt yapısı öncelikle okuma yazma oranının yüksek olduğu bir toplum ile gerçekleştirilebilirdi. Bu doğrultuda harf inkılabı gerçekleşmiş inkılap çağdaşlaşma yolunda en önemli adımlardan bir tanesi sayılmıştır. Harf inkılabı, Cumhuriyet rejiminin sürekliliği için gerçekleşmiş en temel inkılaplardan biridir. Harf inkılabı sadece okuma-yazmayı yaygın hale getirmekle sınırlı kalmamış, hem sosyal hem de kültürel anlamda toplum içerisinde kökten değişiklikler meydana getirmiştir.

Cumhuriyetin geleceği ve sürekliliği için Atatürk'ün gerekli gördüğü bu inkılabı o dönemde bazı aydınlar karşı çıkmıştır. Gerçekleşecek inkılap ile İslam dünyası ile bağlarımızın kopacağı yönünde fikirlerini dile getiren aydınlar inkılabı karşı durarak bu durumun gerçekleşmemesi gerektiğini savunuyorlardı. Çok yoğun eleştirilere rağmen Atatürk, çağdaşlaşma yolunda atılacak bu önemli adım için her türlü ayrıntıyı düşünerek Harf inkılabı çalışmalarının içerisinde kendisi de yer almış ve memlekette gezilere çıkarak yeni Türk harflerini halka öğretmiştir. Çünkü inkılapların benimsenmesi için inkılapları yaşatabilecek eğitilmiş kitlelerin varlığına ihtiyaç vardır. Bu görevi yerine getirecek araç ise Harf inkılabıdır.

Harf inkılabının başarıya ulaşması amacıyla 1 Ocak 1929 tarihinde Millet Mektepleri faaliyetlerine başlamıştır. Böylelikle 1928'de gerçekleşen harf devrimi ile ülke çapında ve devlet desteğiyle başlayan seferberlik, Millet mektepleri ülkede hızla yaygınlaşarak, toplumun büyük bir kesiminin yeni harfleri kısa sürede öğrenmesi sağlanmıştır. Seferberlik halinde devlet desteğiyle başlayan bu hareketin hedef kütlesinde kadın ve erkekler olmak üzere köylüsü, işçisi, amelesi, askeri ve de hapisyanede yer alan insanlarla birlikte her kesimden insanlar yer almıştır. Bu süreçte kendine yetebilen, günlük hayatta karşılaşılabileceği sorunları kendi kendine çözümleyebilecek yeterlilikte ve donanımda bireyler yetiştirmek hedeflenmiştir. Belirtilen hedefleri gerçekleştirmek ve okuma yazmanın sürekliliğini sağlayabilmek için Millet mekteplerinin yanında Halk evleri ve Halk okuma odaları da kurulmuştur.

Harf devriminin yanı sıra bu dönemde tarih alanında ki çalışmalarda hızla devam etmiştir. Türklerin geçmişinin çok eskilere dayandığı, dünya uygarlığına mühim katkıları olduğu ispatlanmaya çalışılarak Türk milletine kendi tarihinin ve dilinin derinlikleri tanıtılmaya çalışılmıştır. Halkın ortak bir amaç doğrultusunda hareket etmesini sağlayacak ana unsurlar içerisinde dil ve tarih olguları yer almaktadır. Mustafa Kemal Atatürk, bu alanlarda bilimsel çalışmaların hızlanması adına Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumu'nun oluşumuna da öncülük etmiştir.

Cumhuriyetin 10. yıldönümünde gerçekleştirilen bir baloda söylediği “zamanla kültür vahdeti siyasi vahdetle erişir” sözleri ile Atatürk, dil ve tarih konusundaki hassasiyetini dile getirmiş, gençlik ideoloji istiyor şeklide fikrini söyleyen aynı zamanda Talebe Cemiyeti Başkanı olan Mehmet Ali isimli genci yanına çağırarak gence hitaben şu konuşmayı yapmıştır:

“Biz onbeş milyonuz, dünyadaki Türkler onbeş milyondan ibaret değil. Şu haritaya bak; dünyanın her tarafında Türkler yaşıyor. Bugün için siyasi bir vahdet düşünülemez. Çeşitli engeller var. ‘Güneş Dil Teorisi’ üzerinde durmam bunun için. Dil-tarih inkılâbını yaymak istiyorum. Meseleye bir kültür birliğinden başlamak lâzım. Evvelâ lehçemizi düzeltelim. Türkiye’de konuşulan Türkçe, bütün Türk âleminde anlaşılmalıdır. Zamanla kültür vahdeti siyasi vahdete erişir. Ama yüz yıl sonra, ama elli yıl sonra. Bundan büyük ideal olur mu?”²¹²

Türk kimliğine ulaşabilmek için ortak bir dilin ve ortak bir tarihin benimsenmesi gerektiği bu sözler ile ifade edilmektedir. Atatürk’ün dil ve tarih alanlarında giriştiği çabalar, şüphesiz arzu edilen kültür birliğinin sağlanmasına verdiği önemi ve Türk gençliğine gösterdiği ana ideolojiyi yansıtması açısından da büyük önem arz etmektedir. Aynı zamanda tarih çalışmalarına da ağırlık verilmiş, Türklerin dilinin ve tarihinin zenginlikleri tüm dünyaya tanıtılmaya çalışılmıştır. Türklerin geçmişinin çok eskilere dayandığı ve medeniyetlere büyük katkılar sağladıkları kanıtlanmaya çalışılmış ve bu alanda yeni tezler oluşturulmuştur. Bu araştırmalar ile yapılan çalışmalar tarihi yazmanın ciddiyetini ortaya koyarak tarih araştırmalarının uzman tarihçiler tarafından değerlendirilmesi gerekliliğini açıkça ortaya koymuştur. Böylelikle 1930’lu yıllarda tarih için verilen mücadele sayesinde Ülkemizde modern anlamda bir tarih yazıcılığı ve bilimsel verilerle gerçekleştirilen bir araştırma ortamının oluşmasına katkı sağlanmıştır.

²¹² Tanju Cılızoğlu, *Kader Bizi Una Değil Üne İtti, Çağlayangil'in Anıları, Çağlayangil'le Anılar*, Bükre Yayınları, İstanbul 2000, s. 64-65.

Bu çalışmaların gerçekleştirilmesi ve yaşanan değişimin halka anlatılıp benimsetilmesinde halkevlerinin büyük rolü vardır. Kütüphanelerin yaygınlaşması ve topluma okuma alışkanlığı kazandırılması yolunda da özellikle halk okuma odaları ve halk evlerinin büyük katkıları olmuştur. Her iki kuruluşun talimatnamelerinde yer alan ön koşulun kütüphane kurulma şartının olması nedeniyle kütüphaneler, eğitim seferberliği içerisinde aktif rol oynamışlardır. Bu kütüphaneler, Harf devrimi sonrasında çevrilen ve basılan batı klasikleri ve diğer kitapları temin edilerek halkın okuma alışkanlığını geliştirmede yardımcı olmuşlardır. Bu dönemin halkevi kütüphaneleri okuyucu sayılarına dayanarak, kütüphanelerin en çok toplumsallaştığı dönem olduğu yönünde yorumlamak mümkündür.

Halkevlerinin dokuz etkinlik alanlarından biri olan Kütüphane ve Yayın şubesi ile de birçok konuda yayın türü ve sayısı arttırılarak diğer şubeler aracılığı ile köylere kadar seyyar kütüphaneler kullanılarak hizmet götürülmüştür. Bu sayede çok kısa bir süre içerisinde okuyucu sayısında önemli bir artış sağlanmıştır. Fikirler dergisinde yer alan “Gençlik Sayfası” alanında gençlere okuma-yazma alışkanlığı kazandırılarak gençlerin duygu ve düşüncelerinin gelişimi için fırsatlar yaratılmıştır²¹³.

Yine halk kütüphanelerinin oluşmasına etkili olan Halkçılık ilkesi 1924 anayasasında yerini bulmuştur. Anayasadaki bu madde ile halk kütüphaneleri içerisinde yer alacak her türlü eğitim ve kültür kurumları ve bu kurumların vereceği hizmetler devlet tarafından belirlenerek kütüphaneler örgütlenmeye çalışılmıştır. Dönemin içerisinde bulunduğu sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi süreç nedeniyle toplum içerisinde farklı gelir dağılımları, eğitim ve kültür düzeyleri hâkim olmuştur. Bu ortamda sağlıklı kütüphane hizmetlerinden söz etmek mümkün değildir. Harf devrimi kütüphanelerde biriken eski harflerle yazılan eserler ile yeni harflerle yazılan eserleri iki gruba ayırmıştır. Yeni harflerle basılan eserler hızla çoğalmaya başlamış ve Anadolu'nun her köşesine yayılma sürecine girmiştir.

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren kitap mevcudunun belirlenebilmesi için yoğun çabalar sarf edildiği gözlenmiştir. Harf devriminden sonra memlekette bulunan yazma ve basma eserler zamanla nadir eserler konumuna gelmiştir. Bir anlamda

²¹³ Sultan Civci, *Halkevleri Ve İzmir Halkevi'nin Faaliyetleri (1932-1951)*, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir 2013, s.135.

günlük ihtiyacı karşılayamaz duruma gelen bu eserlerin tespit edilmesi ve kataloglarının hazırlanması için çeşitli çalışmalar yapılmıştır.

Harf devriminin Cumhuriyet dönemine yansımalarından bir diğeri ise bu dönemde basılan kitap sayısındaki artış olarak değerlendirilebilir. 1928 ile 1938 yılları arası ilk on yıllık süreçte ülke içinde basılan kitap sayısı 16.093'tür. Oysaki 1918- 1927 yılları arasında basılan kitap sayısı da sadece 5292'dir. Kütüphaneler Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlandıktan sonra örgün eğitimin birer parçası haline gelmişlerdir. Cumhuriyet dönemi eğitim programları içerisinde kütüphaneler, topluma ulaşmak ve toplumun kültür seviyesini yükseltmek için araç olarak görülmüşlerdir. Osmanlıdan devir olan kütüphanelerin mevcudu korunarak ve geliştirilerek halk eğitimi için yaygın eğitim kurumları olarak değerlendirilmişlerdir. Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu ile yurdun içinde basılan her yayının kütüphanelere akışı sağlanarak harf devrimi programı içerisinde yer alan milli kütüphanenin kurulması için gerekli alt yapı sağlanmıştır.

Atatürk, memlekette yer alan kurumların tamamıyla Türk devletini çağdaş uygarlık seviyesine ulaştırmak için milli bir eğitim ve nitelikli bir eğitim kadrosu oluşturmayı amaçlamıştır. Bu amaca ulaşma yolunda öncelik olarak nitelikli insan gücünü artırmak, öğretmenlerin en donanımlı şekilde yetişmelerini sağlamak ve milleti bilinçlendirmek amacıyla eğitim kurumlarına gereken destek verilmiştir. Bu süreçte çok kısa zaman içerisinde gerçekleştirilen birçok devrim ile toplum bilinçlendirilerek memlekette bulunan en uzak köylere de eğitim götürülmeye çalışılmıştır.

Sosyal ve kültürel inkılapların hazırlandığı ve gerçekleştiği bu süreçte, 1920-1938 yılları arasında Türkiye'de görülen örgün ve yaygın eğitim anlayışı, milli kütüphane, araştırma kütüphaneleri, üniversite kütüphaneleri ve halk kütüphaneleri gibi yeni kütüphanelerin kuruluşlarını hızlandırmıştır. Bunun yanında bu kütüphanelerin sürekli olarak modernleşmesinin devlet politikası olarak hedeflendiği görülmüştür. Sonuç olarak bu dönemde kütüphanelerin sadece bilgi aktaran yönleriyle değil, topluma ulaşarak bireylerin her alanda sosyal ve kültürel gelişimlerine ve sürekliliğine katkı sağlayan önemli bir kurum olarak hizmetlerine devam etmiştir.

KAYNAKÇA

Gazeteler

Cumhuriyet, 9 Kasım 1928, s.1-2.

Hâkimiyet-i Milliye, 5 Mart 1923, s.2.

Cumhuriyet, 19 Mart 1927, s.1.

Milliyet, 4 Şubat 1970, s.2.

Vatan Gazetesi, 19 Mart 1924, s.3.

Tetkik Eserler

ADIVAR, Halide Edip, *Türkün Ateşle İmtihanı*, Çan Yayınları, İstanbul 1962.

AKTAŞ, Ayşe Önder, *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Siyasal Kitabevi, Beşinci Baskı, Ankara 2004.

AKYÜZ, Yahya, “Atatürk’ün Eğitim Düşüncesinin Kökenleri”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt.VIII, Sayı.23, Ankara 1992, s.233-239.

AKYÜZ, Yahya, *Türk Eğitim Tarihi*, Alfa Yayınları, İstanbul 2001.

ALBAYRAK, Mustafa, “Millet Mekteplerinin Yapısı ve Çalışmaları (1928-1935)”, Ankara, *ATAM Dergisi*, Cilt.29, Sayı.10, Ankara 1994, s.471-483.

ALP, Hayrünisa, *Cumhuriyet Dönemi Türk Kütüphaneleri ve Türk Kütüphaneciliği (1923-1950)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2003.

ALPAY, Meral, *Harf Devriminin Kütüphanelerde Yansıması*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1976.

ALTINIŞIK, Ahmet Haşim, *Atatürk-İnönü Dönemi Kültür Politikaları Temelinde Türk Tarih Ve Türk Dil Kurumu*, Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırşehir 2011.

ANAMERİÇ, Hakan ve RUKANCI, Fatih. “Belgelerle Türk Kütüphanecilik Tarihi (1938-1960): Retrospektif Bir Değerlendirme (I)”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt.2, Sayı.1, Erzurum 2017, s.49-70.

ARSLAN, Mehmet Metin, (Kasım 2008), “Atatürk Dönemi Okuma Yazma Seferberlikleri”, *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi*, Yıl.9, Sayı.105, Erişim Tarihi: 03.04.2019, <https://docplayer.biz.tr/22227762-Icindekiler-kas-m-2008-selami-yalc-n-ed-tor-den-2-fuat-ovat-10-kasim-ve-gaz-mustafa-kemal-ataturk-4-mehmet-metin-arслан-ataturk-donem.html>.

ATAY, Falih Rıfkı, “Muhasebe: Fikir ve Sanat Ankarası”, *Türk Yurdu*, Cilt.1, Sayı.2, Ankara 1928. s. 1.

AVCI, Cemal, “Harf İnkılabı ve Millet Mektepleri”, *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, Cilt. III, Sayı.1, Antalya 2013, s.43-60.

AYDEMİR, Şevket Süreyya, *Tek Adam*, Yükselen Matbaası, İstanbul 1969.

BAHADIR, Ziyet, *Köy Enstitülerinin Sosyolojik İncelenmesi*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sivas 1994.

BALTACI, Cahit, “Cumhuriyet 75. Yılında Türk Eğitim Sistemi”, *Cumhuriyet III: Sosyal Değerlendirme*, C.III, Sayı. 23-24, Yeni Türkiye Yayınları, İstanbul 1998, s.2062-2072.

“Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü” Milli Eğitim İstatistikleri Genel Kitaplıklar ve Müzeler ile Halkevleri, Odaları ve Okuma Odaları Kitaplıkları İstatistikleri: 1944-1945, İstatistik Genel Müdürlüğü, Ankara 1947.

BAŞGÖZ, İlhan & WILSON, Howard E., *Türkiye Cumhuriyetinde Eğitim ve Mustafa Kemal*, Dost Kitapevi, Ankara 1981.

BAYRAKTAR, Nuray, *Halkevlerinin Ülke Kültürüne İnsanın Gelişimi ve Dönüşümü Açısından Katkıları*, Halkevleri Yayınları, Ankara 1999.

BORAY, Ferit Erden, *Öncesi ve Sonrasıyla Cumhuriyet Tarihi*, Kum Saati Yayıncılık, İstanbul 2010.

“CHF Halkevleri Talimatnamesi”, Hâkimiyeti Milliye Matbaası, Ankara 1932, Erişim Tarihi: 23.03.2019, <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/2495>.

“CHP Halkevi Öğreneği”, Recep Ulusluoğlu Matbaası, Ankara 1938.

CILIZOĞLU, Tanju, *Kader Bizi Una Değil Üne İtti, Çağlayangil'in Anıları, Çağlayangil'le Anılar*, Büke Yayınları, İstanbul 2000.

CİVÇİ, Sultan, *Halkevleri Ve İzmir Halkevi'nin Faaliyetleri (1932-1951)*, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir 2013, s.135.

CUNBUR, Müjgân, Ekim 1964, “Tanzimat’ın Kütüphanelerimize Etkileri”, *Türk Tarih Kurumu*, Cilt. XVIII, Sayı.112, Erişim Tarihi: 29.06.2019, <https://www.ttk.gov.tr/yayinlarimiz/dergi/bellekten-cilt-xxviii-sayi-112-yil-1964-ekim/>

ÇEÇEN, Anıl, *Atatürk'ün Kültür Kurumu Halkevleri*, Gündoğan Yayınları, Ankara 1990.

DEMİR, Nurettin ve YILMAZ, Emine, *Bitmeyen öykü: Alfabe Tartışmaları-Rapor*, Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, Ankara 2014.

DENER, Halit, Süleymaniye Umumi Kütüphanesi, Maarif Basımevi, İstanbul 1957.

DERVİŞOĞLU, Fatih M., “Resmî Tarih Tezine “Türk Tarih Tezine” Farklı Çıgırlar, Kurumlar ve Bir Tarih Alimi Zeki Velidi Togan”, *Turkish Studies*, Cilt.10, Sayı.3, Ankara 2015, s.343-352.

DİLAÇAR, A., ‘Atatürk’ün Ölümünden Sonraki Yengisi’, Haz. Konur Ertop, Cumhuriyet Dönemi Düşünce Yazıları Seçkisi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998.

DOĞANER, Yasemin, “ Atatürk Dönemi Türkiye’inde Sosyo-Kültürel Değişim”, *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi ICANAS 38*, 2007, s.235-260.

DÖNMEZ, Cengiz, “Atatürk ve Harf İnkılabı”. *ATAM Dergisi*, Cilt.79, Sayı.27, Mart 2011, s. 37-70.

EMSEN, Şemin, “Osmanlı İmparatorluğu Devrinde Türkiye Kütüphanelerinin Tarihçesi I-II”, *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, Cilt.1, Sayı.2, Ankara 1960. s.119-126.

ERASLAN, Cezmi “Türk İnkılâbında Yöntem ve Anlayış”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, Cilt.1, Sayı.2, Ekim 2003, s. 129-162.

ERGİN, Muharrem, Atatürk ve Harf Devrimi. *Türk Kültürü* 13. sayı, Kasım 1963, s. 82- 85.

ERGÜN, Mustafa, *Atatürk Devri Türk Eğitimi*, Ocak Yayınları, Ankara 1997.

EROĞLU, Hamza, GÖNÜLAL, İsmet ve ARIKAN, Muzaffer, *Atatürk ve Türk Toplumunu*, Türkiye Ziraat Donatım Kurumu Yayınları, Ankara 1981.

ERSOY, Osman, “Kütüphaneciliğimizle İlgili Belgeler”, *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, Cilt.11, Sayı.1-2, Ankara 1962. s.22-28.

ERSOY, Osman, *Halk Kütüphanelerimiz Üzerine Bir Araştırma*, Güven Matbaası, Ankara 1966a.

ERSOY, Osman, *Kütüphaneciliğimizin Sorunları*, Anadolu Matbaası, Ankara 1966b.

ERTUĞ, Celal, ‘Halkevlerinin Toplum Kalkınmasındaki Yeri’, *Halkevleri Dergisi*, 10. Özel sayı 1966, s.6-9.

GEORGEON, François, *Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri (Yusuf Akçura 1876-1935)*, Çev. Alev Er, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1999.

GOLOĞLU, Mahmut, *Tek Partili Cumhuriyet (1931-1938)*, Goloğlu Yayınları, Ankara 2009.

GÜNDÜZ, Ömer ve FIRAT, İsmail (Ekim 2014), “Dil Devriminin Gerçekleşmesinde Türk Dil Kurumunun Rolü”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt.7, Sayı.34, Erişim Tarihi: 20.07.2019, <http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt7/sayi34english.htm>.

GÜRKAN, Tanju, ‘VII. Bölüm: Eğitim’, *Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü-1920-1938 Atatürk Dönemi*, Atatürk Kültür Merkezi, 2. Cilt, Ankara 2009, s.709-711.

GÜVENÇ, İhsan, ‘Kuruluş’, Köy Enstitüleri Amaçlar-İlkeler- Uygulamalar, Haz. Mustafa Aydoğan, Çağdaş Eğitim Vakfı Yayınları, Ankara 2007.

GÜZ, Nurettin, ‘Kültür Ocakları Olarak Halkevleri ve Halkevleri Dergileri’, Der. M. Işık, A. Erdem, *Tüm Yönleriyle Medya ve İletişim*, Eğitim Kitabevi Yayını, Konya 2008, s.65-95.

“Halkevleri İdare ve Teşkilat Talimatnamesi”, Zerbamat, Ankara 1940.

HEİD, Uriel, *Türkiye’de Dil Devrimi*, Çev. Nejlet Öztürk, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2001.

HİRSCH, Ernst E., *Dünya Üniversiteleri ve Türkiye’de Üniversitelerin Gelişmesi cilt I*, Ankara Üniversitesi Yayınları, 2. Baskı, Ankara 1998.

“*Hükümetler ve Programları 1920-1960*”, TBMM Yayınları, Ankara 1988.

İBA, Şeref, Türkiye Büyük Millet Meclisi, *Osmanlı’dan Günümüze Meclis İçtüzük Metinleri*, TBMM Yayınları, Ankara 2007, Erişim Tarihi:05.06.2019, <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/2351?locale-attribute=en>.

İĞDEMİR, Uluğ, ‘*Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi*’, *Türk Üniversitelerinin Gelişmesinde Üniversitedeki Kütüphanecilik Öğretiminin Rolü*, Ankara Üniversitesi DTCF Yayınları, Ankara 1960.

İLGÜREL, Mücteba, *Millet Mektepleri, Doğumunun 100. Yılında Atatürk’e Armağan*, İÜEF Yayınları, İstanbul 1981, s. 25-35.

İNAN, A. Afet, *M. Kemal Atatürk’ün Karlsbat Hatıraları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1983.

İNAN, Rauf, “Gazi’nin/Atatürk’ün/Halkçılık Ülküsü”, *Türk Tarih Kurumu Belleten*, Cilt.52, Sayı. 204, Kasım1988, s. 869-911.

İSKİT, Server, *Türkiye’de Neşriyat Hareketleri Tarihine Bir Bakış*, Devlet Basımevi, İstanbul 1939.

“*İstanbul Araştırma Merkezi, Öğretim ve Eğitim Araştırma Grubu*”, (Kasım-Aralık 1985) ‘Millet Mektepleri-Köy Yatı Dersaneleri’, BTDD, Cilt. 9, Sayı.10, s.100-116.

“*İstatistik Umum Müdürlüğü, Kültür İstatistikleri 1935-1936*”, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, Ankara 1937.

JASCHKE, Gotthard, *Yeni Türkiye’de İslamlık*, Çev. Hayrullah Örs, Bilgi Yayınevi, Ankara 1972.

KANSU, Mazhar Müfit, *Erzurum’dan Ölümüne Kadar Atatürk’le Beraber*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1986.

KARA, Adem, *Halkevleri Nedir?*, Halkevleri Yayınları, Ankara 1999.

KARAER, İbrahim, *Türk ocakları ve İnkılaplar (1912-1931)*, Türk Yurdu Yayınları, Ankara 1992.

KARAL, Enver Ziya, 'Atatürk ve Tarih', Haz. Konur Ertop, *Cumhuriyet Dönemi Düşünce Yazıları Seçkisi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998.

KARPAT, H. Kemal, 'Traditionnalist Elite Philosophy and the Modern Mass Media', *Political Madernization in Japan and Turkey*, (Editted by Robert E. Ward and Dankward A. Rustow,) 2 nd Printing, Princeton University Pres, Princeton 1970.

KAVCAR, Cahit, "Atatürk ve Kültür Reformu", *Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt. IV, Sayı.12, Eylül 1988, s. 915-923.

KILIÇ, Fahri, *Yeni Türk Alfabesinin Kabulü ve Öğretilmesinde Kullanılan Yöntemler-Araçlar*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2011.

KILINÇ, Aygöl, *Atatürk Dönemi Kültür Politikasının Türk Toplumsal Yaşamına Etkileri ve Katkıları*, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Malatya 2005.

KILINÇ, Mustafa, "Millet Mekteplerinin 1929 Yılı Eğitim Öğretim Faaliyetlerinin Cumhuriyet Gazetesine Göre Basına Yansımaları", *International Journal of Social Science Research*, Cilt.7, Sayı.1, Haziran 2018, s.93-102.

KİLİ, Suna, *Türk Devrim Tarihi*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2001.

KODAMANOĞLU, M. Nuri, *Türkiye'de Eğitim (1923-1960)*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1964.

KOŞAY, Hamid Zubeyr, 'Kütüphanelere Dair I', *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, Cilt. 9, Sayı. 1-2, Ankara 1960, s.36-40.

KORKMAZ, Zeynep, *Atatürk ve Türk Dili-Belgeler*, TDK Yay., Ankara 1992.

KORKUT, Hüseyin, *Türk Üniversiteleri ve Üniversite Araştırmaları*, AÜ Eğitim Bilimleri Fakültesi Yay. (No.134), Ankara 1984.

KORKUT, Hüseyin, 'VII. Bölüm: Eğitim', *Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü-1920-1938 Atatürk Dönemi*, 2. Cilt, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara 2009, s. 713-727.

KÖKEN, Nevzat, *Cumhuriyet Dönemi Tarih Anlayışları ve Tarih Eğitimi*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Isparta 2002.

KÖKER, Levent, *Modernleşme Kemalizm ve Demokrasi*, İletişim Yayınları, İstanbul 1995.

KÖPRÜLÜ, M. Fuat “Halkevlerinin İçtimai Rolü”, *Ülkü*, Cilt. XIV, Sayı:84, Ankara 1940, S.483-495.

KUNTER, Halim Baki, *Kuruluşlarınının 32. Yıldönümünde Halk evleri*, Halk evleri Genel Merkezi, Ankara 1964.

KÜLEBİ Cahit ve BELGE Murat “Türk Dili”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C.10, İstanbul 1983, İletişim Yayınları.

LEVENT, Agâh Sırrı, *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*, Türk Dil Kurumu, Ankara 1972.

“Maarif 1933-34 Halk Okuma Odaları ve Umumi Kütüphaneler İstatistiği”, TCBIUM Yayınları, Ankara 1935.

“Maarif Vekili Mustafa Necati Bey’in Beyanatı”, *Cumhuriyet*, 19 Mart 1927, s.1.

MAKAL, Mahmut, *Köy Enstitüleri ve Ötesi*, Güldiken Yayınları, Ankara 1997.

MC ANALLY, Arthur M. “DTCF Kütüphanesi İle İlgili Rapor/1964”, *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, Cilt.18, Sayı. 3, Ankara 1969, s.196-197.

“Millet Mektepleri Teşkilatı Talimatnamesi 1928”, Erişim Tarihi: 21.03.2019, <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/1048.pdf>.

“Millet Mektepleri Talimatnamesi 1929”, Erişim Tarihi: 21.03.2019, <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/1321.pdf>.

NİKOLAİ, Bernd, ‘Bruno Taut’un Yaşamı ve Sanatı’, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi 66. Kuruluş Yıldönümü Anı Kitabı*, AÜ DTCF Yay., Ankara 2003.

OKTAY, Ayla, *Yaşamın Sihirli Yılları: Okul Öncesi Dönem*, İstanbul 1999, Epsilon Yayınları.

ONAR, Sıdık Sami, Üniversite Kütüphanesi, *Milliyet*, 4 Şubat 1970, s.2.

ORTAYLI, İlber, *Tarihsel ve Toplumsal Nedenleriyle Harf Devrimi*, Atatürk Dönemi'nin Ekonomik ve Toplumsal Tarihi İle İlgili Sorunlar Sempozyumu, Yüksek İktisat ve Ticaret Mektebi Mezunları Derneği Yayını, İstanbul 1977.

ORTAYLI, İlber, "*Harf Devrimi Üzerine Bir Değerlendirme*", Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, Cilt 5, İletişim Yayınları, İstanbul 1983.

ÖLÇEN, Ali Nejat, *Halkevleri*, İnönü Vakfı Yayınları, Ankara 2001.

ÖTÜKEN, Adnan, *Bibliyotekçinin el kitabı*, Milli Eğitim Basımevi, 2.Cilt, Ankara 1948.

ÖZEL, Emine, *Atatürk Dönemi Türk Eğitim Politikaları*, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya 2007.

ÖZER, Sevcihan "Atatürk ve Türk Tarihi", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt. 15 Sayı. 44, Temmuz 1999, s.761-769.

ÖZERDİM, Sami N., *Yazı Devriminin Öyküsü*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1978.

ÖZTÜRK, Kazım, *Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri ve Programları*, Ak Yayınları, İstanbul 1968.

PAÇACIOĞLU, Burhan, *Sivas Basınında Harf İnkılabı*, Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, Sivas 1990.

PAYASLI, Volkan, *Atatürk Dönemi Eğitim-Kültür Politikalarının Hatay'a Yansımaları (1921-1938)*, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2009.

PEKER, Recep, "Halkevleri Açılma Nutku", *Ülkü*, Cilt.1, Sayfa.1, Şubat 1933, s.6-8.

RİTTER, Hellmut, "Profesör Hellmut Ritter'in İstanbul Kütüphaneleri Hakkında Raporu/1935", *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, Cilt.6, Sayı. 1-2, Ankara 1957, s.36-46.

SAFA, Peyami, *Türk İnkılabına Bakışlar*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1988.

SAKAOĞLU, Necdet, *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul 1993.

SARISAMAN, Sadık, “Taşrada Harf İnkılabı'nın Uygulanışı (Afyonkarahisar örneği)”, *AKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (Atatürk Özel Sayısı), Cilt.3, Sayı.8, Afyon 2006, s.93-135.

SEFERCİOĞLU, Necmettin, *Türk Kütüphaneleri İçin Konu Başlıkları*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 1968.

SONNENHOL, Gustov Adolf, *Günümüzde Atatürk Kültür Devrimi ve Gelişim, Mustafa Kemal Atatürk 1881-1981*, Çeviren Murat Ünlü, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1997.

SOYSAL, Özer, *Türkiye'de Okul Kütüphanesi*, Türk Kütüphaneciler Derneği, Ankara 1969.

SOYSAL, Özer, *Cumhuriyet Öncesi Dönem Türk Kütüphaneciliği*, (Sosyo-Ekonomik Yapı Üzerine Bir Araştırma), Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Doçentlik Tezi, Ankara 1973.

SOYSAL, Özer, “XIV. Bölüm: Müze ve Kütüphaneler”, *Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü-1920-1938 Atatürk Dönemi*, Atatürk Kültür Merkezi, 2.Cilt, Ankara 2009, s.1343-1358.

STUMMVOLL, Josef, ‘Yeni Türkiye’de Kütüphanecilik’, *Ayın Tarihi*, Sayı.23, II. Teşrin 1935, s.325-329.

ŞAHİN, Mustafa, “Bir Halk Eğitim Çalışması Örneği Olarak Millet Mektepleri”, *ÇTTAD*, Cilt.2, Sayı.1, İzmir 1992, s.213-234.

ŞENALP Leman, “Cumhuriyet Döneminde Kütüphaneciliğimiz”, *Türk Kütüphaneciliği*, Cilt.23, Sayı.1, Ankara 1974, s.38-47.

ŞENALP, Leman, “Atatürk Dönemi ve Kütüphaneler”, *Atatürk Araştırma Dergisi*, Cilt. 7, Sayı.21, Temmuz 1991, s.499-518.

ŞİMŞİR, Bilal N., *Türk Yazı Devrimi*, TTK Yayınları, Ankara 1992.

TARUS, İlhan ve BAYKAL, Cevad, *Milli Müesseselerimiz: 1. Yüksek Ziraat Enstitüsü'nü Tanıtıyoruz*, Resimli Ay Yayınları, İstanbul 1940.

“TBMM Dâhili Nizamnamesi 1927”, 2 Mayıs 1927 Tarihli Dâhili Nizamname, Cilt.1, s.6, Erişim tarihi: 03.04.2019, https://anayasa.tbmm.gov.tr/docs/ictuzuk/4-1927_D.N/1927-ilkmetin/Tutanak/B.62-T.02.5.1927.s.4-7.pdf.

TEKİN, Mehmet, *Harf İnkılabı: Türk Ocaklarının Çalışmaları ve Hatay'da Yeni Yazı*, Kültür Eğitim Tesisleri, Antakya 1988.

TOKGÖZ, Ahmet İhsan, *Matbuat Hatıralarım*, İletişim Yay., 2.Cilt, İstanbul 1930-31.

TONGUÇ, İsmail Hakkı, *Mektuplarla köy enstitüsü yılları*, Güldikeni Yayıncılık, İstanbul 1976.

TONGUL Neriman, “Türk Harf İnkılabı”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Cilt.9, Sayı.33, Ankara 2004, s.103-130.

TOPRAK, Bedirhan (Ed.), *Cumhuriyet Ansiklopedisi 1923-1940*, Cilt I, Yapı kredi Yayınları, İstanbul 2002.

TOPUZ, Hıfzı, *Türkiye'de Kültür Politikaları*, Adam Yayınları, İstanbul 1998.

TUNAYA, Tarık Zafer, *Türkiye'de Siyasal Partiler I (İkinci Meşrutiyet Dönemi)*, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul 1988.

TUNCER, Hüseyin, *Türk Yurdu Üzerine Bir İnceleme (1911-1932)*, KB Yayınları, Ankara 1990.

TURAN, Şerafettin, *Atatürk ve Ulusal Dil*, Cumhuriyet Gazetesi, İstanbul 1998.

TÜFEKÇİ, Gürbüz D., *Atatürk'ün Düşünce Yapısı*, Tes-İş Federasyonu Yayınları, 2. Baskı, Ankara 1981.

Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun (3 Teşrinisani 1928), ErişimTarihi:03.04.2019,https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc007/kanuntbmmc007/kanuntbmmc00701353.pdf.

“*Türk Dil Kurumu'nun 40. Yılı*”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1972.

“Türk Ocağı Merkez Heyetinin 1928 Kurultayına Arz ettiği Umumi Rapor”, *Türk Yurdu*, Cilt.21-1, Sayı.4, Mart 1928, s.56-58.

“*Türk Parlamento Tarihi, Milli Mücadele ve TBMM, I. Dönem, 1919-1923*”, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara 1994.

“*Türk Tarih Kurumu Ana tüzüğü*”, TTK Yayınları, Ankara 1952.

“*Türkiye Bibliyografyası 1928-1938*”, Devlet Basımevi, C.2, İstanbul 1939,
Erişim Tarihi: 29.06.2019, http://eyayinlar.mkutup.gov.tr/MK-TB/ARSIV/TURKIYE_BIB_CILT_1_2_RESMI_NESRIYAT_1928_1938.pdf.

“*Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi Talimatnamesi*”, TBMM Yayınları, Ankara 1926.

“*Türkiye’de Toplumsal ve Ekonomik Gelişmenin 50 Yılı*”, Başbakanlık D.İ.E Yayınları, Ankara 1973.

ULUSKAN, Seda Bayındır, *Atatürk’ün Sosyal ve Kültürel Politikaları*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2010.

ÜLKÜTAŞIR, M. Şakir, *Atatürk ve Harf Devrimi*, Türk Dil Kurumu, Ankara 1981.

ÜNSEL, Kemal Edip, “Fakültemiz Kütüphanesinin Durumu”, *Ankara Üniversitesi DTCF Fakültesi Dergisi*, Cilt.2, Sayı.4, Ankara 1944, s.807-818.

ÜSTEL, Füsün, *İmparatorluktan Ulus-Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları (1912-1931)*, İletişim Yayınları, İstanbul 1997.

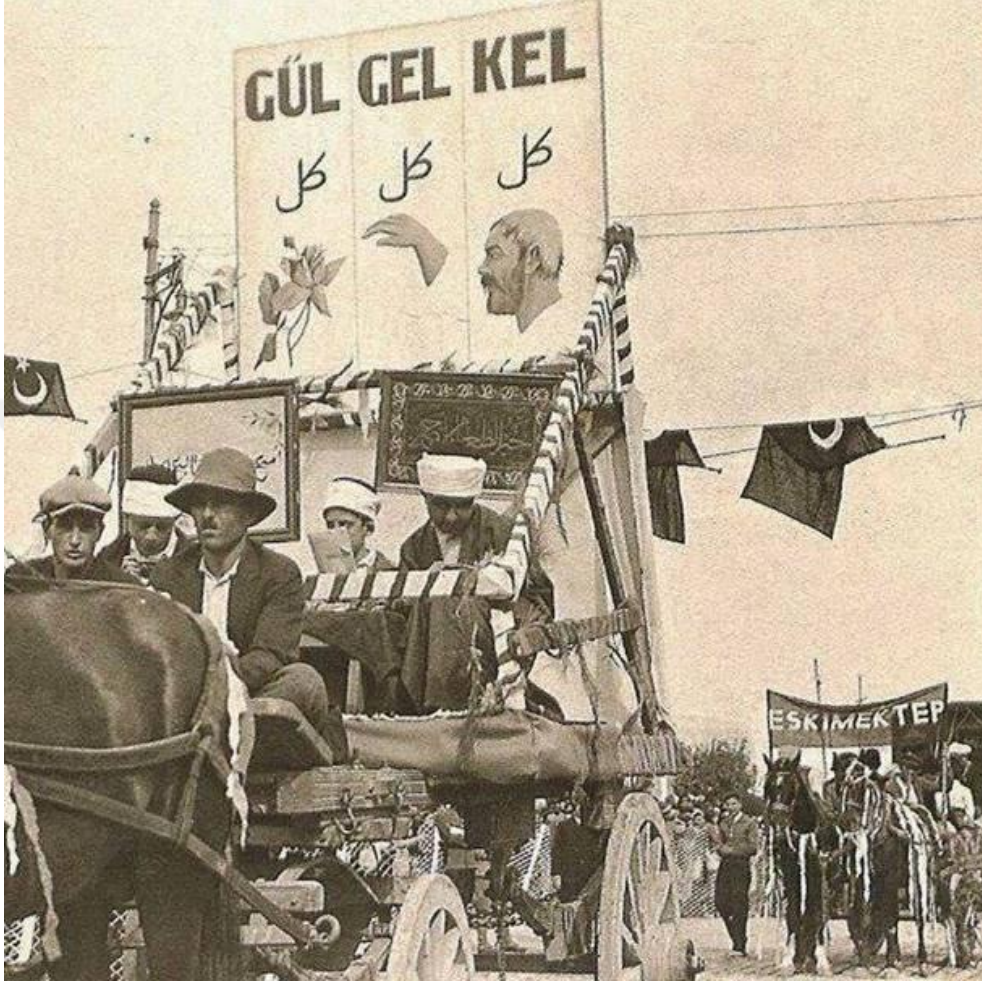
“Yasa: İrşad Programı/Kütüb-haneler”, *Muallimler Birliği*, Cilt.1, Sayı.1, Temmuz 1341, s.88-89.

YILMAZ, Sevinç, “Celal Sahir Erozan ve Falih Rıfkı Atay’ın Kaynaklarda Rastlanmayan Bir Eseri: Yeni Kitap”, *Turkish Studies*, Cilt. 4, Sayı. 5, Güz 2010, s.1632-1653.

YÜCEL, Tahsin, *Dil Devrimi*, Varlık Yayınları, İstanbul 1968.

EKLER

EK-1.1: Faytonun Üzerindeki Levhada Eski Harfler İle Aynı Şekilde Yazılan Üç Kelimenin Yeni Harflerle Yazılışı.

EK-2.1: Yeni Mersin Gazetesinin millet mektepleri ile ilgili haberi.

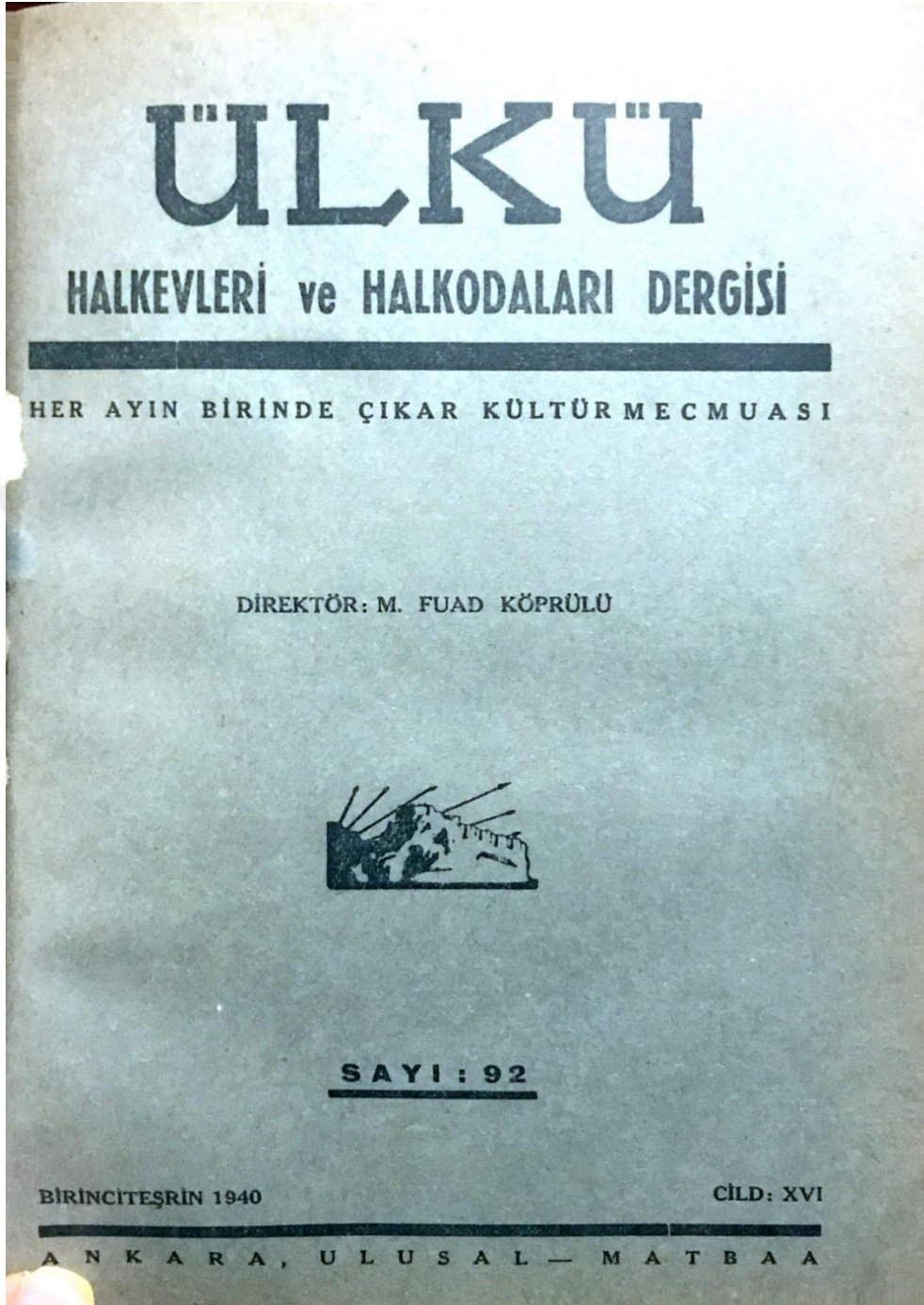
Yeni Mersin, 28 Teşrin-i Evvel 1929

EK-2.2: Halk Millet Mekteplerini Doldurdu

EK-2.3: Ülkü- Halkevleri ve Halkodaları Dergisi

EK- 3.1: Cumhuriyet Dönemi Karma Mektep Talebeleri Yıl Sonu Hatıra Fotoğrafi

EK-3.2: Atatürk Üniversite Öğrencileriyle Birlikte

EK-4.1: Beyazıt Devlet Kütüphanesi

EK-5.1: A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde Eğitime Başlayan Kütüphanecilik Kürsüsünün Ana Bina Felsefe Katındaki Sınıfı

EK-5.2: 1932 Ankara Halkevi Kütüphanesi

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı	Ümran ERKOYUNCU
Doğum Yeri	Siirt
Doğum Tarihi	23.05.1980

LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ

Üniversite	Ankara Üniversitesi
Fakülte	Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
Bölüm	Bilgi ve Belge Yönetimi

YABANCI DİL BİLGİSİ

İngilizce	
...	

İŞ DENEYİMİ

Çalıştığı Kurum	Bingöl Üniversitesi
Görevi/Pozisyonu	Öğr. Gör.
Tecrübe Süresi	3 yıl

KATILDIĞI

Kurslar	
Projeler	

İLETİŞİM

Adres	Bingöl Üniversitesi – Solhan Sağlık Hizmetleri MYO.
E-mail	uerkoyuncu@bingol.edu.tr

